

شوند، در هر شش حالت تصریفی فهمیده می‌شود. مثال:

با پسوند « iv » از شش حالت تصریفی تنها سه حالت آن درست فهمیده می‌شود.

sənin atın	}	سنین آتیو : sənin at iv : فهمیده نمی‌شود	}	یالین آد
sənin atına		سنین آتیوا : sənin at iv a		ه حالی
sənin atında		سنین آتیودا : sənin at iv da : فهمیده نمی‌شود		ده حالی
sənin at ın dan		سنین آتیودان : sənin at iv dan : فهمیده نمی‌شود		دن حالی
sənin at ın ı		سنین آتیوی : sənin at iv ı		ای حالی
sənin at ın ın		سنین آتیوین : sənin at iv ın		این حالی

علائم تصریفی اسم صرف پسوند « in » در همه شش حالت تصریفی به درستی فهمیده می‌شود.

- آتیو غلط است، ولی آتین درست است. آتیودا غلط است، ولی آتیندا درست است.
آتیودان غلط است ولی آتیندان درست است.

(d) اسمی که آخرین حرف آن صدادار باشد، در حالت ملکی دوم شخص مفرد یک حرف « n » اضافه به خود می‌گیرد و سپس مخفف شده و صرف می‌شود. مثال:

sənin : anan . bacın . nənən . dədən.

- اسمی که آخرین حرف آن صدادار باشد، در حالت ملکی برای سوم شخص مفرد یک حرف « s » اضافه می‌گیرد و صرف می‌شود. مثال:

onun : anası . bacısı . nənəsi . dədəsi. با اضافه شدن حرف « s »:

راديو: رادیوسی. خالا: خالاسی

(دو) به کارگیری پسوند تکرار شده « ivin » به جای « inin »:

- چنانکه در بخشهای قبلی اشاره شد، اگر اسمی به اسم دیگر نسبت داده شود و آن نیز به ضمیر دوم و یا سوم شخص مفرد نسبت داده شود، پسوند ملکی آن در رابطه با هر دو ضمیر تکرار شده و شبیه هم به کار گرفته می‌شود. مثال:

- اگر اسم به اسم دیگری نسبت داده شود و آخرین حرف صدادار آن با آهنگ بالائی

باشد و آن نیز به ضمیر دوم و سوم شخص مفرد نسبت داده شود، با یکی از دو پسوند « ün,ün » ، « in,in » (با هماهنگی بزرگ شبیه هم) به کار گرفته می‌شود:

sənin və onun əl in,in dərisi	سنین و اۆتون آلینین دریسی
sənin və onun ev in,in qapısı	سنین و اۆتون ائوینین قاپیسی
sənin və onun diş in,in rəngi	سنین و اۆتون دیشینین رنگی
sənin və onun göz ün,ün ışığı	سنین و اۆتون گۆزونون ایشیغی
sənin və onun ömr ün,ün boyu	سنین و اۆتون ئومرونون بۆیو

– اگر اسم به اسم دیگری که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ پایینی است، نسبت داده شود و آن نیز به ضمیر دوم و سوم شخص مفرد نسبت داده شود، یکی از دو پسوند un,un ، in, in (با هماهنگی بزرگ شبیه هم) به کار گرفته می‌شود. مثال:

sənin və onun qardaş in,in (y) üzü	سنین و اۆتون قارداشینین اوزو
sənin və onun dirnağ in,in ucu	سنین و اۆتون دیرناغینین اوجو
sənin və onun topun,un yeli	سنین و اۆتون توپونون یئلی
sənin və onun quşun,un quyruğu	سنین و اۆتون قۆشونون قۆیروغو

در این مبحث سخن از پسوند اولی می‌رود که اسم را به ضمیر دوم و سوم شخص مفرد نسبت می‌دهد.

– سنین ائوینده (غلط: سنین ائویوده)،

سنین ده ونده (غلط: سنین ده ووده) و...

چگونگی به کارگیری پسوند تکرار شده ملکی « iv in » به جای « in in »:

چنانکه در جدولهای مذکور مشاهده می‌شود، اگر اسمی به اسم دیگر و آن نیز به ضمیر دوم و سوم شخص مفرد نسبت داده شود، پسوند ملکی آن شبیه هم صرف می‌شود. برای جلوگیری از تشابه پسوند ملکی، آن را از فرم اصلی خود (in in) به شکل « iv in » تغییر می‌دهند و به وسیله آن اسم را به اسم دیگر و آن را به ضمیر دوم

شخص مفرد نسبت داده و با هماهنگی بزرگ صرف می‌کنند. مثال:

اسمی که آخرین حرف صدادر آن با آهنگ بالائی است.	اسمی که آخرین حرف صدادر آن با آهنگ پائینی است.																				
<table border="1"> <tr> <td>sənin əl iv,in rəngi</td> <td>سنین آلیوین رنگی</td> </tr> <tr> <td>sənin el iv,in dili</td> <td>سنین ائلیوین دیلی</td> </tr> <tr> <td>sənin diş iv,in rəngi</td> <td>سنین دیشیوین رنگی</td> </tr> <tr> <td>sənin göl üv,ün suyu</td> <td>سنین گولووون سؤیو</td> </tr> <tr> <td>sənin gülüv,ün çiçəyi</td> <td>سنین گولووون چیچگی</td> </tr> </table>	sənin əl iv,in rəngi	سنین آلیوین رنگی	sənin el iv,in dili	سنین ائلیوین دیلی	sənin diş iv,in rəngi	سنین دیشیوین رنگی	sənin göl üv,ün suyu	سنین گولووون سؤیو	sənin gülüv,ün çiçəyi	سنین گولووون چیچگی	<table border="1"> <tr> <td>sənin aş iv,in suyu</td> <td>سنین آشیوین سؤیو</td> </tr> <tr> <td>sənin qız iv,in yoldaşı</td> <td>سنین قیزیوین یولداشی</td> </tr> <tr> <td>sənin qız iv,in əri</td> <td>سنین قیزیوین آری</td> </tr> <tr> <td>sənin quş uvun quyruğu</td> <td>سنین قوشوون قویروغو</td> </tr> <tr> <td>sənin yurduvun bayrağı</td> <td>سنین یوردوون بایراغی</td> </tr> </table>	sənin aş iv,in suyu	سنین آشیوین سؤیو	sənin qız iv,in yoldaşı	سنین قیزیوین یولداشی	sənin qız iv,in əri	سنین قیزیوین آری	sənin quş uvun quyruğu	سنین قوشوون قویروغو	sənin yurduvun bayrağı	سنین یوردوون بایراغی
sənin əl iv,in rəngi	سنین آلیوین رنگی																				
sənin el iv,in dili	سنین ائلیوین دیلی																				
sənin diş iv,in rəngi	سنین دیشیوین رنگی																				
sənin göl üv,ün suyu	سنین گولووون سؤیو																				
sənin gülüv,ün çiçəyi	سنین گولووون چیچگی																				
sənin aş iv,in suyu	سنین آشیوین سؤیو																				
sənin qız iv,in yoldaşı	سنین قیزیوین یولداشی																				
sənin qız iv,in əri	سنین قیزیوین آری																				
sənin quş uvun quyruğu	سنین قوشوون قویروغو																				
sənin yurduvun bayrağı	سنین یوردوون بایراغی																				

چگونگی نسبت دادن اسمی که آخرین حرف آن صدادر است:

a) اسمی که آخرین حرف آن صدادر باشد، در حالت ملکی برای سوم شخص مفرد یک حرف « s » اضافه می‌گیرد و به شکل زیر به کار گرفته می‌شود. مثال:

اؤنون باجی سینین ائوی. onun bacı s ının evi.

اؤنو خالاسینین اؤغلو. onun xala s ının oğlu.

b) با اضافه شدن حرف « s » به ضمیر سوم شخص مفرد، تشابه پسوند ملکی اسم نسبت داده شده به ضمیر دوم و سوم شخص مفرد از میان می‌رود و در نتیجه نیازی به صرف پسوند تکراری « ivin » نیست. اما کسی به این اصول توجه نکرده و اسم را به وسیله پسوند ملکی مخفف شده (vin و یا nin) و به ضمیر دوم شخص مفرد نسبت می‌دهد. توجه شود که اگر آخرین حرف صدادر اسمی همچون اولین حرف پسوند ملکی صدادر باشد، در صرف به خود یک حرف « n » اضافه می‌گیرد. مثال:

سنین خالانینین اؤغلو. snin xala (nı) nın oğlu.

سنین خالوین اؤغلو. snin xala (nı) vın oğlu.

c) با اضافه شدن حرف « n »، اسم نسبت داده شده به کلمه طولانی مبدل می‌شود و بدین سان بیان آن مشکلتر می‌شود؛ به همین دلیل در صرف از آن دو حرف (ni) حذف شده

و به شکل مخفف شده « nin » و یا « vin » به کار گرفته می شود. مثال:

- اسمی که با پسوند مخفف شده « nin » به ضمیر دوم شخص مفرد نسبت داده می شود:

اسمی که آخرین حرف صدادر آن با آهنگ بالائی است.	اسمی که آخرین حرف صدادر آن با آهنگ پائینی است.
<p>sənin nənə n, in evi سنین ننه نین انوی</p> <p>sənin bibi n, in yoldaşı سنین بیبی نین یولداشی</p> <p>sənin ütü n, ün isisi سنین اوتونون ایسیسی</p>	<p>sənin xala n, in əri سنین خالائین آری</p> <p>sənin dayı n, in qadını سنین دایی نین قادینی</p> <p>sənin quzun, un quyuğu سنین قوزونون قویروغو</p>
حرف صدادر پسوند ملکی باهماهنگی بزرگ صرف می شود.	حرف صدادر پسوند ملکی باهماهنگی بزرگ صرف می شود.

- اسمی که با پسوند مخفف شده « vin » به ضمیر دوم شخص مفرد نسبت داده شده و صرف می شود:

اسمی که آخرین حرف صدادر آن با آهنگ بالائی است.	اسمی که آخرین حرف صدادر آن با آهنگ پائینی است.
<p>sənin nənə v, in evi سنین ننه وین انوی</p> <p>sənin bibi v, in yoldaşı سنین بیبی وین یولداشی</p> <p>sənin ütü v, ün issisi سنین اوتوونون ایسیسی</p>	<p>sənin xala v, in əri سنین خالوین آری</p> <p>sənin dayı v, in qadını سنین دایی وین قادینی</p> <p>sənin quzuvun quyuğu سنین قوزوونون قویروغو</p>

صرف و مقایسه پسوندهای ملکی « in ، iv ، ivin ، inin » در کنار هم:

چنانکه ملاحظه می شود، اگر اسمی به اسم دیگر و آن نیز به ضمیر دوم شخص مفرد نسبت داده شود، پسوند ملکی آن با هماهنگی بزرگ به شکل « inin » و یا « ivin » صرف می شود.

- ولی اگر اسمی به تنهایی به ضمیر دوم شخص مفرد نسبت داده شود، با پسوند ملکی « in » درست فهمیده می شود، اما با پسوند ملکی « iv » فهمیده نمی شود. در صورتی که اسم با پسوند « iv » در سه حالت تصریفی به کار گرفته شده و فهمیده می شود:

اکنون برای نشان دادن عملکرد پسوندهای ملکی و مقایسه آنها، جدولهایی در باین

می آیند، که اسامی مختلف با پسوندهای مذکور به ضمیر دوم شخص مفرد نسبت داده می شوند؛ لطفاً به آنها توجه کنید:

a) اسمی که آخرین حرف صدادر آن با آهنگ پایینی می باشد. مثال:

اسم با این سه پسوند به شکل صحیح صرف شده و فهمیده می شود.		اسم با پسوند ملکی « IV » فهمیده نمی شود.													
<table border="1"> <tr><td>sənin qardaş iv</td></tr> <tr><td>sənin baldız iv</td></tr> <tr><td>sənin top uv</td></tr> <tr><td>sənin quz uv</td></tr> </table>	sənin qardaş iv	sənin baldız iv	sənin top uv	sənin quz uv	<table border="1"> <tr><td>sənin qardaş in</td></tr> <tr><td>sənin baldız in</td></tr> <tr><td>sənin top un</td></tr> <tr><td>sənin quz un</td></tr> </table>	sənin qardaş in	sənin baldız in	sənin top un	sənin quz un	<table border="1"> <tr><td>sənin bağ iv,in (in,in) yolu</td></tr> <tr><td>sənin baldız iv,in (in,in) yoldaşı</td></tr> <tr><td>sənin top uv,un (un,un) yeli</td></tr> <tr><td>sənin quz uv,un (un,un) quyuğu</td></tr> </table>	sənin bağ iv,in (in,in) yolu	sənin baldız iv,in (in,in) yoldaşı	sənin top uv,un (un,un) yeli	sənin quz uv,un (un,un) quyuğu	
	sənin qardaş iv														
	sənin baldız iv														
	sənin top uv														
sənin quz uv															
sənin qardaş in															
sənin baldız in															
sənin top un															
sənin quz un															
sənin bağ iv,in (in,in) yolu															
sənin baldız iv,in (in,in) yoldaşı															
sənin top uv,un (un,un) yeli															
sənin quz uv,un (un,un) quyuğu															
پسوند تکراری (in,in) و « IV,in » هر دو صحیح فهمیده می شوند.		جمله با پسوند in فهمیده می شود.													

b) اسمی که آخرین حرف صدادر آن با آهنگ بالایی باشد، به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود:

اسم با این سه پسوند به شکل صحیح صرف شده و فهمیده می شود.		صرف پسوند « IV » فهمیده نمی شود.													
<table border="1"> <tr><td>sənin əl iv</td></tr> <tr><td>sənin ev iv</td></tr> <tr><td>sənin it iv</td></tr> <tr><td>sənin göz üv</td></tr> </table>	sənin əl iv	sənin ev iv	sənin it iv	sənin göz üv	<table border="1"> <tr><td>sənin əl in</td></tr> <tr><td>sənin ev in</td></tr> <tr><td>sənin it in</td></tr> <tr><td>sənin gözün</td></tr> </table>	sənin əl in	sənin ev in	sənin it in	sənin gözün	<table border="1"> <tr><td>sənin əliv,in (in,in) barmağı</td></tr> <tr><td>sənin eviv,in (in,in) qapısı</td></tr> <tr><td>sənin itiv,in (in,in) quyuğu</td></tr> <tr><td>sənin gözüv,ün (ün,ün) qarası</td></tr> </table>	sənin əliv,in (in,in) barmağı	sənin eviv,in (in,in) qapısı	sənin itiv,in (in,in) quyuğu	sənin gözüv,ün (ün,ün) qarası	
	sənin əl iv														
	sənin ev iv														
	sənin it iv														
sənin göz üv															
sənin əl in															
sənin ev in															
sənin it in															
sənin gözün															
sənin əliv,in (in,in) barmağı															
sənin eviv,in (in,in) qapısı															
sənin itiv,in (in,in) quyuğu															
sənin gözüv,ün (ün,ün) qarası															
پسوند « in » در تمام فرمهای صرفی به شکل صحیح فهمیده می شود.		جمله با پسوند in فهمیده می شود.													

- چنانکه ملاحظه می شود، پسوند ملکی « in » در رابطه با ضمیر دوم و سوم شخص مفرد شبیه هم صرف می شود، که در نسبت دادن اسم به شکل صحیح فهمیده می شود، در صورتی که پسوند ملکی « iv » که به جای « in » به کار گرفته می شود، نه تنها کمبود پسوند « in » را بر طرف نمی کند، بلکه خود نیز در سه حالت فهمیده شده و در سه حالت دیگر فهمیده نمی شود.

بخش ششم:

۱) صرف حالت‌های تصریفی ضمائر اشاره ای و انعکاسی:

- ضمائر اشاری در زبان ترکی، کلمات « او، بۇ، شۇ، اۇرا، بۇرا » هستند، که در جمله به جای اسم نشانده شده و در حالت‌های تصریفی صرف می‌شوند:
از اینکه آخرین حرف ضمائر اشاره ای حرف صدادار می‌باشد، در نتیجه در حالت‌های تصریفی به آنها یک حرف « n » افزوده شده و به شکل زیر صرف می‌شوند:

حالت فاعلیت	یالیین آد	بۇ bu	اۇ o	شۇ şu
حالت « به »	+ a آ حالی	بۇنا buna	اۇنا ona	شۇنا şuna
حالت « در »	+ da دا حالی	بۇندا bunda	اۇندا onda	شۇندا şunda
حالت « از »	+ dan دان حالی	بۇندان bundan	اۇندان ondan	شۇندان şundan
حالت « را »	+ ı ای حالی	بۇنى (bunu)bonı	اۇنى (onu)onı	شۇنى şunu
اضافه ملکی	+ un اۇن حالی	بۇنونunun	اۇنونunun	شۇنونunun

- ضمائر اشاره ای با علامت جمع (لر، لار) نیز ترکیب یافته و در حالت‌های تصریفی صرف می‌شود:

حالت فاعلیت	یالیین آد	بۇنلار bunlar	اۇنلار onlar	شۇنلار şunlar
حالت « به »	+ a آ حالی	بۇنلارا bunlara	اۇنلارا onlara	شۇنلارا şunlara
حالت « در »	+ da دا حالی	بۇنلاردا bunlarda	اۇنلاردا onlarda	شۇنلاردا şunlarda
حالت « از »	+ dan دان حالی	بۇنلاردان bunlardan	اۇنلاردان onlardan	شۇنلاردان şunlardan
حالت « را »	+ ı ای حالی	بۇنلاری bunları	اۇنلاری onları	شۇنلاری şunları
اضافه ملکی	+ ın این حالی	بۇنلارین bunların	اۇنلارین onların	شۇنلارین şunların

- کلمات « او، اۇنلار » ضمائر شخصی نیز محسوب می‌شوند.
- ضمائر اشاره ای جمع « بۇنلار، اۇنلار » در محاوره به شکل « بۇلار، اولار » نیز صرف

شده و به شرح زیر در حالت‌های تصریفی به کار گرفته می‌شوند:

بۇلار bular ، بۇلارا bulara ، بۇلاردا bularda ، بۇلاردان bulardan ، بۇلاری buları ، بۇلارین buların ، اولار olar ، اولاردا olarda ، اولاردان olardan و...
 ضمائر اشاره ای با پسوند ملکی:

ضمائر اشاره ای « بۇرا » و « اۇرا » با پسوند مخفف شده ملکی (n) ترکیب می‌یابند و به شکل « بۇرام ، اۇرام و.. » در آمده و برای ضمائر شخصی صرف می‌شوند. مثال:

bizim buramız	بیزیم بۇرامیز	mənim buram	منیم بۇرام	بۇرام آغرییر {
sizin buranız	سیزین بۇرانیز	sənin buran	سنین بۇران	
onların buraları	اونلارین بۇرالاری	onun burası	اونون بۇراسی	

bizim oramız	بیزیم اۇرامیز	mənim oram	منیم اۇرام	اۇرام آغرییر {
sizin oraniz	سیزین اۇرانیز	sənin oran	سنین اۇران	
onların oraları	اونلارین اۇرالاری	onun orası	اونون اۇراسی	

- از اصل کلمات مذکور دو حرف « yi » حذف می‌شود:

buram	بۇرام	مخفف شده کلمه:	burayım	بۇراییم	اصل کلمه:
oram	اۇرام	مخفف شده کلمه:	orayım	اۇراییم	اصل کلمه:
şuram	شۇرام	مخفف شده کلمه:	şurayım	شوراییم	اصل کلمه:

- از اینکه آخرین حرف ضمائر اشاره ای (مثال: بۇرا و اۇرا) صدادار می‌باشد، در نتیجه در حالت‌های تصریفی با حرف اضافه « س » برای سوم شخص مفرد صرف می‌شود. مثال: اۇنون بۇراسی، بۇراسینا، بۇراسیندا، بۇراسیندان، بۇراسینی، اۇنون اۇنون اۇراسی، اۇنون بۇراسی، بۇنون بۇراسی، بۇنون اۇراسی و...

- کلمات مذکور به شکل زیر در جمله مورد سوال و جواب قرار گرفته و صرف می‌شوند:

منیمالیمین بۇراسی آغریییر. سنین قۇلونون بۇراسی آغریییر. بۇراسی تبریز رادیوسی [رادیوسو]. سبلان آذربایجانین نه ره سینه دیر؟ ساوه آذربایجانین هاراسی ندا دیر؟ آک تبریزین هاراسی ندا دیر؟

گۆی مسجد (مچید) تبرییزین نه ره سینه دیر؟ اؤرمیه (اؤرمو) آذربایجانین هاراسیندا دیر؟ باکی خزرین هاراسیندا دیر؟ همدان آذربایجانین نه ره سینه دیر؟

توجه:- از اینکه آخرین حرف سوم شخص جمع (اؤنلار) حرف بی صدا می باشد، در نتیجه با حرف « س » صرف نمی شود.

- از اینکه آخرین حرف ضمائر اشاره ای « بؤرا، اؤرا » صدادار می باشد، اگر در حالت « به » صرف شود، به جای حرف « ن » با حرف « ی » به کار گرفته می شود. زیرا صرف آن با حرف « ن » هم شکل با کلمه « بورانا » در می آید و معنی « اینجای تو » نیز می دهد. مثال:
گل بؤرایا ، گنت اؤرایا ...

- کلمات « بؤرا »، « اؤرا » و « شؤرا » با پسوند ملکی مخفف شده و به شکل زیر در حالت های تصریفی صرف می شوند: (اینجای من، آنجای من)

ضمیر	حالت فاعلیت	حالت به	حالت در	حالت از	حالت را	اضافه ملکی
mənim	buram	burama	buramda	buramdan	buramı	buramın
mənim	oram	orama	oramda	oramdan	oramı	oramın
mənim	şuram	şurama	şuramda	şuramdan	şuramı	şuramın

- ضمائر اشاره ای با پسوند ملکی و کلمه ربطی «کی» به شکل زیر ترکیب می یابند:

ضمایر اشاره ای	بۇنونun	اؤنونun	اؤرانینin	بۇرانینin	شورانینin
حالت فاعلیت	بۇنونکو	اؤنونکو	اؤرانینکی	بۇرانینکی	شورانینکی
حالت « به »	بۇنونکونا	اؤنونکونا	اؤرانینکونا	بۇرانینکونا	شورانینکونا
حالت « در »	بۇنونکوندا	اؤنونکوندا	اؤرانینکوندا	بۇرانینکوندا	شورانینکوندا
حالت « از »	بۇنونکوندان	اؤنونکوندان	اؤرانینکوندان	بۇرانینکوندان	شورانینکوندان
حالت « را »	بۇنونکونو	اؤنونکونو	اؤرانینکونی	بۇرانینکونی	شورانینکونی
اضافه ملکی	بۇنونکونون	اؤنونکونون	اؤرانینکونین	بۇرانینکونین	شورانینکونین

- ضمائر اشاره ای با پسوند « ده، دا » و کلمه ربطی «کی» و پسوند ملکی ترکیب می یابند:

شؤرادا کینین، شؤرادا کینین ...

۲) حالتىباي تصريفى ضمير انعكاسى « اوزوم »:

كلمه انعكاسى « اوزوم » در حالت مفعول با واسطه با حروف اضافى « به » ، كه علامت آن در زبان تركى دو حرف « a,ə » مى باشد با هماهنگى كوچك صرف مى شود:

biz	özümüə	بیز اوزوموزه	mən	özümə	من اوزومه
siz	özünüə	سيز اوزونوزه	sən	özünə	سن اوزونه
onlar	özlərinə	اونلار اوزلرينه	o	özünə	او اوزونه

- از اينكه ضمير انعكاسى دوم و سوم شخص مفرد شبیه هم صرف مى شود، در نتيجه بهتر است كه همراه با ضمير شخصى به كار گرفته شود. مثال:

« سن اوزونه » ، « او اوزونه » (محاوره اى: سن اوزوه) ، سنين اوزونه ، اونون اوزونه ، بيز اوزوموز اوزوموزه ، سيز اوزونوز اوزونوزه ...

- ضمير انعكاسى در حالت با واسطه « به » ، به شكل زير در جمله صرف مى شوند:

سن اوزون بۇ سۇزو اونون اوزونه دى. او اوزو بۇ ماشينى اوزونه آلدى.

سن بۇ ماشينى اوزون اوزونه آلدين. (محاوره اى: سن بۇ ماشينى اوزون اوزوه آلدين)

سن بۇ انوى اوزون اوزونه آلدين. سن بۇ چمدانى (كيفى) اوزون اوزونه آلدين.

او بۇ كيتابى اوزو اوزونه آلدى.

- در رابطه با به كارگيرى ضمير انعكاسى با « حالت به » به اشعار زير نيز توجه كنيد:

بختيار وهاب زاده: ايندى داها دۇيوشورم دۇزومله

اوز آيىمله اوزومله دير بۇ حمله...

... اوزگه نى دىنله سن كوك دن دوشرسن ،

سن اوزون اوزونه اوزگه لشرسن

كلمه انعكاسى « اوزوم » ، در حالت مفعول با واسطه با حروف اضافى « در »:

حالت با واسطه « در » ، در زبان تركى « ده » مى باشد، كه حرف صدا دار آن با هماهنگى

کوچک به شکل زیر برای ضمایر شخصی صرف می‌شود:

biz özümüzdə	بیز اۆزوموزده	mən özümdə	من اۆزومده
siz özünüzdə	سیز اۆزونوزده	sən özündə	سن اۆزونده
onlar özlərində	اؤنلار اۆزله‌رینده	o özündə	اؤ اۆزونده

– کلمات مذکور در جمله به شکل زیر به کار گرفته می‌شوند:

من بۇ شانسی اۆزومده گۆرمورم. mən bu şansı özümdə görmürəm.

سن بۇ جرات اۆزونده گۆرمورسن. جرات اؤنون اۆزونده وار. باشاریق سنین اۆزونده وار.

حالت « ده » به شکل زیر در کلمه سازی به کار گرفته می‌شود:

– ضمایر انعکاسی با پسوند « ده » و پسوند ملکی « in » و کلمه ربطی « کی » ترکیب می‌یابند و به شکل زیر در حالت‌های تصریفی صرف می‌شوند:

مَنیِم	سِنیِن	اؤنُون	بیزِیِم	سِیزِیِن	اؤنلاریِن
اۆزومده کی	اۆزونده کی	اۆزونده کی	اۆزوموزده کی	اۆزونوزده کی	اۆزله‌رینده کی
اۆزومده کی نه	اۆزونده کی نه	اۆزونده کی نه	اۆزوموزده کی نه	اۆزونوزده کی نه	اۆزله‌رینده کی نه
اۆزومده کی نده	اۆزونده کی نده	اۆزونده کی نده	اۆزوموزده کی نده	اۆزونوزده کی نده	اۆزله‌رینده کی نده
اۆزومده کی ندن	اۆزونده کی ندن	اۆزونده کی ندن	اۆزوموزده کی ندن	اۆزونوزده کی ندن	اۆزله‌رینده کی ندن
اۆزومده کی نی	اۆزونده کی نی	اۆزونده کی نی	اۆزوموزده کی نی	اۆزونوزده کی نی	اۆزله‌رینده کی نی
اۆزومده کی نین	اۆزونده کی نین	اۆزونده کی نین	اۆزوموزده کی نین	اۆزونوزده کی نین	اۆزله‌رینده کی نین

– صرف کلمات مذکور در رابطه با دوم و سوم شخص مفرد شبیه هم می‌باشند؛ در نتیجه بهتر است که صرف آن همراه ضمیر شخصی به کار گرفته شود. مثال:

سنین اۆزونده کی نه، اؤنون اۆزونده کی نه و...

– اگر ضمیر انعکاسی را با پسوند ملکی، پسوند « ده » و کلمه ربطی « کی » و پسوند ملکی ترکیب دهیم به شکل « اۆزون ده کی نین » در می‌آید و با مفهوم « آنچه که در پیش

(خود) تو است « به کار گرفته شده و در حالت‌های تصریفی صرف می‌شود:

اسم	حالت فاعلیت	حالت به	حالت در	حالت از	حالت را	اضافه ملکی
حسنین	اُزوندِه کین	اُزوندِه کینه	اُزوندِه کینده	اُزوندِه کیندن	اُزوندِه کینی	اُزوندِه کی نین

توجه: - کلمات مذکور به شکل سوم شخص مفرد (دیر) صرف می‌شوند؛ چرا که « آنچه که در پیش خود تو است »، در شکل سوم شخص مفرد مورد سوال و جواب قرار می‌گیرند. مثال:

اُزونونکودور. اُزونونکونده دیر. اُزوندِه کینده دیر. ..

- حالت « ده » در فعل سازی نیز به کار گرفته می‌شود:

کلمه انعکاسی « اُزوم » در حالت مفعول با واسطه با حروف اضافه « از »:

حالت مفعول با واسطه با حروف اضافی « از »، در زبان ترکی پسوند « دن، دان » می‌باشد، که حرف صدادار آن با هماهنگی کوچک صرف می‌شود:

biz özümüzden	بیز اُزوموزدن	mən özümdən	من اُزومدن
siz özünüzdən	سیز اُزونوزدن	sən özündən	سن اُزونندن
onlar özlərindən	اونلار اُزولریندن	o özündən	اُو اُزونندن

- کلمات مذکور در جمله به شکل زیر به کار گرفته می‌شوند:

اُو سؤیله دییی دوشونجه لر، اُونون اُزونندن دیر. o söylədiyi düşüncələr, onun özündəndir.

من اُزومدن دنمیرم. اُو همیشه اُزونندن دانیشیر. سن هیچ واخت اُزونندن دنم.

- در رابطه با به کارگیری حالت مفعول با واسطه « از » (دن، دان)، به اشعار زیر

توجه کنید:

مجید صباغ ایرانی (یالقیز): اُزوموزدن قۇپان هایبار، چاتاجاق هاییمیزا

اُزگه یُردن گلن هایدان بیزه بیر های اُولماز...

بُهت آپاردی، انله اُیوم کی، اُزومدن چیخیم

انله بیلیم اُزوم اُولوم کی چیخیب جان گُندی

کلمه انعکاسی « اوزوم » با مفعول بی واسطه « را » :
 علامت « مفعول بی واسطه را »، در زبان ترکی حرف صدادار « i » می باشد، که به شکل زیر با هماهنگی بزرگ (i,ü) به کار گرفته می شود: (من خود را)

biz özümüzü	بیز اوزوموزو	mən özümü	من اوزومو
siz özünüzü	سیز اوزونوزو	sən özünü	سن اوزونو
onlar özlərini	اونلار اوزلرینی	o özünü	او اوزونو

– کلمات مذکور در جمله به شکل زیر به کار گرفته می شوند:

او اوزونو هامیدان چوخ ایسته ییر. o özünü hamıdan çox istəyir.

او اوزو اوزونو بییه نیر. او اوزو اوزونو تعریف ایله ییر.

او اوزوندن چوخ تعریف انتدی. او اوزونو هامیدن آرتیق گورور (بیلیر).

توجه: – از اینکه علامت جمع « لار، لر » با هماهنگی کوچک ساخته می شود، در نتیجه

پسوندهایی که به دنبال آن با هماهنگی بزرگ صرف شوند، با حرف صدادار « i »

ساخته می شوند. مثال:

اوزلرینکی دیر، اوزگه لرینکی، اوزگه لرینکی نیندیرلر، و...

– « سن اوزونو » را در محاوره به شکل « سن اوزووو » نیز می گویند.

سن اوزووو بیر ماشین آل. سن اوزووو بیر ائو آل. و...

ضمیر انعکاسی « اوزوم » و فرمهای مختلف آن با پسوند ملکی:

ضمیر انعکاسی « اوزوم » با پسوند ملکی « in » ترکیب می یابد و به شکل زیر با هماهنگی

بزرگ برای ضمیر شخصی صرف می شود:

بیزیم اوزوموزون	mənim özümün	(مال خود من)
سیزین اوزونوزون	sənin özünün	(مال خود تو)
اونلارین اوزلرینین	onun özünün	(مال خود او)

bu maşın mənim özümündür.

بۇ ماشین منیم اوزوموندور.

بۇ ائو منىم اۆزوموندور. بۇ ائو سنىن اۆزونوندور. اۆ ائو اۆنون اۆزونوندور.
 بۇ ائو بىزىم اۆزومونوندور. بۇ ائو سىزىن اۆزونونوندور. بۇ ائو اۆنلارن اۆزلىرىنىنيدىر.
 - در رابطه با صرف کلمه « اۆزوم » با پسوند ملکی به شعر زیر توجه کنید:

بختیار وهاب زاده: آلوان الوان هاوالاردان آلدیغیمیز هاوالاردان

اۆز سۆزودور کۆنلموزون، آرزوموزون، دره لره ...

- ضمیر شخصی با پسوند ملکی همراه ضمیر انعکاسی با پسوند ملکی و کلمه ربطی « کی » به شکل زیر ترکیب می یابد و در حالت های تصریفی صرف می شود:

حالت های تصریفی	منیم اۆزومون	سنین اۆزونون	اۆنون اۆزونون	بىزىم اۆزوموزون	سىزىن اۆزونوزون	اۆنلارن اۆزلىرىنىن
حالت فاعلی حالت به حالت در حالت از حالت را اضافه ملکی	اۆزومونكو	اۆزونونكو	اۆزونونكو	اۆزوموزونكو	اۆزونوزونكو	اۆزلىرىنىنكى
	اۆزومونكونه	اۆزونونكونه	اۆزونونكونه	اۆزوموزونكونه	اۆزونوزونكونه	اۆزلىرىنىنكى نه
	اۆزومونكونده	اۆزونونكونده	اۆزونونكونده	اۆزوموزونكونده	اۆزونوزونكونده	اۆزلىرىنىنكى نده
	اۆزومونكوندن	اۆزونونكوندن	اۆزونونكوندن	اۆزوموزونكوندن	اۆزونوزونكوندن	اۆزلىرىنىنكى ندىن
	اۆزومونكونو	اۆزونونكونو	اۆزونونكونو	اۆزوموزونكونو	اۆزونوزونكونو	اۆزلىرىنىنكى نى
	اۆزومونكونون	اۆزونونكونون	اۆزونونكونون	اۆزوموزونكونون	اۆزونوزونكونون	اۆزلىرىنىنكى نىن

- بۇ ماشين منىم اۆزومونكودور. اۆدا سنىن اۆزونونكودور. بۇدا اۆنون (سنين) اۆزونونكودور.

توجه: صرف کلمه انعکاسی « اۆزوم » برای دوم و سوم شخص شبیه هم می باشد، در نتیجه بهتر است که آن با ضمیر شخصی [سن، اۆ] به کار گرفته شود:

سنين اۆزونونكونون. اۆنون اۆزونونكونون.

ضمیر انعکاسی « اۆزوم » و تکرار آن با حالت « در » (ده، دا):

من اۆزوم اۆزومده mən özüm özümdə (من خودم در خودم)	}	بىز اۆزوموز اۆزوموزده
سن اۆزون اۆزونده sən özün özündə (تو خودت در خودت)		سىز اۆزونوز اۆزونوزده
اۆ اۆزو اۆزونده o özü özündə (او خودش در خودش)		اۆنلار اۆزلىرى اۆزلىرىنده

من بۇ باشارىغى اۆزوم اۆزومده گورورم. mən bu başarığı özüm özümdə görürəm.

من بۇ لياقتى اۈزوم اۈزومدە گۇرمورم. سن بۇ باشاريغى اۈزون اۈزومدە گۇرمويورسن مى؟
ضمير انعكاسى « اۈزوم » در حالت مفعول با واسطه با حروف اضافه « در » و با كلمه
ربطى «كى» تركيب مى يابد و با مفهوم جمله به شكل زير (منيم اۈزومدە كى: آنچه كه
در پيش خود من است.) به كار گرفته مى شود:

منيم	سنين	اۈنون	بيزيم	سيزيم	اۈنلاريم
↓	↓	↓	↓	↓	↓
اۈزومدە كى	اۈزومدە كى	اۈزومدە كى	اۈزوموزدە كى	اۈزولوزدە كى	اۈزلىرىندە كى
اۈزومدە كىنە	اۈزومدە كىنە	اۈزومدە كىنە	اۈزوموزدە كىنە	اۈزولوزدە كىنە	اۈزلىرىندە كىنە
اۈزومدە كىندە	اۈزومدە كىندە	اۈزومدە كىندە	اۈزوموزدە كىندە	اۈزولوزدە كىندە	اۈزلىرىندە كىندە
اۈزومدە كىندن	اۈزومدە كىندن	اۈزومدە كىندن	اۈزوموزدە كىندن	اۈزولوزدە كىندن	اۈزلىرىندە كىندن
اۈزومدە كىنى	اۈزومدە كىنى	اۈزومدە كىنى	اۈزوموزدە كىنى	اۈزولوزدە كىنى	اۈزلىرىندە كىنى
اۈزومدە كىنين	اۈزومدە كىنين	اۈزومدە كىنين	اۈزوموزدە كىنين	اۈزولوزدە كىنين	اۈزلىرىندە كىنين

- منده كى ماشين خارايدير. حسنين اۈزومدە كى ده خارايدير.
سن، منە دە اۈزومدە كيندن آل.

۱-۱) ضمير انعكاسى « اۈزوم » و تکرار آن در حالت « به »:

من اۈزوم اۈزومە mən özüm özümə (من خودم به خودم)	}	بيز اۈزوموز اۈزوموزە
سن اۈزون اۈزونه sən özün özünə (تو خودت به خودت)		سيز اۈزونوز اۈزونوزە
اۈ اۈزو اۈزونه o özü özünə (او خودش به خودش)		اۈنلار اۈزلىرى اۈزلىرىنە

- كلمات مذکور به شكل زير در جمله به كار گرفته مى شوند:

من اۈزوم اۈزومە دئيريم mən özüm özümə deyirəm. بيز اۈزوموز اۈزوموزە آليرىق.
سن اۈزون اۈزونه دئيرسن. سيز اۈزونوز اۈزونوزە دائيشيرسينيز. اۈ اۈزو اۈزونه
دائيشير. اۈنلار اۈزلىرى اۈزلىرىنە آليرىلار.

- تکرار ضمير انعكاسى « اۈزو»، در حالت مفعول با واسطه با حروف اضافى « در»، با

پسوند ملکی و کلمه ربطی «کی» ترکیب می یابد و به شکل زیر به کار گرفته می شود:

سنین اؤزوندە کی، سنین اؤزوندە کینه، سنین اؤزوندە کینه،
سنین اؤزوندە کیندن، سنین اؤزوندە کینی، سنین اؤزوندە کی نی

تکرار ضمیر انعکاسی «اؤزوم» در حالت مفعول با واسطه با حروف اضافی «از»:

بیز اؤزوموز اؤزوموزدن	}	من اؤزوم اؤزومدن mən özüm özümdən (من خودم از خودم)
سبیز اؤزونوز اؤزونوزدن		سن اؤزون اؤزوندن sən özün özündən (تو خودت از خودت)
اؤنلار اؤزلری اؤزلیندن		اؤ اؤزو اؤزوندن o özü özündən (او خودش از خودش)

– کلمات مذکور به شکل زیر در جمله به کار گرفته می شوند:

اؤ اؤزو اؤزوندن تعریف ائتدی . o özü özündən tərif etdi .
بیز اؤزوموز اؤزوموزدن دانیشمیریق . اؤنلار اؤزلری اؤزلیندن راضی دیرلر .
اؤ اؤزو اؤزونو سئویر . اؤ اؤزو اؤزوندن راضی دیر .

تکرار ضمیر انعکاسی «اؤزوم» در حالت مفعول بی واسطه «را»:

بیز اؤزوموز اؤزوموزو	}	من اؤزوم اؤزومو mən özüm - özümü (من خودم خودم را)
سبیز اؤزونوز اؤزونوزو		سن اؤزون اؤزونو sən özün - özünü (تو خودت خودت را)
اؤنلار اؤزلری اؤزلینی		اؤ اؤزو اؤزونو o özü - özünü (او خودش خودش را)

– کلمات مذکور به شکل زیر در جمله به کار گرفته می شوند:

اؤ اؤزو اؤزونو سئویر . o özü özünü sevir .
من اؤزوم اؤزومو تانیبیرام . سن اؤزون اؤزونو تانیبیرسان، اؤ اؤزو اؤزونو تانیبیر .
من آینادا (گوزگوده) اؤزوم اؤزومو گؤرورم . سن ده اؤزون اؤزونو گؤرورسن .
اؤنلار اؤزلری اؤزلینی سئویرلر . اؤ اؤزو اؤزونو شیشیدیر .
اؤنلار اؤزلری، اؤزلینی شیشیدیرلر، آما اصلینده هنج بیر شی ده دگیلر .
اؤ همیشه اؤزو اؤزوندن تعریف ائدیر .

۳) تکرار ضمیر انعکاسی « اوزوم » با پسوند ملکی:

ضمیر انعکاسی « اوزوم » به شکل زیر در جمله تکرار و با پسوند ملکی ادغام شده و برای ضمایر شخصی صرف می‌شود:

من اوزوم اوزومون mən özüm özümün (من خودم مال خودم)	}	بیز اوزوموز اوزوموزون
سن اوزون اوزونون sən özün özünün (توخودت مال خودت)		سیز اوزونوز اوزونوزون
او اوزو اوزونون o özü özünün (اوخودش مال خودش)		اؤنلار اوزلری اوزلرینین

- کلمات مذکور به شکل زیر در جمله به کار گرفته می‌شوند: (من خودم عیب خودم را می‌بینم).

من اوزوم اوزومون عیبیمی گورورم . mən özüm özümün eybimi görürəm .

کلمه انعکاسی « اوزوم » همراه پسوند ملکی و کلمه ربطی «کی»:

کلمه انعکاسی با کلمه ربطی «کی» و پسوند ملکی ترکیب می‌یابد و با هماهنگی بزرگ با مفهوم « آنچه که مال خود من است » به کار گرفته می‌شود. مثال:

منیم اوزومونکون، سنین اوزونونکون، اؤنون اوزونونکون
بیزیم اوزوموزونکون، سیزین اوزونوزونکون، اؤنلارین اوزلرینینکین

- کلمات مذکور به شکل زیر در حالت‌های تصریفی صرف می‌شوند:

- منیم اوزومونکون، منیم اوزومونکونه، منیم اوزومونکونده
منیم اوزومونکوندن، منیم اوزومونکونو، منیم اوزومونکونون
- سنین اوزونونکون، سنین اوزونونکونه، سنین اوزونونکونده،
سنین اوزونونکوندن، سنین اوزونونکونو، سنین اوزونونکونون و...

- ضمیر انعکاسی با تکرار پسوند « ده » و کلمه ربطی «کی» با مفهوم « آن چیزی که در

پیش من است در آن » به کار گرفته شده و در حالت‌های تصریفی صرف می‌شود. مثال:

منیم اوزومده کینده کی، سنین اوزونده کینده کی، اؤنون اوزونده کینده کی
بیزیم اوزوموزده کینده کی، سیزین اوزونوزده کینده کی، اؤنلارین اوزلرینده کینده کی

بۇ قلم سنین اوزونده کی ندن دیر. بۇ ماشین سنین اوزونده کی ندن دیر.

۳) ضمیر انعکاسی « کند »:

کلمه « کند » در زبان ترکی با مفهوم « خود » (اوزو) به کار گرفته می شود و با پسوند ملکی « in » به شکل « کندیم » (با مفهوم مترادف با « اوزوم ») در می آید و در زبان فارسی معنی « خودم » را می دهد و به شکل زیر ضمایر شخصی را در خود منعکس می کند:

o kändi	اؤ کندى	sən kəndin	سن کندين	mən kəndim	من کندیم
onlar kəndləri	اؤنلار کندلری	siz kəndiniz	سيز کندينيز	biz kəndimiz	بیز کندیمیز

دوئن من کندیمه، اؤ دؤیونده یییم (تویدا یییم، عروسى). اؤ کندینی مه م بیر آدام بیلییر.

- کلمه « کندیم » (خودم، اوزوم) به شکل زیر در حالت های تصریفی صرف می شود:

حالت فاعلیت	من کنديم	سن کندين	اؤ کندى	بیز کندیمیز	سيز کندينيز	اؤنلار کندلری
حالت « به » حالت « در » حالت « از » حالت « را » اضافه ملکی	من کنديمه	سن کندينه	اؤ کندينه	بیز کندیمیزه	سيز کندينيزه	اؤنلار کندلرينه
	من کندیمده	سن کندینده	اؤ کندینده	بیز کندیمیزده	سيز کندينيزده	اؤنلار کندلرينده
	من کندیمدن	سن کندیندن	اؤ کندیندن	بیز کندیمیزدن	سيز کندينيزدن	اؤنلار کندلريندن
	من کندیمی	سن کندینی	اؤ کندینی	بیز کندیمیزی	سيز کندينيزی	اؤنلار کندلرينی
	من کندیمین	سن کندینین	اؤ کندینین	بیز کندیمیزین	سيز کندينيزین	اؤنلار کندلرينین

- کلمه « کند » به شکل زیر با پسوند صرفی برای ضمایر شخصی صرف می شود:

من کنديم	سن کندين سن	اؤ کندى دیر	بیز کندیميزيک	سيز کندينيز سينيز	اؤنلار کندلر دیر لر
----------	-------------	-------------	---------------	-------------------	---------------------

- کلمه انعکاسی « کنديم » به شکل زیر با پسوند « ده » و کلمه ربطی « کی » ترکیب می یابد و در حالت های تصریفی صرف می شود:

منیم کنديمه کی، منیم کنديمه کی نه، منیم کنديمه کی نده،
منیم کنديمه کی ندن، منیم کنديمه کی نی، منیم کنديمه کی نین

توجه: کلمه « کند » در زبان ترکی معنی « ده » و همانا معنی « شهر » را نیز می دهد.

۵) ضمیر انعکاسی « بیله »:

کلمه « بیله » به تنهایی معنی ندارد، ولی با پسوند ملکی ترکیب می‌یابد و با مفهوم « خودم » به کار گرفته می‌شود. مثال: من بیلم، سن بیلن، او بیله سی

- ضمیر انعکاسی « بیله م » به شکل زیر در حالت‌های تصریفی صرف می‌شود:

حالت فاعلیت {	بیلم	biləm	بیله ن	بیله سی	بیله میز	بیله نیز	بیله لری
}	بیله م	biləmə	بیله (نه) وه	بیله سینه	بیله میزه	بیله نیزه	بیله لری نه
	بیله مده	biləmdə	بیله نده	بیله سینده	بیله میزده	بیله نیزده	بیله لری نده
	بیله مدن	biləmdən	بیله ندن	بیله سیندن	بیله میزدن	بیله نیزدن	بیله لری ندن
	بیله می	biləmi	بیله (نی) وی	بیله سینی	بیله میزی	بیله نیزی	بیله لری نی
	بیله مین	biləmin	بیله وین	بیله سینین	بیله میزین	بیله نیزین	بیله لری نین

- ضمیر انعکاسی « بیله » با پسوند ملکی و کلمه ربطی « کی » ترکیب می‌یابد و به شکل زیر در حالت‌های تصریفی صرف می‌شود: (بیله مین: مال خود من)

ضمایر انعکاسی {	بیله مین	بیله وین	بیله سین	بیله میزین	بیله نیزین	بیله لریین
}	بیله مینکی	بیله وینکی	بیله سینکی	بیله میزینکی	بیله نیزینکی	بیله لریینکی
	بیله مینکینه	بیله وینکینه	بیله سینکینه	بیله میزینکینه	بیله نیزینکینه	بیله لریینکینه
	بیله مینکینده	بیله وینکینده	بیله سینکینده	بیله میزینکینده	بیله نیزینکینده	بیله لریینکینده
	بیله مینکیندن	بیله وینکیندن	بیله سینکیندن	بیله میزینکیندن	بیله نیزینکیندن	بیله لریینکیندن
	بیله مینکینی	بیله وینکینی	بیله سینکینی	بیله میزینکینی	بیله نیزینکینی	بیله لریینکینی
	بیله مینکینین	بیله وینکینین	بیله سینکینین	بیله میزینکینین	بیله نیزینکینین	بیله لریینکینین

ضمیر سوم شخص مفرد در صرف یک « س » اضافه به خود می‌گیرد. مثال: بیله سینه، بیله سیندن و...

- کلمه « بیله م » به شکل زیر با پسوند صرفی برای ضمایر شخصی صرف می‌شود:

من بیله مم (من خودم هستم)، سن بیله نسن، او بیله سی دیر، بیز بیله میزیک، سیز بیله نیز سینیز

۴) ضمیر انعکاسی اۆزگه özgə:

کلمه « اۆزگه » با مفهوم « دیگر»، « کس دیگر»، « شخص نا آشنا»، « بیگانه » و در مواردی نیز به شکل « اۆزگه سی» با مفهوم «دیگری»، «کس دیگری»، «شخص نا آشنای دیگری» و «بیگانه ای» به کارگرفته شده و به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود:

من اۆزگه یم، سن اۆزگه سن، او اۆزگه دیر، بیز اۆزگه ییک، سیز اۆزگه سینیز، اولار اۆزگه دیرلر.

– کلمه « اۆزگه » در مواردی با حرف « س » ترکیب می یابد و بدین سان به دو شکل (اۆزگه، « اۆزگه سی) در حالت های تصریفی صرف می شود. مثال:

حالت فاعلیت	یا لیسن آد	{	اۆزگه	اۆزگه سی	özgəsi
حالت « به »	ه ، ە ، ە	{	اۆزگه یه	اۆزگه سینه	özgəsinə
حالت « در »	ده ، də		اۆزگه ده	اۆزگه سینده	özgəsində
حالت « از »	دن ، dən		اۆزگه دن	اۆزگه سیندن	özgəsindən
حالت « را »	ای ، i ، ü		اۆزگه نی	اۆزگه سینینی	özgəsini
اضافه ملکی	این ، in , ün		اۆزگه نین	اۆزگه سینین	özgəsinin

– کلمه اۆزگه در « حالت به »، به شکل « özgəyə » با حرف تکمیلی « y » صرف می شود.

– کلمه « اۆزگه » در « حالت در » با پسوند ملکی و کلمه ربطی «کی» ترکیب می یابد:

حالت فاعلیت	یالیسن آد	{	اۆزگه ده کی	özgədəki
حالت « به »	ه ، ە ، ە	{	اۆزگه ده کی نه	özgədəkinə
حالت « در »	ده ، də		اۆزگه ده کی نده	özgədəkində
حالت « از »	دن ، dən		اۆزگه ده کی نندن	özgədəkindən
حالت « را »	ای ، i ، ü		اۆزگه ده کی نینی	özgədəkini
اضافه ملکی	این ، in , ün		اۆزگه ده کی نین	özgədəkinin

بؤکیتاب منیم دنگیل ، اۆزگه بیر آدامین دیر. (این کتاب مال من نیست ، مال کس دیگری است.)

بۇ ماشىن مەنمىم دىنگىل، ئۆزگە بىر ئادامىدۇر. bu maşın mənīm dəyil, özgə bir adamındır.
بۇ ماشىن بىزىم دىنگىل ئۆزگە بىر كىشى دىر (ئادامىدۇر).

بۇ بەي (bəy) ئۆزگە دىنگىل، مەنمىم قارداشىم دىر. (اىن آقا بىگانە نىست ، برادر مەن است .)
bu bəy özgə deyil , mənīm qardaşımdır.

بۇرادا ئۆزگە بىر ئادام يۇخدور، بىز ھامىمىز تانىشىق. ئۆزگە لىر بۇرايا گلەز (لىر). بۇ سىرمايە لىر
بىزىم دىنگىل (لىر) ئۆزگە لىرىندىر (لىر). بۇ حىوانلار بىزىم دىنگىل (لىر)، ئۆزگە لىرىن دىر (لىر)
وھاب زادە: او ، انلىن ايچىندە انلىنە ئۆزگە ، تارىخىنە ئۆزگە ، دىلىنە ئۆزگە .

- ضمير انعكاسى « ئۆزگە » بە شىكل زىر در تركيبات مختلف ساخته شده و به شرح
زىر در حالتهاى تصریفى بە كار گرفته مى شود:

حالتهاى تصریفى	آنچه که درپیش دیگرى است	آن چه که مال كس یگرى است	آن دیگری، آن یکى	آنچه که مال دیگرى است	آنچه که در پیش دیگرى است
حالت فاعلیت	اۆزگە دە كى	اۆزگە نىنگى	اۆزگە سىن	اۆزگە سىنگى	اۆزگە سىندە كى
حالت به	اۆزگە دە كى نه	اۆزگە نىنگى نه	اۆزگە سىنە	اۆزگە سىنگى نه	اۆزگە سىندە كى نه
حالت در	اۆزگە دە كى نده	اۆزگە نىنگى نده	اۆزگە سىندە	اۆزگە سىنگى نده	اۆزگە سىندە كى نده
حالت از	اۆزگە دە كى ندىن	اۆزگە نىنگى ندىن	اۆزگە سىندىن	اۆزگە سىنگى ندىن	اۆزگە سىندە كى ندىن
حالت را	اۆزگە دە كى نى	اۆزگە نىنگى نى	اۆزگە سىنى	اۆزگە سىنگى نى	اۆزگە سىندە كى نى
اضافه ملكى	اۆزگە دە كى نىن	اۆزگە نىنگى نىن	اۆزگە سىنىن	اۆزگە سىنگى نىن	اۆزگە سىندە كى نىن

- كلمات مذکور به شىكل زىر در جمله به كار گرفته مى شوند:

بۇ بەي ئۆزگە دىبىل مەنمىم قارداشىم دىر. bu bəy özgə deyil , mənīm qardaşımdır.

مەن ماشىنىمى بۇ جاوانا يۇخ، ئۆزگە بىرىنە ساتدۇم.

بۇ ميوە لىر مەنمىم ئۆز اگىنىم دىن دىنگىل (لىر)، ئۆزگە نىنگى ندىن دىر (لىر).

مەنمىم، سىنىن ماشىنىدىن خۇشوم گلەمىر، ئەمما مەنمىم او ئۆزگە سىندە كىندىن خۇشوم گلەمىر.

مەن ئۆز ماشىنىم، سىنىن ماشىنىنى تىكەردىن (تە يىر) ئالمىرام، او ئۆزگە سىندە كىندىن ئالىرام.

مەنمىم، بۇنۇن ماشىنىدىن يۇخ، ئۆزگە بىرىندىكىندىن خۇشوم گلەمىر.

۷) ضمیر انعکاسی باشقا başqa :

(باشقا [دیگر، به جز این]، به جز این یکی، آن یکی)

علی منی گوردو سلام (سلام) و نر مه دی، بونون بیر باشقا معناسی وار.
(علی مرا دید و سلام نکرد، این معنی به خصوصی [دیگری] دارد.)

Əli məni gördü salam (səlam) vermədi, bunun bir başqa mənası var.

او بیر باشقا آدم دیر. (او شخص به خصوصی است.) اونون بیر باشقا دوشونجه سی وار (دیر). (او صاحب تفکرات دیگری [به خصوصی] است.)

- از اینکه « باشقا » به شکل سوم شخص مفرد به کار گرفته می شود و آخرین حرف آن نیز صدادر است، در نتیجه در مواردی در فرم اصلی خود (باشقا) و در مواردی نیز با حرف « س » و پسوند ملکی « i » به شکل « باشقاسی » صرف می شود و به شرح زیر در حالت های تصریفی صرف می شود: (باشقا، باشقاسی)

حالت فاعلیت	یالیین آد	باشقاسی	باشقا	başqa
حالت « به »	آ حالی	باشقاسی نا	باشقایا	başqa,ya
حالت « در »	دا حالی	باشقاسی ندا	باشقادا	başqa,da
حالت « از »	دان حالی	باشقاسی ندان	باشقادان	başqa,dan
حالت « را »	ای حالی	باشقاسی نی	باشقایا	başqa,yı
اضافه ملکی	این حالی	باشقاسی نین	باشقانین	başqa,nın

توجه: بهتر است کلمه « باشقا » در « حالت به » و در « حالت را » به شکل « باشقایا » و « باشقاسینی » و یا به شکل باشقایا، باشقاسینی صرف شود، زیرا « باشقانا » با مفهوم « به رهبری » و « باشقانی » « رهبری را » نیز معنی می دهد.

تبریز رادیوسی. اونون گنچی سی. اونون دوه سی. اونون نوه سی. و...

- کلمه « باشقا » و « باشقاسی » را می توان با پسوند « دا » و کلمه ربطی « کی »

ترکیب داد و به شکل زیر در حالت‌های تصریفی صرف کرد. مثال:

باشقاسینکی (آن دیگر) başka,sınkı	باشقاداکی (آن دیگر) başka,dakı	یالیسن	آد
↓	↓	↓	
باشقاسینکینا başka,sınkına	باشقاداکی‌نا başka,dakına	}	a ، آ حالی
باشقاسینکیندا başka,sınkında	باشقاداکی‌ندا başka,dakında		da ، دا حالی
باشقاسینکیندان başka,sınkından	باشقاداکی‌ندان başka,dakından		dan ، دان حالی
باشقاسینکینی başka,sınkını	باشقاداکی‌نی başka,dakını		i,u ، ای حالی
باشقاسینکینین başka,sınkının	باشقاداکی‌نین başka,dakının		in ,un ، این حالی

- کلمه باشقا با پسوند «دا» و کلمه ربطی «کی» ترکیب می‌یابد و به شکل زیر صرف می‌شود:
باشقاداکی ، باشقاداکی‌نا ، باشقاداکی‌ندا ، باشقاداکی‌ندان ، باشقاداکی‌نین ، باشقاداکی‌نی ، باشقاداکی‌نین

- کلمات مذکور به شکل زیر با تکرار پسوند «دا» و کلمه ربطی «کی» با مفهوم جدیدی (مثل: آنچه که در پیش آن کس دیگری است) به کار گرفته می‌شوند:
باشقاسینداکی‌نداکی ، باشقاسینداکی‌نداکی‌نا ، باشقاسینداکی‌نداکی‌ندا ، باشقاسینداکی‌ندان ، باشقاسینداکی‌ندان‌نی ، باشقاسینداکی‌ندان‌نین ...

۸) کلمه «بیر» به عنوان ضمیر مشخص و نا مشخص عددی در فرم کلمه انعکاسی:

- کلمه «بیر» ، به شکل عدد:

بیر ، اؤن بیر ، یوز بیر ، مین بیر ، دوردوموزون ، هامیمیزین ...

- کلمه عددی به شکل «بیر بیر» با مفهوم «یک یک» به کار گرفته می‌شود:

بیر بیر (یک یک): لطفاً بیر بیر ایچری یه گلین! لطفاً بیر بیر انشیگه (انشییه) چیخین!

- کلمه «بیر بیر» به شکل زیر با مفهوم «یکی یکی» به شکل کلمه «انعکاسی» در حالت‌های تصریفی صرف می‌شود. مثال:

بیر بیر: بیر بیرینه، بیر بیرینده، بیر بیریندن، بیر بیرینی، بیر بیرینین.
 اؤنلار بیر بییندن دئییرلر. اؤنلار بیر بیریندن آیریلیرلار. اؤنلار بیر بیریندیرلر.

- کلمه «بیر بیر» همراه پسوند ملکی ترکیب می یابد و با مفهوم «متعلق به یکدیگر شدن» به شکل کلمه انعکاسی در آمده و به شرح زیر در حالت های تصریفی صرف می شود:

حالت فاعلیت	یا لیسن	آد	{	بیز بیر بیریمیز	biz bir-birimiz
حالت «به»	ه ، ə	حالی	{	بیز بیر بیریمیزه	biz bir-birimizə
حالت «در»	ده ، də	حالی		بیز بیر بیریمیزده	biz bir-birimizdə
حالت «از»	دن ، dən	حالی		بیز بیر بیریمیزدن	biz bir-birimizdən
حالت «را»	ای ، i, ü	حالی		بیز بیر بیریمیزی	biz bir-birimizi
اضافه ملکی	این ، in, ün	حالی		بیز بیر بیریمیزین	biz bir-birimizin

- «بیر بیر» در ترکیب با پسوند ملکی «in» به شکل ضمائر جمع (بیز، سیز، اؤنلار) صرف می شود:

بیریمیزین، ایکی میزین، اوچوموزون و...

«بیر» عدد مشخص و مفرد است، ولی «بیر بیر» بیان عددی است که بیشتر از «یک» را در خود منعکس می کند و یک یک از هم تجزیه می شود.

- کلمه «بیر بیرین» (یکی یکی ایشان) با مفهوم کلمه انعکاسی برای ضمائر شخصی جمع صرف می شود:

بیز بیر بیریمیزینیک. سیز بیر بیرینیزینسینیز. اؤنلار بیر بیرلریندیرلر.

بیز بیر بیریمیزی سئویریک. سیزده بیر بیرینیزی سئویرسینیز. اؤنلار بیر بیرینی سئویرلر.

بیز بیریمیزدن آیری گزیریک. بیز بیر بیریمیزی سئومه ریک.

- کلمات مذکور در حالت های تصریفی:

اؤنلار بیر بیرلری، بیر بیرلرینه، بیر بیرلرینده، بیر بیرلریندن، بیر بیرلرینی، بیر بیرلرینین.

- لطفاً به جملات زیر نیز توجه کنید، که به شکل کلمه انعکاسی صرف شده اند:

بیر بیرینی سئومک. (یکدیگر را دوست داشتن.) اۇنلار بیربیرلرینی سئویرلر.

بیر بیرینین اولماق: (متعلق به یکدیگر شدن.)

بیر بیریمیز: (یکی یکی یمان)

بیر بیریمیزین: (متعلق به یکدیگر شدن. مال یکدیگر شدن)

بیز بیر بیر میزه باخیریق (ما به یکدیگر نگاه می کنیم).

سیز بیربیری نیزینسینیز. (شما بر [به] یکدیگر تعلق دارید.)

بیز بیر بیری میزی. biz bir- birimizi. (ما یکدیگر را)

بۇ قیز ایله او اۇغلان بیر بیری نین دیر (لر). bu qız ilə o oğlan bir - birinidir (lər).

بیز بیر بیری میزینیک. biz bir-bir i mizin ik . (ما به یکدیگر تعلق داریم .)

سیز بیر بیری نیزین سینیز. siz bir -bir in izin siniz. (شما به یکدیگر تعلق دارید.)

اۇنلاربیربیرلرینین دیرلر. onlar bir-bir lər in in dir lər. (آنها به یکدیگر تعلق دارند.)

او ماشین بیزیم بیری میزیندیر. o maşın bizim bir imiz in dir .

بۇ انو بیزیم بیری میزین دیر. bu ev bizim birimiz in dir . (این خانه متعلق به یکی از ما است.)

- کلمات عددی به شکل مفرد و جمع و یا با کلمات مختلف مثل « هامی، هنج » نیز به

کار گرفته می شوند:

بیریمیزین، ایکی میزین، اوچوموزون، دۇرتدوموزون، بنشیمیزین ...

بۇ انو سیزین اوچونوزون دور. bu ev sizin üçünüzündür .

بۇ شهر بیزیم هامی میزین دیر. bu şəhər bizim hamımızındır .

بۇ یورت بیزیم هامی میزیندیر. بۇ یورت بیزیم هامی میزین دنگیل می؟ هنج بیریمیزین

دنگیل می؟ بۇ مملکت بیزیم هامیمیزین دیر.

- کلمات مذکور به شرح زیر با تکرار پسوند « ده » و کلمه ربطی « کی » در فرمهای

مختلف به کار گرفته می شوند:

بیربیریمیزینکی نده کی. ایکی میزینکی نده کی. ...

- کلمه بیربیر با پسوند « də,da » (حالت از) و کلمه ربطی « کی » ترکیب می‌یابد و به شکل کلمه انعکاسی در می‌آید و در حالت‌های تصریفی صرف می‌شود:

حالت تصریفی با پسوند ملکی « ده » و کلمه ربطی « کی »		علائم حالت‌های تصریفی فارسی و ترکی	
bir -birimizdəki	بیز بیر بیریمیزده کی	}	یالین آد
bir -birimizdəkinə	بیز بیر بیریمیزده کی نه		ه ، ə
bir -birimizdəkində	بیز بیر بیریمیزده کی نده		də ، ده
bir -birimizdəkindən	بیز بیر بیریمیزده کی نندن		dən ، دن
bir -birimizdəkini	بیز بیر بیریمیزده کی نی		i , ü ، ای
bir -birimizdəkinin	بیز بیر بیریمیزده کینین		in , ün ، این

- ضمیر شخصی و کلمه « بیربیر » با پسوند ملکی و تکرار کلمه ربطی « کی » و پسوند « دا » به شکل زیر ترکیب یافته و در حالت‌های تصریفی به کار گرفته می‌شوند:

منیمکی نده کی نده، سنینکی نده کی نده، اؤنونکونداکی ندا،
بیر بیریمیزده کی نده، ایکی میزده کینده کینده، اوچوموزده کینده کینده و...
- کلمه عددی با پسوند ملکی (in , ün) و کلمه ربطی « کی » ترکیب می‌یابد و به شکل کلمه انعکاسی در آمده و در حالت‌های تصریفی به کار گرفته می‌شود:

حالت فاعلیت		یالین آد	
biz bir -bir im izin ki	بیز بیر بیریمیزین کی	}	ه ، ə
biz bir -bir im izin kinə	بیز بیر بیریمیزین کی نه		də ، ده
biz bir -bir im izin kin də	بیز بیر بیریمیزین کی نده		dən ، دن
biz bir -bir im izin kin dən	بیز بیر بیریمیزین کی نندن		i , ü ، ای
biz bir -bir im izin kin i	بیز بیر بیریمیزین کی نی		in , ün ، این
biz bir -bir im izin ki nin	بیز بیر بیریمیزین کینین		

ضمایر سوالی « نه، کیم » نیز به شکل کلمه انعکاسی هستند: لطفاً به بخش صرف کلمات سوالی نیز توجه کنید.

بخش هفتم :

۱) کلمات ملکی و ضمیر ملکی :

« مال mal » (ثروت، دارائی، حیوان):

کلمه « مال » ، با اضافه ملکی « این in » همراه پسوند صرفی « دیر » به شکل سوم شخص مفرد با مفهوم تعلق داشتن به کار گرفته می شود. مثال:

آن مال من است.	o mənim malımdır	اؤ منیم مالیمدیر
این مال تو است.	bu sənin malındır	بۇ سنین مالیندیر
آن مال اوست.	o onun malıdır	اؤ اونون مالیدیر

اؤ بیزیم مالیمیز دیر، اؤ سیزین مالینیزدیر، اؤ اولارین مالیدیر (ماللاریدیر).
- کلمه « مال » به شکل زیر در جمله به کار گرفته می شود:

سوال: بۇ یئر کیچین مالیدیر؟ بۇ اؤکوز کیچین مالیدیر؟ بۇ ماللار کیچیندیر (لر)؟
جواب: بۇ یئر منیم مالیدیر. بۇ مال حیوانلار منیم مالیدیر. بۇ یئرلر منیم دده مالیدیر.
- کلمه « مال » همراه کلمه ضمیر انعکاسی « اؤز » نیز به کار گرفته می شود:

بۇ اؤنون اؤز مالیدیر	بۇ سنین اؤز مالیندیر	بۇ منیم اؤز مالیمدیر	a) با کلمه « مال »
بۇ اولارین اؤز ماللاریدیر	بۇ سیزین اؤز مالینیزدیر	بۇ بیزیم اؤز مالیمیزدیر	
بۇ آغاجلار منیم اؤز مالیمدیر	بۇ سرمایه منیم اؤز مالیمدیر	بۇ یئر منیم اؤز مالیمدیر	
بۇ اؤنون اؤزونودور	بۇ سنین اؤزونودور	بۇ منیم اؤزوموندور	b) با پسوند ملکی
بۇ اولارین اولرینیندیر	بۇ سیزین اؤزونوزدور	بۇ بیزیم اؤزوموزدور	

کلمه « مال » و مفاهیم مختلف آن:

- کلمه « مال » با مفهوم « خرج » و « پرداخت »:

بۇ منه مین تۆمنه مال اولوبدور. بۇ منه باهیا مال اولوبدور. اؤ دا سنه چؤخا مال اولوبدور.
اگر گفته شود « اؤ منه بنش تومنه مال اولوبدور. » به این معنی فهمیده می شود که آن برای من پنج تومان خرج برداشته است [خرج کرده ام و یا پرداخته ام].

- کلمه « مال » با مفهوم « ارثیه »:

اگر گفته شود « بۇ ائو منىم دده مالىم دىر». به این معنی فهمیده می‌شود که آن خانه از پدر من ارث رسیده است. اگر پرسیده شود « بۇ سنىن دده مالىندىر مى؟ »، جواب داده می‌شود، « بلى بۇ منىم دده مالىم دىر». (نفی کلمه: اؤ منىم دده مالىم دنگىل).

- کلمه « مال » با مفهوم « حیوان » (حیوان):

« مال »، حیوان بزرگ (امثال: گاو، گاو میش، گل) نیز معنی می‌دهد:

بۇ قدر مال حیوان كىمىندىر (لر)؟ بۇ ماللار (مال حیوانلار) كىمىندىر (لر) ؟ ...

- کلمه « مال » به شکل صفت و با مفهوم ابله، بی‌خرد، نادان، حیوان نیز به کار گرفته می‌شود:

اؤ ائله بىل مالدىر. اؤ مال كىبى (كىمى) دىر. اؤ بىر مال دىر.

- توجه شود که در زبان فارسی به وسیله « مال »، اضافه ملکی به صورت ضمائر شخصی بیان می‌شود: منىم: مال من. سنىن: مال تو. اؤنون: مال او. و...

مالىك malik: (فارسی: مالك)

کلمه « مالىك » در زبان ترکی با مفعول با واسطه « به »، که علامت آن در ترکی حرف اضافه « a ، e » است که به اسم و یا به ضمیر پیوند خورده و صرف می‌شود:

من اؤنا مالىكم	mən ona malikəm	بىز اؤنا مالىك ايك (بىز مالىكك)
سن اؤنا مالىك سن	sən ona maliksən	سبىز اؤنا مالىك سبىننىز (سبىز مالىك سبىننىز)
اؤ اؤنا مالىك دىر	o ona malikdir	اؤنلار اؤنا مالىك دىرلر (اؤنلار مالىك دىرلر)

- کلمه « مالك » به شکل زیر مورد سوال و جواب قرار می‌گیرد:

سؤال: بۇ ائوه كىم مالىك دىر؟ بۇ يئره كىم مالىك دىر؟

جواب: بۇ ائوه من مالىكم. بۇ يئره اؤ مالىك دىر.

- کلمه « مالىك » به شکل زیر در حالت‌های تصریفی به کار گرفته می‌شود:

مالىك: مالىك، مالىكده، مالىكدن، مالىكى، مالىكىن و...

كلمه مالیک، همراه اضافه ملكی « این » و « ی »:

سؤال	۱) بۇ ئۆيىن مالیکى كىم دىر؟	۲) كىم بۇ ئۆيىن مالیکى دىر؟	۳) كىم دىر بۇ ئۆيىن مالیکى؟
جواب	۱) بۇ ئۆيىن مالیکى منم	۲) من بۇ ئۆيىن مالیکى يم	۳) سەن ئۆنۆن مالیکى سەن

- كلمه مالیک با پسوند ملكی « این » و « ی » به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود:

من ئۆنۆن مالیکى يم. سەن ئۆنۆن مالیکى سەن. او ئۆنۆن مالیکى دىر.

- در زبان ترکی کلمه « یی یه سی » نیز با مفهوم « متعلق بودن » به شکل زیر صرف می شود:
بۇنۆن يئيه (یى یه) سى سى كىم دىر؟ بۇ ماشينىن يى يه سى سى كىم دىر؟ بۇ ئۆيىن يى يه سى سى كىم دىر؟
صاحب **sahib**: (فارسی: صاحب)

كلمه صاحب با مفعول با واسطه « به » که در زبان ترکی حرف « a , ə » می باشد، به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف شده و در جمله به کار گرفته می شود:

بۇ ئۆه من صاحیبام.	bu evə mən sahibam .	صاحب این خانه من هستم.
بۇ قوزویا سەن صاحیبسان.	bu quzuya sən sahibsan.	صاحب این بره تو هستی.
بۇ ئۆه سەن صاحیبسان.	bu evə sən sahibsan.	صاحب این خانه تو هستی.
بۇ قۇیونا سەن صاحیبسان.	bu quyuna sən sahibsan.	صاحب این گوسفند تو هستی.
بۇ ئۆه او صاحیبدیر.	bu evə o sahibdır .	صاحب این خانه او است.
بۇ ئۆه بیز صاحیبیق.	bu evə biz sahibıq .	صاحب این خانه ما هستیم.
بۇ ئۆه سیز صاحیبسینیز.	bu evə siz sahibsınız .	صاحب این خانه شما هستید.
بۇ ئۆه اونلار صاحیبدیر (لار)	bu evə onlar sahibdı r (lar)	صاحب این خانه آنها هستند.

- کلمات مذکور به شکل زیر همراه پسوند ملكی مورد سوال و جواب قرار می گیرند:

بۇ ئۆيىن صاحیبى كىم دىر؟ بۇ ئۆيىن صاحیبى منم. او ئۆيىن صاحیبى سەن سەن.
بۇ ماشينىن صاحیبى كىم دىر؟ ئۆنۆن صاحیبى منم. بۇ ماشينىن صاحیبى سەن ئۆزۆن سەن.

- کلمه « صاحب » با کلمه سوالی « کیم » و با حالت « به » (در ترکی حرف « a ، ə » است)، همراه پسوند صرفی « دیر » به شکل زیر صرف می شود:

بۇ انوہ کیم صاحب دیر؟ بۇ ماشینا کیم صاحب دیر؟ جواب: اؤنا من صاحبام
بۇ انوین صاحبی کیم دیر؟ بۇ ماشینیین صاحبی کیم دیر؟ جواب: بۇ ماشینیین صاحبی منم؟

- کلمه « صاحب » در جواب سؤال « کیم صاحب دیر » (کی صاحب است)، به شکل زیر (با مفهوم من صاحب آن هستم) به کار گرفته می شود: (کیم اؤنون صاحبی دیر.)

من اؤنون صاحبی یام	سن اؤنون صاحبی سان	اؤ اؤنون صاحبی دیر
بیز اؤنون صاحبی ییق	سیز اؤنون صاحبی سینیز	اؤنلار اؤنون صاحبی دیر (لار)

صاحب به دو شکل نوشته می شود: من اؤنون صاحبی یام. من اؤنون صاحبییم.

- کلمه صاحب با کلمه سوالی « کیم »، « حالت به » و پسوند صرفی « دیر » به شکل زیر صرف می شود:

بۇنا کیم صاحب دیر؟ اؤنا کیم صاحب دیر؟ اؤنلارا کیم صاحب دیر (لار).

- صرف کلمه با علامت « حالت به » (a): (کیم اؤنا صاحبی دیر.)

من اؤنا صاحبام	سن اؤنا صاحبی سان	اؤ اؤنا صاحبی دیر
بیز اؤنا صاحبی ییق	سیز اؤنا صاحبی سینیز	اؤنلار اؤنا صاحبی دیرلار

من اؤنا صاحبام، سن اؤنا صاحبی سان، اؤ اؤنا صاحبی دیر،
بیز اؤنا صاحبی ییق، سیز اؤنا صاحبی سینیز، اؤنلار اؤنا صاحبی دیرلار.

- از اینکه آخرین حرف صدادر « sahib » با آهنگ بالائی است، پسوند آن با حرف صدادر با آهنگ بالائی نیز صرف می شود:

من صاحبم sahebəm	سن صاحبسن sahebsən	اؤ صاحب دیر sahebdir
بیز صاحبیک sahebik	سیز صاحب سینیز sahebsiniz	اؤنلار صاحبی دیرلر sahebdirler

با حرف « ا »: من اؤنا صاحبم، من بۇ کیتابا صاحبم، سن اؤنا صاحب سن، اؤ اؤنا صاحب دیر، بیز اؤنا صاحبیک، سیز اؤنا صاحب سینیز، اؤنلار اؤنا صاحب دیر (لر).

مالیکیت malikiyət: (فارسی: مالکیت)

کلمه مالیکیت، به وسیله تکرار دو باره ضمیر ملکی همراه پسوند حالت تصریفی « در » (که در زبان ترکی حروف « ده » و یا « دا » می باشد) با پسوند صرفی « دیر » به شکل سوم شخص مفرد صرف می شود. مثال:

bu ev kimin malikiyətindədir?	بۇ انو کیمین مالیکیتینده دیر ؟	سؤال
bu ev mənim malikiyətimdədir.	بۇ انو منیم مالیکیتیم ده دیر.	جواب
o maşın sənın malikiyətindədir.	او ماشین، سنین مالیکیتین ده دیر.	
o maşın onun malikiyətindədir.	او ماشین اونون مالیکیتین ده دیر.	

اۇ بیزیم مالیکیتیمیز ده دیر. او سیزین مالیکیتینیزده دیر. اۇ اونلارین مالیکیتینده دیر.

– اگر کلمه سؤالی با پسوند ملکی و یا با پسوند حالت تصریفی (در) به کار گرفته شود، جواب آن نیز با پسوند ملکی و با حالت « در » بیان می شود:

سؤال	بۇنون مالیکیتی کیمین دیر؟ بۇنون مالیکیتی کیمده دیر؟	بۇ انولرین مالیکیتی کیمین دیر؟ بۇ سرمایه لرین مالیکیتی کیملرده دیر؟
جواب	اونون مالیکیتی منیم دیر.	بۇ انولرین مالیکیتی اونلار دا دیر.
نفی	اونون مالیکیتی منیم دنگیل.	اونون مالیکیتی سنده دنگیل می؟

۲) کلمه « وار var »، « یوخ yox » و پسوند ملکی:

a) کلمه « وار » معنی فعل « داشتن » را می دهد؛ کلمه « وار » از ریشه مصدر « وارق » (به مقصد رسیدن) است، که با مفاهیم مختلف به کار گرفته می شود:

(من و ارام: من هستم)

من و ارام	mən varam	بیز و اریق	biz varıq
سن و ارسان	sən varsan	سیز و ارسینیز	siz varsınız
اۇ وار (دیر)	o var (dır)	اونلار و اددیرلار	onlar vardirlar

بۇ ایشده منده و ارام. (در این کار من هم هستم.) بۇ ایشده منیم ده آلیم وار.

با مفهوم هستن: من ده بۇرادا و آرام. (من هم در اینجا هستم).
 هله ليك من بۇرادا و آرام. (هله ليك من بۇرادا ايام).

با مفهوم داشتن، موجود بودن:

منده باش آغريسي وار. (من سردرد دارم).

منده قارين آغريسي وار. (من شكم درد دارم).

من ده بيري كيتاب وار. (من يك كتاب دارم).

اۇندا پول وار (دير). سنده قلم وار. بيزده ميداد وار (دير).

« وار » با ضمير ملكى به شكل زير با مفهوم « داشتن » صرف مى شود:

منيم وارين (دير)، سنين وارين (دير)، اۇنون واري (دير)، بيزيم وارينيز (دير)،

سيزين وارينيز (دير)، اۇنلارين وارينيز (دير).

« وار » با پسوند « لي » با مفهوم دارائى (سرمایه) داشتن:

« وارلى » (ثروتمند بودن، سرمایه دار بودن) به شكل زير برای ضمير شخصى

صرف مى شود: من وارلى يام، سن وارلى سان، او وارلى دير، بيز وارلى ييق،

سيز وارلى سينيز، اۇنلار وارلى دير (لار)

مفاهيم مذکور به شكل زير در جمله به کار گرفته مى شوند:

او وارلى آدم دير. اۇنون واري چۇخدور. اۇنون واريۇخو بيري ماشين دير.

اۇنلار چۇخ وارلى ديرلار. اۇنلار وارلى دگيل (دنگيل) لر. ...

– کلمه « وار » و تکرار آن با پسوند مخفف شده ملكى (in) با مفهوم دارائى

داشتن:

منيم وارين وار (دير)	سنين وارين وار (دير)	اۇنون واري وار (دير)
بيزيم وارينيز وار (دير)	سيزين وارينيز وار (دير)	اۇنلارين وار (لار) ي وار (دير)

نفي با کلمه يۇخ: منيم وارين يۇخ، سنين وارين يۇخ، اۇنون واري يۇخ ...

نفي با پسوند « سيز »: من وارسيزام. (من بدون دارائى هستم). سن وارسيز سان. ...

– کلمه « وارقاق » مصدرى است، که با مفهوم « به مقصد رسيدن » به شكل فعل

صرف می شود:

من بۇ گون تهرانا وارارام. (من امروز به تهران می رسم [تغییر مکان دادن].)
 وارماق (رسیدن)، بیر یئره وارماق (در جانی حاضر شدن، به جانی رسیدن).
 من ساعات سکیزده تبریزه واردیم. (رسیدم، آمدم، وارد شدم)
 من بۇگون اؤرایا (اورا) وارارام. (من امروز در آنجا حاضر هستم [می شوم].)

کلمه « وار » همراه تکرار اضافه ملکی:

پسونده ملکی یک بار به شکل « منیم » و یک بار دیگر به شکل « انویم » تکرار می شود:

منیم بیر انویم وار (دیر)	سنین بیر قیزین وار (دیر)	اؤنون بیر قارداشی وار (دیر)
بیزیم بیر انویمیز وار (دیر)	سیزین بیر ماشینیز وار (دیر)	اؤنلارین بیر باجی سی وار (دیر)

- فعل « وار »، از ریشه مصدر « وارماق » است، که همراه پسوند « لیق » به اسم تبدیل می شود. (« وارلیق »: هستی، هستی داشتن، موجودیت داشتن، موجود بودن)

- ضمیر شخصی با پسوند « ده، دا » (با حالت مفعول « در ») و کلمه « وار » ترکیب می یابد و با مفهوم « چیزی داشتن و یا مالک چیزی شدن » در فرم سوم شخص مفرد (و در مواردی با پسوند « دیر ») به کار گرفته می شود:

مندە وار (دیر) mändə var	سندە وار (دیر) səndə var	اؤندا وار (دیر) onda var
بیزدە وار (دیر) bizdə var	سیزدە وار (دیر) sizdə var	اؤنلاردا وار (دیر) onlar da var

- در رابطه با کلمه « وار » و پسوند « ده » به چند قطعه شعر زیر توجه کنید:

« حقیقی »:

قدین کیمی ستوده صنوبر نه یئرده وار

عنبرفشان ساچین کیمی عنبر نه یئرده وار

حسنون بیاضینا دوشه لی دانه ی سیاه

بۇ طور ایچینده خال مُدَ و ر نه یئرده وار

مظفر شبستری: عاشیق گلیر سازی وار غمزه سی وار نازی وار

هر باهارین بیر قیشی، هر قیشین بیر یازی وار.

کلمه « وار، همراه کلمه سوالی « نه »:

کلمه سوالی « نه » با کلمه « وار » ترکیب می‌یابد و به شکل کلمه سوالی « نه وار » با مفهوم « چه است [هست] » به کار گرفته شده و با کلمه « یوخ » نفی می‌شود:

- سؤال: سنده نه وار (دیر)؟ کیمده نه وار (دیر)؟ سنده یوخ (دور) مو؟
جواب: منده بیر کیتاب وار (دیر). منده جوراب وار (دیر).

منده هئیچ بیر شی یوخ (دور). سنده ده هئیچ زاد یوخ (دور).

سنده کیتاب یوخ (دور) مو؟ یو، یوخ دور. منده یوخ (دور).

- کلمه « یوخ»، کلمه نفی است که « هستن، داشتن » را نفی می‌کند:

کلمه نفی « یوخ » فعل نیست، ولی در مواردی با پسوند صرفی برای ضمایر شخصی صرف می‌شود. مثال: (با مفهوم « من نیستم. »)

o	yox (dur) (دور) او یوخ	sən yoxsan	سن یوخ سان	mən yoxam	من یوخام
	onlar yoxdurlar	siz yoxsunuz	سیز یوخسونوز	biz yoxuq	بیز یوخوق

- کلمه نفی « یوخ » با پسوند ملکی و پسوند صرفی به شکل سوم شخص مفرد به کار گرفته می‌شود:

منیم یوخومدور، سنین یوخوندور، اونون یوخودور و...

- کلمه « یوخ » را می‌توان با پسوند « لا » به فعل و با پسوند « ماق » به مصدر تبدیل کرد و به شکل کلمه « یوخاماق » در آورد و (با مفهوم « امتحان، آزمایش، بررسی و مقایسه کردن وزن اشیاء و..) صرف کرد. مثال:

یوخاماق، یوخاییرام، یوخلارام، یوخلادیم و...

- در فرم شرطی: من یوخسام، سن یوخسان، او یوخسا، بیز یوخساق، سیز یوخسانیز و...

- کلمه « وار » به وسیله پسوند « سیز » نفی می‌شود. مثال:

(من بدون مال و ملک، فقیر هستم)

من وارسیزام، سن وارسیزسان، او وارسیزدیر،
بیز وارسیزیق، سیز وارسیزسینیز، اونلار وارسیزدیرلار.

- نفی کلمه « وار » با کلمه دنگیل به کار گرفته می شود:

من وارلی دنگیلم	سن وارلی دنگیل (دنگیل)سن	او وارلی دنگیل (دبیل)
بیز وارلی دنگیلیک	سیز وارلی دنگیل سینیز	اؤنلار وارلی دنگیل دیرلر

(نفی کلمات در ترکیبات یوخ اولماق، یوخلوق، یوخ ائدمک نیز بیان می شود.)

دگیل در فرم شرطی: دگیلسم، دگیلسن، دگیلسه، دگیلسک، دگیلسه نیز، دگیلسه لر

نحوه به کارگیری کلمه سوالی « نه » همراه اضافه ملکی و کلمه « وار، یوخ »:

کلمه سوالی « نه » (چه)، کلمه ای است که برای اشیاء به کار گرفته می شود، ولی

اگر آن با کلمات « وار » و « یوخ » همراه باشد، در رابطه با اشخاص نیز مورد

استفاده قرار می گیرد. مثال: (نه وار- نه یوخ: چه کسی و یا چه چیزی داری.)

- کلمه سوالی « نه یین وار » به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود:

منیم نه ییم وار؟ mənim nəyim var? (من چه چیزی و چه کسی را دارم؟)

سنین نه یین وار؟ sənin nəyin var? (تو چه چیزی و چه کسی را داری؟)

اؤنون نه یی وار؟ onun nəyi var? (او چه چیزی و چه کسی را دارد؟)

بیزیم نه ییمیز وار؟ سیزیم نه یینیز وار؟ اؤنلاریم نه یی (نه لری) وار؟

- به تجزیه کلمه « نه یین وار nəyinvar » که از چهار بخش تشکیل یافته است توجه کنید:

(۱) نه nə: کلمه سوالی،

(۲) ی y: حرف تکمیلی که در صرف یین دو حرف صدا دار قرار می گیرد،

(۳) این in: اضافه ملکی،

(۴) وار var: فعل « هستن و داشتن » می باشد.

- نه در فرم شرطی: نه ایسم، نه ایسن، نه ایسه، نه ایسه ک، نه ایسه نیز، نه ایسه لر

- در مقابل کلمه سوالی « نه یین وار؟ nəyin var » جواب داده می شود:

منیم بیر قارداشیم و بیر باجیم وار. mənim bir qardaşım və bir bacım var.

سنین بیر عمین وار. اؤنون بیر بیبیسی وار. بیزیم بیر دایی میز وار.

سیزیم بیک خالانیز وار. اؤنلاریم اوچ قارداشی و ایک باجیسی وار. سنین بیر ماشینین و

بیر انوین وار. sənin bir maşının və bir evin var.

– کلمه سوالی « کیم » همراه « وار » به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود:

سؤال: منیم کیمیم وار؟ mənin kimim var? (من چه کسی را دارم؟)

سنین کیمین وار؟ sənin kimin var? (تو چه کسی را داری؟)

اؤنون کیمی وار. بیزیم کیمی میز وار. سیزین کیمی نیز وار. اؤنلارین کیملری وار.

منیم بیر قارداشیم وار. سنین بیر باجین وار. اؤنؤن بیر اؤغلو وار.

استفاده از کلمات « یؤخ » به عنوان نفی « وار »:

دو کلمه « وار » و « یؤخ » در رابطه با اشخاص و اشیاء به کار گرفته می شوند. مثال:

– اگر پرسیده شود « سنین نه یین وار؟ » sənin nəyin var?

در جواب گفته می شود: « منیم هئچ نه ییم [بیر زادیم] یؤخدور».

(a) اگر از جملات « سنین نه یین وار»، منظور شخص باشد، بهتر است که جواب به

شکل زیر بیان شود:

منیم هئچ بیر کیمیم (کسیم) یؤخدور. mənim heç bir kimim (kəsim) yoxdur.

منیم بی بییم (عمه م) یؤخدور. mənim bibim(əm-məm) yoxdur. (من عمه ندارم)

منیم هئچ کسیم یؤخدور. منیم بیر کسیم یؤخدور. منیم بیبیم یؤخدور.

(b) اگر از جمله مذکور منظور بیان « شیء » باشد، بهتر است که به شکل زیر بیان

شود: منیم هئچ بیر شی ییم یؤخدور. mənim heç bir şeyim yoxdur.

منیم انویم یؤخ دور. mənim evim yoxdur.

منیم قارقا قونار بیر آغاجیم یؤخدور. منیم کیتابیم یؤخدور. سنین انوین یؤخدور.

منیم هئچ بیر زادیم یؤخدور. mənim heç bir zadim yoxdur.

کلمه « وار یؤخ »:

دو کلمه « وار » و « یؤخ » به شکل « واریؤخ » ترکیب می یابد و با مفهوم « همه چیز »

به کار گرفته می شود.

« واریؤخ » به جای اسم بدلی با مفهوم « هستی نیستی » و یا همه « چیز » و همه

« کس » صرف می شود. مثال:

bu uşaq mənim varyoxumdur. بۇ اۇشاق منیم وار یۇخومدور.

مینم وار یۇخوم بۇ بیری قارداشیم دیر. بۇ قۇجا ننه منیم بۇ دۇنیادا وار یۇخوم دور.

– وار یۇخ به جای اشیاء و یا دارائی:

bu ev mənim varyoxumdur. بۇ انو منیم وار یۇخوم دور.

بۇ ماشین منیم وار یۇخومدور. بۇ انو بیزیم وار یۇخوموزدور.

ضمیر شخصی با حروف اضافه « ده »، همراه کلمه « وار » و یا « یوخ »:

نزد من یک کتاب است.	məndə bir kitab var (dır).
نزد تو یک کتاب است.	səndə bir kitab var (dır).
نزد او یک کتاب است.	onda bir kitab var (dır).

– بیزده بیر کیتاب وار. سیزده بیر کیتاب وار. اۇنلاردا بیر کیتاب وار.

توجه شود که در جملات مذکور صاحب کتاب مشخص نیست.

– وار در شکل شرطی: وارسام، وارسان، وارسا، وارساق، وارسانیز، وارسالار و...

کلمه « یوخ » به شکل زیر صرف می شود:

در پیش من کتابی نیست.	məndə kitab yox (dur).
در پیش تو کتابی نیست.	səndə kitab yox (dur).
در پیش او کتابی نیست.	onda kitab yox (dur).

بیزده کیتاب یوخ (دور). سیزده کیتاب یوخ (دور). اۇنلاردا کیتاب یوخ (دور)

کلمه « یوخ » با تکرار پسوند ملکی: (من کتابی دارم.)

مینیم کیتاب یۇخومدور	سنین کیتاب یۇخوندور	اۇنون کیتاب یۇخودور
بیزیم کیتاب یۇخوموزدور	سیزین کیتاب یۇخونوزدور	اۇنلارین کیتاب یۇخلاریدیر

اگر گفته شود « منیم کیتابییم یۇخودور. » ، « کتاب من نیست » معنی می دهد.

اگر گفته شود « منده کیتاب یۇخودور » به مفهوم « در پیش من کتاب نیست » معنی می دهد.

كلمه « وار » و « يۇخ » ھمراھ تكرر ضمير ملكى:

كلمه « وار » با تكرر ضمير ملكى به كار گرفته مى شود. مثال:

وار	منيم كىتابيم وار (دير)	سنين كىتابين وار (دير)	اۋنون كىتابى وار (دير)
	بىزيم كىتابىمىز وار (دير)	سيزين كىتابىنىز وار (دير)	اۋنلارين كىتابى وار (دير)
يۇخ	بىزيم كىتابىمىز يۇخ (دۇر)	سيزين كىتابىنىز يۇخ (دۇر)	اۋنلارين كىتابى يۇخ (دۇر)

– اگر جملات مذکور با پسوند ملكى بيان شوند، طبق معمول جواب آنها نیز با پسوند ملكى به كار گرفته مى شوند. مثال:

(در پيش من كتاب است [موجود است].)

منيم كىتاب واريمدير.. mənim kitab varımdır.	بىزيم الو واريمىزدير. bizim ev varımızdır.
سنين كىتاب واريندير.. sənin kitab varındır.	سيزين الو وارينىزدير. sizin ev varınızdır.
اۋنون كىتاب واريدير. onun kitab varıdır.	اۋنلارين الولرى وار (دير) onların evləri var (dır)

– كلمات مذکور به شكل زير در جمله با پسوند « ده » ربطى در فرمهاى مختلف به كار گرفته مى شوند: (سيزده ده كىتاب وار.)

۱	منيم ده او كىتابدان واريمدير	سنين ده بۇ قلمدن واريندير	اۋنوندا بۇ كىتابدان واريدير
۲	بىزيمده كىتابىمىز وار (دير)	سيزينده كىتابىنىز وار (دير)	اۋنلارين دا كىتابلارى وار (دير)
۳	منيم ده كىتابيم وار (دير)	سنين ده كىتابين وار (دير)	اۋنون دا كىتابى وار (دير)

اشكال مختلف نفي با كلمه « يۇخ » با ضمير ملكى و پسوند ربطى:

۱	منيم ده كىتاب يۇخومدور	سنين ده پۇل يۇخوندور	اۋنون دا قلم يۇخودور
۲	منيم ده كىتابىم يۇخومدور	سنين ده پۇلون يۇخوندور	اۋنون دا كىتابى يۇخودور
۳	سنين ده بۇ قلمدن يۇخوندور	اۋنوندا بۇ كىتابدان يۇخودور	بىزيمده اۋندان يۇخوموزدور

منيم ده الويم يۇخومدور. سيزين پولونوز يۇخوموزدور (يۇخودور). و...

بخش هشتم: (کلمات مختلف وصفی، قیدی و ربطی و پسوندی)

۱) صفت و انواع مختلف آن:

صفت کلمه ای است که خصوصیات، کیفیت، رنگ، بزرگی، زیبایی و... اسم را در جمله بیان می کند.

کلمات صفتی همچون سایر کلمات ساده، ترکیبی و مرکب می باشد:

(a) کلمه ساده صفتی، کلمه توصیفی است که يك عضو دارد و با کلمه دیگری ترکیب نیافته است. مثال:

ترکی	فارسی	ترکی	فارسی
kiçik	کوچک	böyük	بویوک
düz	راست	qısa	قیسا
nazik	نازک	yekə	ینکه
yeni	تازه	cıqılı	جیقیلی
gənc	جوان	gözəl	گؤزل
yaşıl	سبز	çirkin	چیرکین
pis	بد	qəşəng	قشنگ
sefeh	ابله	kifir	کیفیر
pürüvüz	بالغ	uca	اوجا
körpə	نابالغ	alçaq	آلچاق
dəli	دیوانه	uzun	اوزون

- کلمات صفتی ساده به اشکال زیر به کار گرفته می شوند:

باغ بویوکدور. قیز گؤزلدیر. داغ اوجادیر. اوشاق کورپه دیر. چیمین یاشیل دیر. اؤ بویوک باغ. بیر گؤزل قیز. بیر اوجا داغ. ایکی کورپه اوشاق. یاشیل چیمین. ...

(b) صفت ترکیبی، کلمه ای است که از دو بخش تشکیل می‌یابد؛ بخش اول آن کلمه و قسمت آخر آن پسوند می‌باشد. مثال:

عاغیللی، تبریزلی، قۇرخۇلۇ، کرملی، صفالی، عاغیلسیز و...

اۇ عاغیللی دیر. سن تبریزلی سن. چیمین صفالی دیر. اۇ عاغیلسیز دیر.

(c) صفت مرکب، کلمه ای است که از دو و یا چند کلمه ترکیب می‌یابد. مثال:

چۇخ یاخشی، چۇخ گۇزل، آن بۇیوک، لاپ اۇجا، اۇم اۇجا و...

اۇ چۇخ یاخشی آدمیدیر. لاله چۇخ گۇزل بیر قیزدیر. بۇ داغ آن بۇیوک بیر داغ دیر.

کلمات صفتی از لحاظ دستوری با مفاهیم و نامهای مختلف زیر به کار گرفته می‌شوند:

صفت رتبه ای، کلمه ای است که رتبه و مقام کسی و یا شیء را بیان می‌کند. مثال:

سرین سۇ (آب خنک)، پۇللو (پۇل لی) آدم. pullu (pullı) adam

عاغیللی قادین ağıllı qadın ، سفنح کیشی sefeh kişi ، اۇجا انو uca ev و...

صفت تشبیهی oxşar sifətlər ،

صفتی است که دو کلمه و یا دو جمله را در مقابل هم قرار داده و آنها را با یکدیگر در مقام مقایسه قرار می‌دهد. مثال:

کیبی، کیمی، قدر، دن، دان، انله، انله بیل، میثال، دییه سن، بنزر و...

کلمات مذکور به شکل زیر در جمله به کار گرفته می‌شوند.

بۇ قیز دئییه سن چیچکدیر. bu qız deyəsən çiçəkdir. (این دختر مثل یک دسته گل است.)

بۇ اۇغلان پهلوان کیمی (کیبی) دیر. bu oğlan pəhləvan kimidir (gibidir).

اۇ قیز انله بیل مارال دیر. o qız eləbil maraldır. (آن دختر مثل آهوست.)

یاشار احمد کیبی [کیمی] پیس آدم دنگیل (دیر). قۇزو قۇیون قدر گۇک دنگیل

(دیر). نادر علی دن یئیین دیر. (نادر از علی تندتر است.) قۇزی قۇیوندان

یئیمجیل دیر.

صفت وصفی، کلمه ای است که کسی و یا شیئی را توصیف و تعریف می کند. مثال:

آغ، قارا، یاشیل، بؤیوک، زور، چیچیک، گۆزل و...

کلمات مذکور به شکل زیر در جمله به کار گرفته می شوند:

اؤ قیز گۆزل دیر. بۇ کیشی یاشلی دیر. بۇ یارپاق یاشیل دیر. بۇ انو بؤیوک دور و...

اگر کلمه مرکب وصفی با اسم به شکل یک کلمه خوانده شود، اسم عام محسوب می شود،

ولی اگر جدا از هم بیان شود، کلمه اولی به شکل صفت بیان می شود. مثال:

یاشیل یارپاق yaşılıyarpaq (برگ سبز)، قارلی داغ qarlı dağ (کوه پربرف) قورو اوت،

یاش اوت، سولو آما، گۆی یارپاق، بؤیوک آدم، چیچیک اؤغلان، قارا توك، آغ ساچ، آغ

ساقال، قارا توكلو اؤغلان، ساچلی قیز، یاشلی قاری و...

صفت برتری، کلمه ای است که برتر بودن صفتی را نسبت به هم شکل های خود بیان

می کند. صفت برتر به سه نوع گوناگون بیان می شود:

یک) صفت مطلق

دو) صفت تفضیلی

سه) صفت عالی

- صفت مطلق،

کلمه ای است، که خوب و بد و زیبا و زشت بودن اسم را بیان می کند. مثال:

یاخشی (خوب)، پیس (بد)، بؤیوک (بزرگ)، چیچیک (کوچک) و...

- کلمات صفتی در جملات مختلف به شکل زیر با پسوند صرفی «دیر» صرف می شوند:

bu kişi, yaxşı adamdır.	بۇ کیشی، یاشلی آدم دیر.
bu qız gözəldir.	بۇ قیز گۆزل دیر.
bu dağ böyükdür.	بۇ داغ بؤیوک دور.
bu uşaq ondan yeyin yeriyir.	بۇ اۇشاق، اوندان یئیین یئریر.

بۇ ایش چتیندیر. بۇ یول اوزوندور. بۇگون سؤیوقدور. بۇ اۇشاق چیچیکدیر.

بۇ قیز اوندان چیچیکدیر. اوجوز میوه. باهالی کیتاب. ساری گول.

- صفت تفضیلی،

کلمه ای است که همراه حروف اضافی «دان» (دن)، «داها»، «راق» و «لاپ» به شکل زیر در جمله به کار گرفته می شود. مثال:

(a) حروف اضافه «دان» در جمله به اسم متصل شده و کلمه صفتی نیز به دنبال آن بیان می شود، ولی جدا از آن نوشته شده و با هماهنگی کوچک (a,ə) صرف می شود. مثال:

bu qız, o oğlardan yaxşı dərş oxuyur. او اؤغلانلاردان یاخشی درس اؤخویور.
 او بۇندان گۆزلدیر. بۇ اۇندان اۇجادیر. بیز اۇنلاردان یاخشی دنگیلیک.
 سیز بیزدن آرسینیز. اۇنلار سیزدن آزدیرلر. او بۇندان یاخشی دیر...

(b) حروف اضافی «داها» جدا از کلمات دیگر نوشته می شود، ولی حروف «دن، دان» به اسم می پیوندند. مثال: (انار از سیب شیرین تر می شود.)

nar almadan daha şirin olar. نار آلمادان داها شیرین اۇلار.

bu dağ o biri dağlardan daha ucadır. بۇ داغ، او بیردی داغلاردان داها اۇجا دیر.

(c) کلمه «راق» به شکل پسوند به کلمه صفتی پیوند می خورد و با پسوند صرفی برای ضمائر شخصی صرف می شود: (این کوه از آن یکی ها بلند تر است.)

bu dağ o biri (si) lərdən ucaraqdır. بۇ داغ اۇبیری (سی) لردن اۇجارقادیر.

bu çimən, o çiməndən (çiməndən) gözəraqdır. بۇ چیمین، او چیمیندن گۆزل راقدیر.

بۇ ماشین اۇندان باهاراقدیر. بۇ اۇندان اۇجوزراقدیر.

توجه: معمولاً در محاوره به ویژه در آذربایجان جنوبی و سایر مناطق ترک نشین ایران،

کلمه اضافی «راق» را صرف نمی کنند و به جای آن حروف اضافه «لاپ» را به کل

می گیرند. مثال: او لاپ اۇجادیر. بۇ لاپ آچاقدیر. لاپ لاپ اۇجا. اۇم اۇجا.

(d) «لاپ»، به دنبال اسم، ولی جدا از آن نوشته شده و پشت سر آن نیز کلمه صفتی به شکل زیر به کار گرفته می شود. مثال:

بۇ آغاچ لاپ اۇجا دیر. bu ağaç lap ucadır. (این درخت خیلی بلندتر است.)
 سهند داغی لاپ چۆخ اۇجا بیر داغ دیر. səhənd dağı lap çox uca bir dağdır .
 کوه سهند، کوه خیلی بلندتری (بلندی) است.
 بۇ یۆل لاپ اۇزوندور. اۇ ائو لاپ چیکیکدیر. اۇ آغاچ لاپ اۇجادیر.
 - در مواردی، چند کلمه صفتی در کنار اسم به کار گرفته می‌شود، که آن درجه بالاتر بودن و با تعصب بودن آن را نشان می‌دهد. مثال:
 چۆم چۆخ، لام لاپ، اۇم اۇزون، سۆم سۆیوک، لاپ اۇم اوجا بیر داغ. گوم گوزل بیر گولو چیمین. (کلمه مخفف شده در جلوی کلمه اصلی به کار گرفته می‌شود). و...

- صفت عالی به وسیله حروف « آن ən ، آن an » ساخته می‌شود:
 حروف « آن » جدا از کلمه ما قبل خود نوشته شده و جلوی کلمه صفتی به کار گرفته می‌شود. برای ساختن صفت عالی می‌توان از کلمه « بیر » و چۆخ نیز استفاده کرد. مثال:
 سهند آذربایجانین آن بویوک بیرداغیدیر. səhənd azərbaycanın ən böyük birdağıdır.
 بۇ ائو شهرین آن اۇجا (بیر) ائویدیر. (این خانه بلند ترین خانه شهر است .)
 bu ev şəhərin ən uca (bir) evidir.

علامت صفتی « آن » به شکل زیر در جلوی اسم به کار گرفته می‌شود. مثال:
 آن چیچیک آغاچ، آن یاشیل چیمین، آن باها ماشین و...
 - توجه شود که کلمه « آن » استثنائی بودن و مفهوم کلمه « استثناء » را نیز می‌رساند. مثال: آن باها بیر ائو. آن گۆزل بیر قیز. و...

- در رابطه با علامت « آن » به شعر زیر توجه کنید:
 محمد راحم: تۆخونمایین سیز اؤنا تسلی لر هدر دیر، وطن ددی، ائل غمی آن مقدس کدر دیر!
 توجه: صفت عالی را به وسیله کلمه « عالی »، « یوکسک »، « دان » نیز بیان می‌کنند. مثال:
 بۇ چۆخ عالی دیر. بۇ بیر یوکسک مقادیر. اۇ هامیسیندان یاخشی دیر.
 صفت به شکل فاعلی (فعل فاعلیت صفتی، صفت تشبیه)، کلمه ای است که به

شکل فعل همراه پسوند «آن، آن» بیان می‌شود و صفت و حالت فاعل را در خود انعکاس (فعل در فاعل و فاعل در فعل) می‌دهد. مثال:

گلن آدام، گولن قیز، دانیشان اوغلان ...
وۇرولان قوش، یئییلن چۆرك، گۇرولن آدام ...

صفت لیاقت، کلمه ای است که با پسوند «ملی، مالی» ساخته می‌شود و آن لیاقت و کار آیی اسم را می‌رساند. مثال:

بۇ موزه گۇرملی دیر. او آلمار یئملی دیر (لر). ...

علامت «ملی» و «مالی» در جمله به جای فعل الزامی نیز به کار گرفته می‌شود. مثال:

من گلملی یم (آمدن من الزامی است. من باید بیایم).
من آلمالی یم (آمدن من الزامی است).

صفت و قید تعجبی، کلمه ای است، که تعجب را بیان می‌کند:

پی، عجب، نه جور؟ تقدیر؟ بۇ عجب آدام دیر! بۇ نه جور آدام دیر؟
صفت تکراری، کلمه مرکبی است، که از ترکیب دو کلمه تشکیل می‌یابد و کلمه اول آن مخفف شده و یا تکرار می‌شود. مثال:

قاب قارا، یام یاشیل، گۆم گۆی، ساپ ساری ...

توجه شود که حرف صدادار کلمه اول عمدتاً تکرار حرف صدادار کلمه دوم می‌باشد.

صفت تکراری، به شکل زیر در جمله به کار گرفته می‌شود. مثال:

لام لاپ اوڭا بیر داغ. lam - lap uca bir dağ .	کوه خیلی خیلی بلند.
آغ آپاغ قار کیمی (کیبی). ağ - apağ qar kimi.	سفید سفید مثل برف.
قاپ قارا ساچ کیمی (کیبی). qap - qara saç kimi .	همچون موی سیاه سیاه.

اؤم اوڭا بیر آغاچ. یام یاشیل بیر چیمن. گۆم گۆزل ساچ. ...

با وجودی که صفت تکراری قبل از کلمه صفتی به کار گرفته می‌شود، ولی حرف صدادار

آن با حرف صددار سیلاب اول کلمه صفتی هماهنگ می باشد. برای مثال کلمه « یام یاشیل yaşıl » را در نظر بگیریم که حرف صددار آن (yam) با اولین حرف صددار « یاشیل yaşıl » هم شکل و هماهنگ می باشد. مثال:

یام یاشیل yamyaşıl ، قاپ قارا qapqara ، قیپ قیرمیزی qıpqırmızı ،
گۆم گۆی gömgöy ، قۇپ قۇرو qupquru ، ایم ایسی ...

- در مواردی ، صفت تکراری را بعد از کلمه اصلی به کار می گیرند، که در آن کلمه اول به شکل اصلی خود و کلمه دوم به اشکال مختلف بیان می شود، اما حرف صددار هر دوی آنها هم شکل و با هماهنگی به کار گرفته می شود. مثال:

آغ آباغ، قورو مورو، ایکی میکی، بئش مئش، دوز موز، گول مول و...
- کلمه صفتی با کلمه نفی « دگیل » به شکل زیر نفی می شود. مثال:

بۇ انو گۆزل دنگیل (دیر). بۇ انو بۇیوک دگیل (دیر). او انو یام یاخین دگیل (دیر). او اؤم اؤجوز دگیل (دیر). او بام باها دگیل (دنگیل). و...

- صفت را می توان به شکل کوچک کردن اسم و کلمه نیز به کار گرفت. مثال:
چیچیک انو، جیقیلی انو، آلچاق آچاق، آلچاق دام، سئفح آدام، سئر سئفح سوز و...
صفت کثری: یوزده بیر، اوچده بیر، دؤرتده بیر، بئش ده بیر و...

صفت نسبی، صفتی است که اهلیت و نسبت کسی و یا شیء را بیان می کند. این صفت به دو شکل زیر صرف می شود:

(۱) شکلی که با پسوند ملکی « in » صرف می شود:

ساوا نین (ساوه نین) ناری شیرین اولار. savanın narı şirin olar. (انار ساوه شیرین می شود).

بۇ آغاجین آلماسی شیریندیر.. bu ağacın alması şirindir. (سیب این درخت شیرین است).

ستارخان بیزیم خالقیمیزین اؤغلودور. Səttarxan bizim xalqımızın oğludur.

او منیم ددم دیر. o mənim dədəm dir. ، او منیم بالامدیر. o mənim balamdır.

(۲) شکلی که با پسوند ملکی « i » (با هماهنگی بزرگ به شکل « i , ı , ü , u »

صرف می شود و... در فرم سوم شخص مفرد به کار گرفته می شود:
 ساوا (ساوه) ناری شیرین اؤلار. sava narı şirin olar. (انار ساوه شیرین می شود.)
 بۇ آغاچ، آلمانا آغاجی دیر. bu ağaç, alma ağacıdır. (این درخت، درخت سیب است)
 بۇ آغاچ گوللودور. بۇ گول یارپاقلی دیر. و...

کلمات مرکبی که به شکل صفت به کار گرفته می شوند:

صفت مرکب:

قارا گۆز قیز، گۆمی گۆز اؤغلان، شؤرگۆز آدام، آغ ساقال کیشی و..

- ترکیب عدد با اسم به شکل صفت:

ایکی قاپیلی ائو، دؤرت طبقه ائو، اؤن طبقه لی ائو و...

- ترکیب یک اسم با فعل به شکل صفت:

بیغی بۇرما قارا بیر کیشی، ساقالی قارا بیر کیشی و...

صفت به شکل حروف اضافه «جه، جا»:

حروف اضافی «جه»، «جا» با هماهنگی کوچک (a, ə) به کار گرفته می شود و به

کلمات سمت و سو می دهد و در مواردی نیز صفت را قوی تر می کند. مثال:

اؤجا:	اؤجا جا	تک:	تک جه	قوشا:	قوشا جا
آچاق:	آچاق جا	بالا:	بالا جا	پیس:	پیس جا

کلمات مذکور به شکل زیر در جمله به کار گرفته می شوند. مثال:

من بۇرادا تکجه بیر ائو گؤرورم. من بۇرادا بالا جا بیر اوشاق گؤردوم. و...

- توجه شود که آخرین حرف پسوند «جه، جا» صدادار است، که به سان سوم شخص مفرد

با یک «س» اضافه صرف می شود. مثال:

تکجه سی، آچاقجاسی، اؤجا جاسی، بالاجاسی و...

- کلمات مذکور به شکل زیر در حالت های تصریفی صرف می شوند:

قوشاجاسی نا، بالاجاسی نا، تکجه سینه، آچاقجاسی نا، پیسجه سینه و...

۲) قید و انواع مختلف آن:

قید، کلمه ای است که چگونگی فعل و صفت را در جمله وصف و تعریف می کند. مثال:
وصف فعل: بۇيوك آقا ياخشى ايشله ير. ياشار يئيپين گئدير. من ياواش گليرم.

- جمله « بۇيوك آقا ياخشى ايشله ير.» به شکل زیر تجزیه می شود:

۱) بۇيوك آقا: اسمی است که از دو کلمه صفتی تشکیل می یابد (بۇيوك، آقا)

۲) ياخشى: کلمه صفتی است که به شکل قید، چگونگی کار « بۇيوك آقا » را شرح می دهد.

۳) ايشله ير: صرف فعل ترکیبی (با علامت « له »، « لا ») که در زمان آینده نزدیک،

برای سوم شخص صرف می شود.

وصف صفت: قید علاوه بر تعریف « فعل » می تواند صفت اسم را نیز وصف کند. مثال:

حسن چۇخ ياخشى دير. Həsən çox yaxşıdır.

- جمله « حسن چۇخ ياخشى دير » به شکل زیر تجزیه می شود:

۱) « حسن »: اسم .

۲) « چۇخ »: قیدی است که صفت (ياخشى) را تعریف می کند.

۳) « ياخشى »: « صفتی » است که چگونگی اسم را بیان می کند .

۴) دير: صرف فعل « ايمك » برای سوم شخص مفرد می باشد.

- کلمه قیدی، همیشه در مقابل سوال « نئجه »، « نه جور، ناسیل »، بیان می شود:

سوال: بۇيوك آقا نه جور ايشله يير؟ او نه جور گلير؟ ياشار نه جور گئدير؟

جواب: بۇيوك آقا چۇخ ياخشى ايشله يير. او ياواش گلير. ياشار آخساي آخساي گئدير.

- کلمات قید تکراری، قیدی است که اسم و صفت را در جمله وصف می کند:

حسن ياواش ياواش گلير. Həsən yavaş yavaş gəlir.

نادر قاچا قاچا گلير. Nader (Nadır) qaça, qaça gəlir.

در جمله مذکور کلمه « ياواش ياواش » و « قاچا قاچ » چگونگی و طریقه عملی شدن

« فعل » (گلير) را بیان می کند و بدین سان « قید » محسوب می شود.

- برای مثال دیگر به جمله بندی زیر توجه کنید:

حسن هر گون سحر ساعات بئشده گزمه یه گندر.

Həsən hər gün saat beşdə gəzməyə gedər.

با وجودی که در جمله فوق هر کدام از کلمات (« هر»، « گون»، « ساعات»، « بئشده ») از لحاظ دستوری نام مشخصی دارند، ولی همه آنها در رابطه با فعل مذکور « قید » محسوب می شوند، زیرا همه آنها نحوه و چگونگی عمل فاعل را بیان می کنند.

عباس چوڭ هوشلو دور. (عباس خیلی باهوش است).

در جمله مذکور کلمه « عباس » اسم، « چوڭ » قید، « هوشلو » صفت است و « دیر » صرف فعل « ایمک » برای سوم شخص مفرد می باشد.

- اگر کلمات قیدی را از جمله حذف کنیم مفهوم آن تغییر نکرده و به شکل کامل فهمیده می شود. مثال:

حسن دونن ساعات سکیزده گلدی. (حسن دیروز ساعت ۸ آمد).

در جمله مذکور « حسن گلدی » جمله اصلی است و کلمات « دونن، ساعات، سکیزده » قید محسوب می شوند.

- کلمات قیدی همانند سایر کلمات از لحاظ ساختار و ترکیب به اشکال زیر به کلمه ساده و مرکب تقسیم می شوند:

قید ساده، کلمه ای است که تنها یک جزء دارد. مثال:

ایندی indi ، یاخشی yaxşı ، اۇجا uca ، صاباج ، سحر ، آخشام و...

قید مرکب، کلمه ای است که از ترکیب چند کلمه به وجود می آید. مثال:

باش اۇجا baş,uca ، چوخ یاخشی ، پیم پیس ، یاواش یاواش ، یام یاواش و...

- اگر کلمات قیدی با علامت جمع (لَر، لار) به کار گرفته شوند و یا در حالت های تصریفی صرف شوند، در جمله اسم محسوب می شوند. مثال:

بۇرادا آخشاملار هاوا سۇیوق اولار.

کلمه « آخشاملار axşamlar » اسم محسوب می شود.

– کلمات قیدی از لحاظ دستور زبان با اسامی مختلف زیر به کار گرفته می‌شوند:
 قید زمان zaman geydi، کلمه ای است که زمان معینی را بیان می‌کند. مثال:

الان (الغان)	ایندی	indi	سن اۇرادا دۇر، من ایندی گلیرم.
بعداً	سۇنرا	sonra	سن گنت، من سۇنرا گلرم. (سۇنرا گله جیم).
همیشه	همیشه	həmişə	من همیشه بۇرا دا ایشله ییرم.
اکنون	ایندی (شیمدی)	şimdi	بۇ ایش شیمدی اۇلماز. بۇ ایش ایندی بیتمز.
زود	تنز	tez	بۇ گون تنز گل. تنز گل بنواختا قالما.
دیر	گنج	gec	گنج قالما واختیندا گل. بنواخت اولدو. گنج اۇلدو.

– کلمه ساده قید زمان: ایندی indi، هاچان haçan، بایاق bayaq و...
 – کلمه مرکب قید زمان: سحر آخسام səhəraxşam، آخسام چاغی axşamçağı و...

قید مکان məkan qeydi:

قید مکان کلمه ای است، که بر مکان معینی دلالت کند:

اینجا	بۇرا	bura	آنجا	اۇرا	ora	شورا
بالا	اوست	üst	پائین	آلت	alt	
جلو	قاباق	qabaq, ön	کنار	یان	yan	
پشت	آر خا	arxa, dali	پیش	اؤن	ön	
عقب	دالی	dali	بالا	اوست	üst	
آغاز	باش	baş	انتها	دیب	dib	سۇن son
آخر	آخر	axer	کنار	کنار	kənar	یان yan

– کلمه ساده قید مکان: قاباق qabaq، دالی dali، ایچری içəri، یۇخاری yuxarı، و...
 – کلمات مرکب قید مکان: هر یئر hər,yer، هر یان hər,yan، بۇطرف، اۇیان، و...

اعداد در ترکی کاملاً با قاعده است. ابتدا اعداد بزرگ و بعداً به ترتیب اعداد کوچکتر بیان و نوشته می‌شوند. در زبان ترکی برعکس زبان عربی یا فارسی، اعداد جا و شکل خود را (مثال: « یازده » که يك به شکل « یاز » در آمده و به جلو نیز کشیده شده است.) عوض نمی‌کنند.

اعداد ساده:

– کلمه ای که ساده است، ولی می‌تواند با خود عدد واحد و یا مقدار زیادی را بیان کند:

فارسی	ترکی	فارسی	ترکی
دو	ایکی	يك	بیر
چهار	دورت	سه	اوچ
شش	آلتی	پنج	بئش
هشت	سککیز	هفت	یئدی
ده	اؤن	نه	دوققوز
میلیون	میلیؤن	صد	یوز

کلمات عددی مرکب:

دوازده	اؤن ایکی	on iki	یازده	اؤن بیر	onbir
چهارده	اؤن دورت	on dört	سیزده	اؤن اوچ	on üç
شانزده	اؤن آلتی	on altı	پانزده	اؤن بئش	on beş
هجده	اؤن سککیز	onsəkkız	هفده	اؤن یئدی	onyeddi
بیست	ایگیرمی (اییرمی)	iyirmi	نوزده	اؤن دوققوز	ondoqquz
بیست و دو	ایگیرمی ایکی	iyirmi iki	بیست و يك	ایگیرمی بیر	igirmibir

– اؤن on ، ایگیرمی (اییرمی) iyirmi ، اؤتوز otuz ، قیرخ qırx ، اللی əlli ، آلتیمیش altmış ، یئتمیش yetmiş ، سکسان səksan ، دوخسان doxsan ، یوز yüz و ...

- کلمات جدول زیر نیز از چند کلمه ترکیب می‌یابند:

ikiyüz	ایکی یوز	دویست	bir yüz	(بیر) یوز	یک صد
dörtüz	دورت یوز	چهار صد	üç yüz	اوچ یوز	سیصد
altıyüz	آلتی یوز	ششصد	beş yüz	بئش یوز	پانصد
səkkizyüz	سککیز یوز	هشتصد	yeddiyüz	یئدی یوز	هفتصد
min doqquz yuz	مین دوققوز یوز	هزار و نه صد	doqquzyuz	دوققوز یوز	نه صد
ikimin	ایکی مین	دوهزار	minbir	مین بیر	هزار و یک
yüzmin	یوز مین	صد هزار	onmin	اؤن مین	ده هزار
on milyon	اؤن میلیون	ده میلیون	birmilyon	بیر میلیون	یک میلیون
bir milyar	بیر میلیارد	یک میلیارد	yüzmilyon	یوز میلیون	صد میلیون

توجه: - اگر کلمه «دورت» به شکل «دوت» و یا «دود» و کلمه یئدی به شکل «یئدی»

کلمه سککیز به شکل «سکیز» و «دوققوز» به شکل «دوقوز» بیان شود، آسانتر می‌شود، چرا که در زبان ترکی دو حرف هم نوع در کنار هم خیلی کم به کار گرفته می‌شود. به همین دلیل، در ترکی استانبولی یکی از دو حرف هم نوع را حذف می‌کنند.

- در دهه های گذشته پیر زنان و پیر مردان کلمات «ایگیرمی، آلمیش، یئتمیش» ... را نمی‌توانستند به درستی تکلم کنند، در نتیجه آنها را به شکل ایکی اؤن، آلتی اؤن، یئدی اؤن و... بیان می‌کردند، که خیلی بهتر و ساده و منطقی تر از اصل آنها است.

- مفهوم «اعداد» در زبان ترکی «سایی sayı» می‌باشد، که از مصدر «سایماق saymaq» مشتق شده و به شکل فعل صرف می‌شود. این فعل به شکل زیر در زمان حال برای ضمائر شخصی صرف می‌شود. مثال:

من ساییرام sayıram ، سن ساییرسان sayırsan ، او ساییر sayır و ..

- اعداد، همانند سایر کلمات به وسیله پسوند «لر، لار» به شکل زیر جمع بسته می‌شوند: بیرلر، اؤنلار، یوزلر، مینلر، اؤنمین لر، میلیونلار، میلیاردلار و...

جمع بستن اعداد:

بیر ایله ایکی اؤلار (اندر) اوچ . اؤن ایله ایگیرمی اؤلار (اندیر) اؤتوز .
 کسر کردن اعداد: ایگیرمی دن بنشین چیخاندا (چیخارسان) قاللار اؤن بئشی (بئش) .
 ضرب اعداد: بئش بئشه ضرب اؤلسا، اؤلار ایییرمی بئش . بئشی بئشه وؤر، اؤلار
 ایییرمی بئش، بئشی بئشه چیرپ، اؤلار ایییرمی بئش .

اعداد نا مشخص: (آز، چوخ، آزلیق، چوخلوق، آزاراق، چوخراق)
 یوزلرجه . بؤرادا چوخلارجا آغاج وار . بؤرادا نه قدر مال حیوان وار؟

کلمات عددی در جمله به شکل صفت:

اگر کلمه عددی در جلوی اسم به کار گرفته شود، صفت نیز محسوب می شود. مثال:
 ایکی آدم . اؤن دوه . بئش آدم . ایکی کیشی . اوچ قادین . بئش قوزو
 ولی از اینکه چنین کلماتی در کنار اسم علامتی به خود نمی گیرند، در نتیجه به شکل
 اسم ترکیبی و یا جمله نا کامل نیز فهمیده می شوند. مثال:

ایکی انو . اوچ ماشین . اؤنلارجا آدم . یوزلرجه اوردک . مینلرجه ماشین

- توجه شود، که در جملات مذکور کلمه عددی « بئش » و « ایکی » اعداد مشخصی
 هستند، که به شکل صفت صرف می شوند، ولی اگر به جای کلمات عددی از کلمه
 « هر » و یا کلمه « چوخ » استفاده کنیم، آن کلمه به شکل اسم نا مشخصی به
 کار گرفته می شود:

هر آدم بؤ ایشی گوره بیلر . (کلمه « هر » اسم را نا مشخص می کند) . بیر آدم بؤ
 ایشی گوره بیلر . (بیر به شکل مشخص و نا مشخص صرف شده است) .

اگر بیان شود « بیرری بؤرایا گله جک »، کلمه « بیرری » به شکل اسم نا مشخص بیان
 می شود، در صورتی که خود عدد « بیر »، عدد مشخصی است .

- کلمه « باش » و کلمه « بیر » در زبان ترکی در شمارش آدم و در مواردی نیز در
 شمارش حیوانات بزرگ به کار گرفته می شود. مثال:

بیز ائوده ایکی باشیق . بیز ائوده بئش باشیق . منیم اوچ باش اؤکوزوم وار . منیم ایکی باش دؤم وار .

اعداد ترتیبی، اعدادی هستند که به شکل منظم و مرتب، پشت سر هم بیان می‌شوند. علامت اعداد ترتیبی، حروف پسوندی « اینجی » است که حروف صدادر آن وابسته به آخرین حرف صدادر کلمه ما قبل خود می‌باشد و در صرف با هماهنگی بزرگ به شکل « inci , inci üncü , uncu » به کار گرفته می‌شود. مثال:

شماره	اعداد ترتیبی ترکی	فارسی	شماره	اعداد ترتیبی ترکی	فارسی
ایگیرمی	iyirminci	بیستم	بیر	birinci	یکم
اۆتوز	otuzuncu	سی‌یم	ایکی	ikinci	دوم
قیرخ	qırxıncı	چهلیم	اوچونجو	üçüncü	سوم
یئتمیش	yetmişinci	هفتادم	دوردونجو	dördüncü	چهارم
مین	mininci	هزارم	آلتینجی	altıncı	ششم
ایکی	iki mininci	دوهزارم	یئدینجی	yed(d)inci	هفتم

کلمه « ایگیرمی » به شکل « ایییرمی » نیز نوشته می‌شود.

- عددی که آخرین حرف آن صدادر باشد، در صرف یک حرف صدادر همراه حرف تکمیلی از آن حذف می‌شود:

اعداد ترتیبی به شکل زیر مخفف می‌شوند.	اصل کلمات به شکل زیر می‌باشند، ولی به کار گرفته نمی‌شوند.
ایکی	ایکی اینجی
آلتی	آلتی اینجی
یئدی	یئدی اینجی
ایکی	iki
آلتی	altı
یئدی	yeddi
ایکی	ikinci
آلتی	altıncı
یئدی	yedinci
اعداد ساده	کلمات به شکل مذکور صرف می‌شوند.
	از اصل کلمات مذکور دو حرف « iy یا iy » حذف می‌شوند.

بۇ اۇشاق کلاسدا اوچونجو اۆلدو (اولدی). بۇ شاگرد ده کلاسدا بیرینجی اۆلدو.

لاله خانیم بۇ انوده اوچونجو طبقه ده اۆتورار (یاشار).

قید تشبیه: (bənzəriş : oxşar)

قید تشبیهی کلمه ای است، که شباهت دو جمله و یا دو کلمه را بیان می کند. مثال:

بۇجور	بۇجور اۇلماز	bucur olmaz.	این شکلی نمی شود
اۇجور	اۇجور بېر شېي اۇلماز .	ocur bir şey olmaz .	چیزی به آن شکل نمی شود
بۇنجا	بۇنجا بېر يالان اۇلماز .	bunca bir yalan olmaz .	دروغ به این اندازه نمی شود
بئله	بېر يالان اۇلماز .	belə bir yalan olmaz .	دروغی مثل این نمی شود

– اۇنجا: منده اۇنجا باجارق (تجربه) اۇلماز. məndə onca bacaraq olmaz.

– کیمی (کیمی): من اۇنون کیمی باجراقلی دگيلم (دیلم). mən onun kimi bacaraqlı dəyiləm.
 مَنیم باشاریغیم سنینکی کیمی (کیمی) اۇلماز. mənim başarığım səninki kimi olmaz.

بنزر bənzər (بۇنا بنزر)، انله بیل elə bil (بۇ انله بیل اۇدور)، اۇ جوردور o,curdur
 (بۇ اۇجوردور). اۇنا تایدیر taydır، قالب qalib (ایکی سی بیل قالب [قالیبدان] دیر).

بۇ اۇنجا دیر. بۇ اۇنا بنزر. بۇ انله بیل اۇدور. ایکسیسی بیل قالب دیر. ...

– اعداد اعشاری به شکل قید و صفت:

اۇندا بېر. یوزده بېر. بئش ده ایکی. مینده بېر.

بۇ ایل ایشجی لرین وئرگی لری (مالیاتلاری) یوزده بیل آرتاجا دیر.

– توجه شود که کلمه «یوزده بیل» در جمله مذکور صفت محسوب می شود.

اعداد انعکاسی، اعداد توضیحی (ترتیبی) نیز محسوب می شوند، اعدادی که موقعیت

خود را در جمله شرح می دهند. مثال:

ایکی ایکی	iki -iki (دو دو)	اۇن اۇن	on - on (ده ده)
اوج اوج	üç - üç (سه سه)	یوز یوز	yüz -yüz (صد صد)

دورت دورت (چهار چهار)، بئش بئش beş beş (پنج پنج)

مین مین min- min (هزار هزار)، اۇن مین اۇن مین (ده هزار ده هزار)، یوز مین

یوز مین yüz- min yüz -min (صد هزار صد هزار)، میلیون میلیون، اۇن میلیون اۇن

میلیون، ایکی ایکی گلیرلر. بۇنلار بئش بئش گلیرلر. اۇنلار قۇشا گلیرلر.
بۇنلار بییرییری ایله گلیرلر. اۇنلار جوت جوت گلیرلر.

کلمات کیمی ،

کلماتی ھستند کہ مفرد و جمع بودن و کیمیت « اسم » را بیان می کنند. مثال:
الف (کلماتی کہ مفوم تنها بودن را می رسانی:

بیرباش، تک، دنه، یالقیز. بیر باش آدام. بیر تک اۇغلان. بیر تک اۇشاق. بیر دنه آما.
بۇ بۇیوکلوکده چۆلدہ بیر تک آغاج یۇخدور. یالقیز بیر کیشی، یالقیز بیر قادین،

ب (کلمات صفتی کہ بخشی از جسم (اسم) را بیان می کنند. مثال:

پارچا، تیکه، قطعه، بۇلوم، نوسخه، جیلد (جلد)، قطره، دامجی، یاریم و...
بیر پارچا چۆرک، بیر تیکه چۆرک، بیر قطعه یئر، بیر بۇلوم یئر، بیر نوسخه کاغاز (کاغذ).
بیر جیلد کیتاب، بیر قطره داوا، بیر دامجی سۇ، و...

پ (کلمات قیدی و صفتی کہ مفوم تنها نبودن را می رسانی. مثال:

جوت: بیر جوت جوراب. ایکی جوت گۆورچین. بیر جوت اۇکوز. و...
دسته (دسه): بیر دسته گول. بیر دسته دیش چۇپو .
دست (دس): بیر دس کت شالوار. بیر دس یۇرقان دۇشک.
قۇشا: بیر قیز ایله بیر اۇغلان قۇشا گلیرلر. ایکی گۆورچین قۇشا اۇچور(لار).
قاتار: بیر قاتار دوه گلیر. بیر قاتار (تیرئن) گلیر.
تۇپ: بیر تۇپ پارچا. بیر تۇپ برق سیمی و...
ناخیر: بیر ناخیر دوه. بیر ناخیر اینک. و...

اعداد کسری: (اعداد معین)

a) اعداد کسری به اعدادی گفته می شود، که کمتر از عدد یک باشد. مثال:

یاریم yarım (نصف)، دۆرتده بیر dördə bir (یک چهارم)
اوچده بیر üçdə bir (یک سوم)، بئشده بیر beşdə bir (یک پنجم) و یا
اۇندا بیر، مینده بیر، یوزده اۇن، مینده یوزاۇن، مینده دۇرت یوز اۇن، و...

- اعداد کسری به شکل زیر در فرم اسم در حالت‌های تصریفی صرف می‌شوند:

ایکی ده بیری، ایکی ده بیرینه، ایکی ده بیرینده، ایکی ده بیریندن و...
ایکی دن بیری، ایکی دن بیرینه، ایکی دن بیرینده، ایکی دن بیرندن، ایکی دن
بیرینی، ایکی دن بیرینین و...

قید سؤالی تعداد نامعین، کلماتی هستند که مقدار نا معینی را بیان می‌کنند. مثال:
نچہ؟ neçə? (چند؟)، نچہ دَنه؟ neçədənə? (چندانه؟)،
نہ قدر؟ nə qədər? (چه قدر؟)، بۇ قدر bu qədər (این قدر) و...
آز می؟ چۇخ مو؟ او دگیل می؟ او آز دگیل می؟ و...
اعداد نامعین،

کلماتی هستند که مقدار و کمیت و کسری نا معین و نا مشخصی را بیان می‌کنند. مثال:
چۇخ çox (زیاد)، آز az (کم)
آرتیق artıq (زیادتر)، آسگیک əsgik (کمتر)
اؤزون، قیسا، یاسی، آنی، آلچاق، اؤجا و...
مقدار نامعین تشبیهی،

کلمه ای است که مقداری را با مقدار دیگر در تشابه قرار می‌دهد. مثال:

بۇ اؤنجا دیر. bu oncadır. (این همان قدر است)
بۇ اؤنا تاییدیر. bu ona taydır. (این مثل آن است)
اؤ بۇندان چۇخدور. o bundan çoxdur. (آن از این زیادتر است)
بۇ اؤنا بنزه ییر. bu ona bənzəyir. (این شبیه آن است)
بۇ اوندان آزدیر. بۇ ایکسی باراباردیر (برابردیر). بۇ دا اؤقدر دیر.

بۇ ایکی قیز بیری بیرینه بَنزَییر (لر). bu iki qız biri birinə bənzəyir (lər).

توجه: اگر کلمه اعدادی و یا کلمه صفتی در جمله مستقل باشد و یا در حالت‌های تصریفی صرف شود و یا

جمع (علامت «لر، لار») بسته شود، اسم محسوب می‌شود.

قید استثناء، **istisna qeydi**:

قید استثناء، کلمه ای است که ویژگی اسم، شیء و فعل را بیان می‌کند. مثال:

اؤ بیر ییسی [o biri] o birisi (آن دیگری) آیریسی ayrısı (آن یکی، به غیر از این) məgər (مه یه ر)، باشقا başqa (یکی دیگر، به جز این) یوخسا yoxsa: (وگرنه، در غیر اینصورت)، داهی یوخ dahıyox، بۇ دفعه bu,dəfə، بیر گره، بیر دفعه، آیری، داهی، باشقا و...

قید مجزا: اؤبیری، آیریسی، بۇنا بنزه مز، بۇنون کیمی دنگیل، باشقا، اوزگه، آیری ayrı (آیری آیری)، بۇلو bölü، bölüm و...

قید آرزوئی (arzu qeydi):

قید آرزوئی کلمات و یا حروفی هستند که فعل و یا جمله را به شکل « آرزوی واقعی » و « آرزوی غیر واقعی » بیان می کنند. مثال:

- به شکل کلمه:

کئشکه keşkə (ای کاش)، [کاشکی kaş ki]، نه اؤلا nə ola (ای کاش eykaş)، بیر اؤلا bir ola (کاش)، آل لاه انله یه (انده) آرزو وار، ای کاشکی اؤلایدی و...

- دو حرف « آ a ، ə آ » علانمی هستند که فعل را به فعل آرزوئی تبدیل می کنند. مثال:

قال:	قال:	آل:	آل:	گند:	گند:	گل:	گل:
دونا:	دون:	اؤتا:	اؤت:	اؤخویا:	اؤخؤ:	اؤچا:	اؤچا:

- لطفاً به بخش فعل آرزوئی نیز توجه کنید.

قید تکراری (tekrar qeydi):

قید تکراری کلمه ای است که در آن قید به نحوی تکرار شود. مثال:

- به شکل کلمه: یاواش یاواش yavaş-yavaş، تئز تئز tez-tez، یاشیل یاشیل

yaşıl - yaşıl، قۇشا قۇشا قۇشلار. qoşa-qoşa quşlar و...

بالا بالا balalar bala-bala (بچه های کوچک و ریز و ریز) و...

- حروف قیدی، که به شکل مخفف شده در کنار کلمه قیدی به کار گرفته می شود:

یام یاواش yam-yavaş، یام یاشیل yam-yaşıl، جیم جیقیلی، قۇپ قۇرو،

بۇم بۇيوك ... و

- قید کلمه با مفهوم تکراری: گینه ginə ، داهی dahi ، هم həm ، گره gərə ، تیکرار ، بیر داها (بیر داها) ، بیرده ، مجدداً ، هئی هئی ، همده ... و

قید حالت، کلمه ای است که حالت اسم و فعل را بیان می کند. مثال:

- کلمه ساده قید حالت: گَدَر gədər ، سئوینج sevinc ، گیزلی gizli ، علنی ələni ، یان (طرف) yan ، یانار ، مست ، چۇلاق ، آخسار ... و

- قید حالت به شکل کلمه ترکیبی و مرکب:

کَدَرلی kədərli ، سس سیز səssiz ، یاخشیجا yaxşıca ، یامانجا yamanca ، گیزلیجه gizlicə ، گوله گوله gülə gülə ، آلت اوست alt üst ، باشباشا baş başa ، دئیینه دئیینه deyinə deyinə ... و

قید حرکت ، قیدی است که حرکت و تکامل شیء را بیان می کند. مثال:

- کلمه ساده قید حرکت: یاواش yavaş ، چاپار çapar ، یئیین yeyin ، تئز tez ... و

- کلمه ترکیبی قید حرکت: یاواشجا yavaşca ، کَسَرلی kəsərli ، یئیینجه yeyincə ... و

- کلمه مرکب قید حرکت: قاچا قاچا qaçaqaça ، تله سه تله سه tələsə,tələsə ، یاواش یاواش

قید کیفیت: کلمه ای که مفهوم کیفیت و تکامل شیء ای را بیان می کند. مثال:

- کلمه ساده: تکمیل təkmil ، بالغ baleğ ، یاخشی yaxşı ، کامیل، پُوروز püröüz ... و

- کلمه ترکیبی: یاخشیجا yaxşıca ، بیلیجی bilici ، دَیرلی dəyərli ، دَیرسیز، یئترلی ... و

- کلمه مرکب: چۇخ یاخشی çox,yaxşı ، چۇخ تکمیل ، تام تامام ، چۇخ باها ، ... و

قید تأکید (تأییدی) ، کلمه ای که برای رساندن مقصودی بر آن تأکید می شود. مثال:

البته əlbəttə ، اؤجوردور oçurdur ، بۇجوردور buçurdur ، مسلم دیر müsəlləm,dir ، دوز düz ، دۇغری، دۇغرو doğru (doğru) (صحیح) ، هئن (حن) hən (بلی همان است که گفتی) hə (بلی این چنین است) او جۇردور o çurdur (اَنطوری است) بۇجور دور bu çurdur (اینطوری است) وار var (هست) . اَوَد əvəd (بلی) ... و

قىد ايجاب، كلمه اى است، كه با صرفه و بى صرفه بودن كارى را بيان مى كند. مثال: صرفه لى sərǝfəli ، ده يرلى dəyərli (با ارزش)، زحمتينه دَير و...

قىد شك و ترديد، كلمه اى كه چيزى را با شك و ترديد بيان مى كند. مثال: به يه bəyə ، اگر əgər ، شايد şayəd ، حتماً، يۇخ ها، اۇرا باخ ها، يۇخسا ، گرك، الله، الله بيل و ...

قىد قسّم ، كلمه اى كه صحت چيزى را تاييد و يا به آن تاكيد مى كند. مثال: آند ايچمك andiçmæk ، واللاهي vallahı ، سننى تارى (تانرى) səni tanrı ، من اۇلۇم ، سن اۇلاسان الله هين، سن آلاه و...

قىد جانبى (كنارى)، كلمه اى است كه دو شئ را در کنار يكدیگر بيان مى كند: يان yan ، کنار kənar ، قاباق qabaq ، دالى dali ، اوز، اوست و...

قىد ناسزا و نفرين، كلمه اى كه مخالفت و نفرت را در خود بيان مى كند. مثال: زهرمار ، ياناسان، گيفلى، اۇله سن اينشالله، فيليخ چيخاسان، عاغيلسيز ağılsız ، دلى dəli ، سنفئح səfəh ، گۆپك اوغلو، ادبسييز، حيوان، ايت اوغلو و... قيد طنز: دنيه سن، نه ها، يۇخسا، الله بيل، پي، اۇهو، وۇها، هاها ،

هى هى، آهاه باخ ها ، اۇرا باخ ها، باخ دا، واى واى، سن الله و... قيد كميت: ايكي سى، اۇن ده نه (دانا)، يوز ده نه، ياريم، آز، چۇخ و... قيد كيفيت سوالى: نه جور؟ نئجه؟ ناسيل؟ و...

قىد تمنا: خواهش، تمنا، سن الله، يالوارماق، ديلنمك و...

قىد تعجب: آه، نه، يۇخ ها، سن الله، آى، هى، اا، ها، آآ، بۇ ايش نه دير؟ ها ايندى آنلاديم. آآ نه يامان دير، اى واى.

قىد تأسف (افسوس): حئيف، اى داد، اى داد بيداد، افسوس، آه، آخ و...

ائى قارداش بۇ دئملى سۆزمۇ؟

هى هات: هى هات كى او آلدن گندى. هى هات قارداش.

ائى واى: ائى واى بۇ اۇلوم منه يامان درد اۇلدو.

اۇچ: اۇچ اۇچ، بۇ ياخشى بىر ايش دنگىل [چوخ پيسدير .]

قيد درد: اۇف، آخ، آمان، هاراي، اۇف، درد، آغرى، اينجى،

اليمى پيچاق كسدى چوخ برك آغرى يير. چوخ اينجى يير. قارين سانجى سى،

اور گيم سيخيلير، اور گيم پاتلايير، اور گيم ياندى، اورك آغريسى ...

قيد « ندا »، كلمه اى است كه نگاه و يا فكر كسى را به طرفى جلب مى كند. كلمه ندا مى تواند معنى دار و يا بدون معنى و يا ساده و مركب باشد. مثال:

بدون معنى: آى، آهاى، هاوار، انى، هاوار هاى، پى، هاى هاى،

آى، هوى، يا الله، هاراي، هاراي هاراي ...

با معنى همراه اسم: آى بابا، آى الله [آلاه]، آى جماعت، به به ...

با معنى: اولان دگيل، خبردار، هى تكرر اولور، واي بۇ نه دير ...

با فعل: اى ايشچى آياغا قالخ، آى قارداش دۇر حقين آل، ياشا، ياشاسين ...

قيد دۇرى جستىن، كلماتى هستند كه دورى جستىن را بيان مى كنند. مثال:

وازگچمك، الحزر، زينهارام، ونلله، اوتور، الچك، هيچ واخت، نه، يوخ،

انگار، حاشا اندمك، دوغرو دگيل، يالاندير ...

قيد تشويق: مرحبا، آى جان، آخ جان، احسن، بارك الله، آفرين اولسون، ساغ اول،

اللايين آغريماسين. الالرين وار اولسون. ...

قيد دعا: عمرون چوخ. عمرون چوخ اولسون. ساغ اولاسان. چوخ ساغ اول،

الله سنى ساخلاسين. الله سنى مننه چوخ گورمه سين. آتان رحمتده

اولسون. رۇحون شاد اولسون. عمرون اوزون اولسون. ...

قيد تصغير: آلچاق، سئفنج، او آلچاق بىر ايشدير. او اوشاق كيمى دير.

او دوشونمز دير. انناماز. عقىلسيز (عقىلسيز). جاهيل. و ...

قيد همدردى و دل سوزى: بيچاره، بينوا، يازيخ، متاسفانه، متاسف، بينوا، يازيق ...

كلمات قيدي كه به شكل قيد و همانا به شكل فعل به كار گرفته مى شوند:

گوم گوم گورولدور. ماشالله سسى گوم گوم گورولدور. تاق تاق تاقيدير. شاق شق

شاقىلدىر. قار قار قارىلدىر. قىر قىر قىرىلدىر. جىغ جىغ جىرىلدىر. جىق جىق جىقىلدىر. خىر خىر خىرىلدىر. خۇر خۇر خۇرولدىر. مىر مىر مىرىلدىر. پىس پىس پىسىلدىر. وىز وىز وىزىلدىر. قىر قىر قىرىلدىر. فىس فىس فىسىلدىر. بام بام بامبىلدىر.

زىق زىق زىقىلدىر. جوج جوج جوجولدىر. ...

قيد شادى: وای، آ آ، هۇ ھا، هۇرا، جان، احسن و...

قيد نامشخص: ھاراجان؟ نە بىلىم؟ ھىچ بابا، يۇخ دا و...

قيد نامشخص عددى: چۇخ، آز، نە قدر، بۇ قدر، فىلان قدر، اۇنجا، بۇنجا، بىسمان قدر،

بۇيوك سايدا، آز سايدا، لاپ چۇخ، لاپ آز، چۇخ چۇخ و...

قيد موقعيت: دۇروم، پىس دۇروم، نە جور، دلى كىيى، تىز، كىچ، بىلە، يعنى،

يانى، حال و... (يانى اليمىزىزدن بىر ايش گلمز. يانى پۇلوموز يۇخدور.)

دە مە كى: من اۇنو غىلى آدام بىلىردىم، دە مە كى سىنچ دىر.

بارى: اۇ اۇلماسا بۇ اۇلسون بارى [لاقل]، اۇنو دىمە سن، بارى بونو دى.

ھىچ اۇلماسا: ھىچ اۇلماسا بۇ ايشى گورك. ھىچ اۇلماسا. ھىچ اۇلماسا بۇ ايش اۇلسون.

بىلە: بىلە بىر ايش اۇلماز. بىلە ائىلە مە، سۇيلە و...

نە: بە عنوان كلمە نفى و كلمە سوالى: نە [يۇخ] بۇ ايش اۇلماز.

گاھ: گاھ اۇ، گاھ بۇ، گاھ اۇجور، گاھ بۇجور و...

كلمە ربطى بە شكل قيد: ھەر، ھردن، ھردن اۇجور، ھردن بۇجور، يا اۇ دىين اۇلار.

يادا من دىين اۇلار. بىلە نىيە دانىشىرسان.

قيد شمارش مشخص و غير مشخص (مفرد و جمع):

قيد تك عددى: تك tək، بىر، دىنە، بىر دىنە، تك عدد، تك سايبى و...

قيد بيشتر از يك: قۇشا، جوت، ايكى، بىر تاى و...

قيد گروهى: دست، قاتار، توپ، ناخىر، خالوار، سورو، قۇشون و...

قيد وزن: مىسقال، گىرم، كىلو، باتمان، خالوار، كىلومتر، آرشىن،

بىر دامجى، بىر قاشىق سو، بىر انبار (انبار) سو و...

قید نفی: *inkar qeydi*، کلمه ای است که اسم و یا فعل را نفی می‌کند. مثال: مە ، ma ، مز məz ، ماز maz ، (مثال: گلە ، یازما ، گلەز ، آلماز) یۆخ [یو yo] (منیم جیبیمده پۇل یۆخدور). دگیل *dəyil* (منیم آدیم « کرم » دگیل). سیز سیز *siz siz* ، سۇسوز [تشنه]، پۇلسوز [بی پول] ، انوسیز (بدون خانە)، هنج هنج *heç* ، هنج واخت *heçvaxt* (هنج وقت)، هنجوقت *heçvaxt* ، هنج کیم، هنج نه، خئییر حسن بۇرادا دگیل) *xeyir* (خئییر حسن بۇرادا دگیل) ...

– توجه شود کلمه نفی « دگیل » به شکل « دنگیل » نیز نوشته شده است.

۳) کلمات و علائم نفی:

– کلماتی که در جمله در شکل اسم و یا صفت به کار گرفته شوند، به وسیله کلمه « دگیل *dəyil*»، « یۆخ *yox* » و یا به وسیله حروف پسوندی « سیز » نفی می‌شوند.

– کلماتی که در جمله به شکل فعل به کار گرفته شوند، به وسیله حروف « مە *mə*، ما *ma* » و یا به وسیله حروف « مز *məz* ، ماز *maz* » با هماهنگی کوچک و بعضی از افعال نیز به وسیله پسوند « می *mi* ، مو *mü* » با هماهنگی بزرگ نفی می‌شوند.

کلمه دگیل *dəyil*:

– کلمه « دگیل » در کتب مختلف قدیمی در فرم « دئییل»، « دنگیل» و « دئییل » نوشته شده است، که امروزه در مناطق ترک نشین ایران و جمهوری آذربایجان به شکل « *dəyil* » (دگیل) و در ترکی استانبولی به شکل « *dəyil* » بیان می‌شود.

کلمه « دگیل » در چاپهای قبلی این کتاب با خط عربی به شکل « دنگیل » نوشته شده، که حرف « *e* » در ترکیب آن در ترکی آذربایجان نادرست است، به همین دلیل است که آن در این چاپ با خط عربی عمدتاً به شکل « دگیل، دییل ، دنگیل» نوشته می‌شود.

کلمه نفی « دگیل »، از کلمه ما قبل خود جدا نوشته شده و به شکل زیر به وسیله

فعل « ایمک » برای ضمایر شخصی صرف می‌شود. مثال:

biz dəyilik	بیز دگیلیک	mən dəyiləm	من دگیلم	پسوند صرفی این دو ضمیر { (əm, sən) باهماهنگی کوچک صرف می‌شود.
siz dəyilsiniz	سیز دگیل سینیز	sən dəyilsən	سن دگیلسن	
onlar dəyillər	اونلار دگیل (دیر)لر	o dəyil (dir)	او دگیل (دیر)	

کلمه « دگیل » به شکل زیر با علامت ملکی نیز به کار گرفته می‌شود:

او منیم دگیل (دیر). او سنین دگیل (دیر) ، او اونون دگیل (دیر).

توجه: در ترکیب کلمه « dəyil » ، حرف بی‌صدای « y » و حرف با صدای « i » با خط عربی

به وسیله علامت « ی - ی » نوشته می‌شود. برای تفکیک آنها حرف بی‌صدای « y »

به شکل « گ » و حرف با صدای « i » به شکل « ی - ی » (دگیل) نوشته می‌شود.

کلمات مختلف در جمله به شکل زیر به وسیله کلمه « دگیل » نفی می‌شوند:

- نفی اسم: او ، یاشار دگیل. او گلن دگیل. او یاخشی آدام دگیل. او پیس آدام دگیل.

من ، لاله دگیلم. من ، سنین قارداشین دگیلم.

- فعل فاعلیت صفتی به شکل زیر با کلمه دگیل نفی و صرف می‌شود:

من گلن دگیلم. mən gələn dəyiləm ، من بۇرادا قالان دگیلم. من گندن دگیلم.

سن گلن دگیلسن ، بیز گلن دگیلیک. سیز گلن دگیلسینیز. اونلار گلن دگیل لر.

- فعل مصدری که به شکل اسم و فعل نفی و صرف می‌شود:

من آماقدا دگیلم. سن آماقدا دگیلسن. او آماقدا دگیل. او گلنمکه دگیل. و...

- اسم قیدی: ایندی آخشام دگیل. بۇ آی حله باهار دگیل. بۇگون شنبه دگیل. ایندی گنجه دگیل.

- نفی صفت: او پیس آدام دگیل. او یاخشی آدام دگیل. بۇ چیمن یا شیل دگیل.

- اگر اسمی در مقابل سوال قرار گیرد، با کلمه دگیل نفی می‌شود. مثال:

یاشار بۇرادا دگیل. او انوده دگیل. او بیزده دگیل. او سیزده دگیل. و...

او اوکوز دگیل. او ماشین دگیل. او حیوان دگیل. او داغ دگیل.

- در رابطه با به کارگیری کلمه نفی « دگیل » به اشعار زیر نیز توجه کنید:

خاقانی: من شیدا بولبولم سن قیزیل گولوم ، سنسیز ممکن دگیل شادلانیب گولوم ...

حسین حسین زاده: آینه‌بند اوطاقد گلین آنانین شیرین لای لای سسی شعر دگیل می
 جعفر خندان: ای دل بوجهان جمله سسی افسانه دگیلمی دۇنیا یه اۇیالار داهسی دیوانه دگیل می
 کلمه نفی « یۇخ »:

کلمه « یۇخ » در زبان فارسی معنی « نیست » و یا « موجود نیست » را می‌دهد، که آن
 در جمله به شکل زیر به کار گرفته می‌شود. مثال:
 حسن بۇرادا یۇخ (دور). منیم ماشینیم یۇخ (دور). منیم ایشیم یۇخ (دور). بۇرا چۇل دور، بۇرادا
 اۇت علف یۇخ (دور). بۇرادا مال حیوان یۇخدور (اۇلماز).
 - کلمه « یۇخ » به شکل زیر به وسیله فعل « ایملک » برای ضمائر شخصی صرف
 می‌شود. مثال:

biz yoxuq	بیز یۇخوق	mən yoxam	من یۇخام	پسوند صرفی این دو
siz yoxsunuz	سیز یۇخسونوز	sən yoxsan	سن یۇخسان	ضمیر با هماهنگی
onlar yoxdurlar	اۇنلار یۇخدورلار	o yoxdur	اۇ یۇخ (دور)	کوچک صرف می‌شود

- من بۇگون بۇرادا یۇخام. بیز انوده یۇخوق. بۇرادا هئچ کیم یۇخدور.
 سنین نئچه بی‌بین وار؟ منیم بی‌بیم یۇخ (دور). سنین باجین یۇخ دور.
 سنین قارداشین یۇخدور مو؟ یۇخ، منیم قارداشیم یۇخ (دور).
 - توجه شود، که کلمه « یۇخ » همیشه در مقابل کلمه « وار » (هست) قرار می‌گیرد. مثال:
 منیم باجیم وار. منیم باجیم یۇخدور. منیم واریم وار. منیم واریم یۇخدور.
 - کلمه « یۇخ » همراه پسوند ملکی نیز به کار گرفته شده و به شکل زیر به وسیله فعل
 « ایملک » در فرم سوم شخص مفرد صرف می‌شود:

bizim yoxumuzdur	بیزیم یۇخوموزدور	mənim yoxumdur	منیم یۇخومدور
sizin yoxunuzdur	سیزین یۇخونوزدور	sənin yoxundur	سنین یۇخوندور
onların yoxlarıdır	اۇنلارین یۇخلاریدیر	onun yoxudur	اۇنون یۇخدور

- در رابطه با صرف کلمه « وار » و « یۇخ » به بخش ضمیر ملکی و کلمه « وار یۇخ »
 نیز توجه کنید.

حروف پسوندی « سیز ، siz »:

حروف نفی « siz سیز » به تنهایی معنی ندارد، اما اگر آن به اسم پیوند بخورد، آن را نفی و به اسم صفتی تبدیل می‌کند. مثال:

قادین: قادینسیز. قادینسیز کیشی. کیشی: کیشی سیز. کیشی سیز قادین.

پسوند نفی « siz سیز » از سه حرف تشکیل می‌یابد، که حرف صدادار آن وابسته به آخرین حرف صدادار کلمه ما قبل خود می‌باشد و با هماهنگی بزرگ به شکل « süz » süz , siz , suz , » صرف می‌شود.

(a) اگر آخرین حرف صدادار کلمه ای با آهنگ بالائی و با یکی از این پنج حرف « ə, ei, ö, ü » باشد، به شکل زیر نفی و به اسم صفتی تبدیل می‌شود. مثال:

اسم	نفی اسم با پسوند « سیز »	معنی فارسی
ننه	nənə,siz ننه سیز	بدون مادر
ائل	el,siz ائلسیز	بدون ایل
بیلگی	bilgi,siz بیلگیسیز	بدون دانش
سۆز	söz,süz سۆز سوز	بدون حرف
گول	gül,süz گولسوز	بدون گل

پسوند « سیز » ، اسم را نفی کرده و آن را به اسم صفتی تبدیل می‌کند.

دده سیز اۇشاق. دوه سیز آدم. آته ك سیز پالتو. نوه سیز بابا. سس سیز ائو. ائوسیز فامیل. یئلسیز هاوا. تئلسیز قیز. ائلسیز آدم. ایت سیز چؤبان. دیش سیز قۇجا. دین سیز آدم. فیکیرسیز اۇغلان. دیشسیز اۇشاق. گۆلسوز مملکت. توکسوز باش. گولسوز باغ. کدر سیز آدم. عقیلسیز اینسان. ...

– کلمات مذکور به شکل زیر در جمله به کار گرفته می‌شوند:

- اؤ ننه سیز قالیبدیر. o nənəsiz qalıbdır. (او بدون مادر مانده است.)
 اؤ سۆنسوز قالیبدیر. o sonsuz qalıbdır. (اُجاق او کور مانده است.)

o qocalıb , dişsiz qalıbdır . سیز قالیبدیر .

- در رابطه با به کارگیری پسوند نفی « سیز » ، به اشعار زیر توجه کنید:

خطائی: مربی سیز مصاحب سیز دامن سیز اقراریندان دؤنن یانار ایمان سیز

خاقانی: من شیدا بولبولم سن قیزیل گولوم ، سنسیز ممکن دگیل شادلانیب گولوم ...

(b) اسمی که آخرین حرف صدا دار آن با آهنگ پانینی و با یکی از این چهار حرف

« a,ı,o,u » باشد، به شکل زیر با پسوند « سیز » نفی و به اسم صفتی تبدیل می شود:

اسم	نفی اسم با پسوند « سیز »	فارسی
آتا	آتاسیز ata,sız	بدون پدر
ایلخی	ایلخیسیز ilxi,sız	بدون ایل
یول	یولسوز yol,suz	بدون راه
اؤلوس	اؤلوسسوز ulus,suz	بدون ملت
یولداش	یولداشسیز yoldaş,sız	بدون رفیق

این دو کلمه توهین نیز بحساب می آید. مثل بی پدر ویا یتیم، بدون راه، راه بد و بی دین نیز معنی می دهد.	آتاسیز	بدون پدر
	یولسوز	بدون راه

- به مثالهای زیر نیز توجه کنید:

آناسیز او شاق . ساقال سیز کیشی . قارسیز داغ . آدام سیز ائو . باخچاسیز ائو . بیغ

سیز کیشی . قیز سیز قادین . قاری سیز کیشی . قادین سیز ارکک . یولسوز کند .

علی اکبر طاهرزاده: اوز فضلینی پؤلوسوز انده مز کیمسه یه اثبات...

آخماق کیشی انسانلیغی آسانمی سائیرسان...

آتاسیز طفللری باسدی بۇرانلیق بیزه نه تاپمی یؤر آج ، بالاولار گذرانلیق بیزه نه

دده قورقوت: از کتاب حسن م. گونیلی:

...اگر آردیر، اگر عورتدیر، قورخیمی آعاج ،

باشین آلا باقار اؤلسام، باشسیز آعاج،

دیبین آلا باقار اؤسام، دیبسیز آعاج ، ...

۴) حروف اضافه «لی» (قید و یا صفت اهلیت li):

- حروف «لی» بر اسم ممالک پیوند می‌خورد و آنها را به اهلیت آنها تبدیل می‌کند:
تبریز: تبریزی. تهران: تهرانی. باکی: باکی‌لی. زنجان: زنجانلی. و...
- حروف اضافی «لی» به شکل پسوند به کلمات سوالی «کجا»، «نه ره»، «نه یئر»
«هارا»؟ پیوند می‌خورد و کلمات جدیدی به شکل «نه ره لی»، «نه یئرلی» و
«هارالی؟» به وجود می‌آید.

حرف صدادار قید اهلیت «لی»، تابع آخرین حرف صدادار کلمه ما قبل خود
می‌باشد، که با هماهنگی بزرگ به شکل «li, li, lu, lä» صرف می‌شود. مثال:
سوال: تو اهل کجا هستی؟ سن نه یئرلی سن؟
sən nə yerlisən?
سن هارالی سان؟ sən haralisən? سن نه زلی سن؟
sən nə rəlisən?
اؤ هارالی دیر؟ (او اهل کجا است.) اؤ نه یئرلی دیر؟ سیز نه ره لی سینیز؟
حروف اضافی «لی» در جواب کلمات سوالی «نه ره لی»، «نه یئرلی» به شکل زیر به
کارگرفته می‌شود. مثال:

کلماتی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ بالایی است:	کلماتی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پائینی است:
من تبریزی یم mən təbrizliyəm	من باکی لی یم mən bakılıyam
من اردبیل لی یم mən ərdəbilliyəm	من تهرانی یم mən tehranliyəm
من مرندلی یم mən mərəndliyəm	من آذربایجانلی یم mən azərbaycanliyəm
من اورمییه لی یم mən ürmiyəliyəm	من زنجانلی یم mən zəncanliyəm
من اوسکولویم mən üskülüyəm	من خوی لویام mən xoyluyam

من مرندلی یم (مرد لی یم)، من ایرانی یم، من گیلانلی یم، من آذربایجانلی یم و...
من خوی لویام (خوی لویوم)، من ماکی لی یم (ماکولویوم)، من ایستانبولی یم (ایستانبولویوم) و...

- پسوند «لی» به شکل زیر به اسامی مختلف پیوند می‌خورد و برای ضمائر شخصی صرف می‌شود:

سن تبریزلی سن	sən təbrizlisən	سن میبانیالی سان، سن شبیسترلی سن
اؤ تبریزلی دیر	o təbrizlidir	اؤ مراغالی دیر، اؤ گونئیلی دیر
بیز تبریزلی بیگ	biz təbrizliyik	بیز اورمییه لی بیگ، بیز مردلی بیگ
سیز تبریزلی سینیز	siz təbrizlisiniz	سیز اردبیللی سینیز، سیز انزلی لی سینیز
اؤنلار تبریزلی دیر (لر)	onlar təbrizlidir (lər)	اؤنلار باکی لی دیرلار، اؤنلار مردلی دیرلر

- به جای اسامی شهرها می‌توان اسامی کشورها را نیز به کار گرفت. مثال:
در جواب سوال « شما اهل کجا هستید » گفته می‌شود:

من یونانلی یام	mən yunanlıyam	سن افغانستانلی سان	sən əfğanıstanlısan
اؤ آمریکالی دیر	(amırkalıdır) o amerikalıdır	بیز ایرانلی بیق	biz iranlıyıq
اؤنلار میصیرلی دیرلر (لر)	onlar misirlidir (lər)	سن شیلی لی سن	sən çililısən (şililısən)
من انگلیسلی یم	mən ingilisiyəm	سن عربیستانلی سان	sən ərəbistanlısan

من آرژانتینالی یام (آرژانتینیالی یام) mən arjantinalıyam

- اسمی که آخرین حرف صدادر آن یکی از حروف « ü », « ö », « o » و « u » باشد، به شکل زیر می‌توان آنها را به دو فرم صرف کرد. مثال:

من ژاپن لویوم	mən japon,lu,y,um	من ژاپن لی یام	mən japon,lı,y,am
سن ایستانبول لوسون	sən istanbul,lu,sun	سن ایسانبوللی سان	sən istanbul,lı,san
بیز آغ قویونلار	biz aǧqoyun,lu,lar	بیز آغ قویونلی لار	biz aǧqoyun,lı,lar
سیز قارا قویونلار	siz qaraqoyunlu,lar	سیز قارا قویونلی لار	siz qaraqoyun,lı,lar

- در موارد کمی اسمی که از زبانهای دیگر گرفته می‌شود، به نادرست در محاوره به همان شکل اصلی خود نیز صرف می‌شوند. مثال:

آمیرکان american به جای amerikalı (آمریکانلی ، amerikanlı ، amırkalı)

- امروزه بعضی از « با سوادها » نیز اسم را همانند فارسی به شکل زیر به کار می‌برند:

تهرانی tehrani به جای تهرانلی tehranlı

ایرانی irani به جای ایرانلی iranlı

استانبوللی istanbullı به جای ایستانبول لو istanbullu

- در ترکی استانبولی (ترکیه) « یونانی » را « یونان »، « آلمانی » را « آلمان » و « ایتالیایی » را « ایتالیان » می‌نامند. چنین صرفی کاملاً نادرست است، شکل صحیح آنها در زبان ترکی به شکل زیر می‌باشد:

یونانلی، آلمانلی، ایتالیالی (ایتالی یانلی) (کشور: یونان، آلمان، ایتالیا [ایتالیاییان])

۵) قید علت و قید سوال و...:

کلمه قید علت، به کلمه ای گفته می‌شود، که علت را در جمله سوال می‌کند:

نیه (نه یہ) ؟ nəyə :

او برای چه اینجا می‌آید ؟	o buraya nəyə gəlir?
شما به چه نگاه می‌کنید ؟	siz nəyə baxırsınız?
این برای چه لازم است ؟	bu nəyə lazımdır?
برای چه چیزی به اینجا آمدی ؟	nəyə buraya gəldin?

- اؤغروندا: آنا بالالاری اؤغروندا اؤز جانیندان دا گئچدی (مادر به خاطر فرزندان خود از جان خود نیز دریغ نکرد).
ana balaları uğruna öz canından da geçdi.

کیم ؟ kim : (چه کسی) اؤ کیم دیر o kimdir? (او کیست)

نجه؟ necə : (چطور) اؤنون کئیفی نجه دیر؟ onun keyfi necədir? (حال او چطور است)

(چند [چند تا]) اؤ نجه دیر o neçədir? (آن چند است)

هانسى ؟ hansı : (کدامی) سیز هانسى ماشینى آلدینیز؟ siz hansı maşını aldınız?

نه اوچون ؟ nə , üçün :

siz nə üçün (nəçün) buraya gəldiniz? سیز نە اوچون بۇرا یا گلدینیز؟

siz nə üçün (nəçün), bu işi gördünüz? سیز نە اوچون ، بۇ ایشی گوردونوز؟

نە اوچون گولورسونوز. نە اوچون گلە ییرسینیز. ...

siz nə üçün buraya gəldiniz. سیز نە اوچون بۇرا یا گلدینیز.

(بە چە علتی اینجا آمدی؟) nə üçün buraya gəldin? نە اوچون بۇرا یا گلدین؟

onun üçün buraya gəldim. - اۇنون اوچون بۇرا یا گلدیم.

- در رابطه با به کارگیری کلمه سوالی « نە اوچون » به شعر زیر توجه کنید:

تائیر: رخسارین اؤلان یئردە داخی گول نە ایچوندور (نە اوچوندور)

باش وۇردی خطون سبزه و سونبول نە ایچوندور (نە اوچوندور)

نە جور؟ nəcür: سیز نە جور بۇ چتین ایشی باشا چاتیراجاقسینیز؟

(شما چگونه این کار مشکل را به سرانجام می‌رسانید؟)

siz nəcür bu çətin işi başa çatıracaqsınız?

نە جور بۇ مسئله حل اولمالیدیر؟ بۇ مسئله نە جور حل اولاییلر؟

onun keyfi nə cürdür? اۇنون کئیفی نە جور دور؟

mən sənə görə buraya gəldim. گوره: من ، سەنە گوره بۇرا یا گلدیم.

(به خاطر تو به اینجا آمدم.)

siz nəyə görə buraya gəlersiniz? نیه گوره nəyə görə: سیز نیه گوره بۇرا یا گلیرسینیز؟

(شما به خاطر چه (به چه دلیل به اینجا می‌آید؟))

نی یه؟ niyə (نییه): (حالت تصریفی از کلمه « نە » + چە)

siz niyə buraya gəldiniz? سیز نی یه بۇرا یا گلدینیز؟ (شما به چه علت به اینجا آمده اید؟)

siz niyə bu sözü vaxtında demədiniz? سیز نی یه بۇ سۆز و ااختیندا دئمه دینیز؟

نی یه بیزیم اؤز آنا دیلیمیزده درس اؤخوماغا ایمکانیمیز یؤخودور؟

siz nəyi aldınız? سیز نە یی آلدینیز؟ (شما چه چیزی را خریدید)

(چه را) سیز نی یه گلمه دینیز؟ siz niyə gəlmədiniz? (شما چرا نیامدید؟)

سن نى يە گلىر سن؟ sən niyə gəlirsən? (تو برای چه می آیی؟)
 هانى؟ hanı? (کو، کجاست .) هانى به hanı bə? (چه شده، کجا مانده؟)
 هارالی؟ haralı? [من هارالی یام: من از کجا هستم؟ من اهل کجا هستم. از کجا می آیم؟]
 - « هارالی؟ » با مفهوم « اهل کجا هستی؟ » به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود:

من هارالی یام؟	mən haralıyam?	بیز هارالی ییق؟	biz haralıyıq?
سن هارالی سان؟	sən haralısan?	سیز هارالی سینیز؟	siz haralısınız?
او هارالی دیر؟	o haralıdır?	اونلار هارالی دیرلار؟	onlar haralıdır(lar)?

- از اینکه آخرین حرف کلمات مذکور صدادر است، در نتیجه در صرف برای اول شخص مفرد و جمع يك حرف « y » به خود می گیرند.

قید سوالی: می؟ mı ، مو؟ mü ، مو؟ mu ، مه؟ mə ...
 کلمات سوالی قید زمان: نه زمان؟ (چه زمان) هاچان؟ نه واخت؟ نه وقت؟
 نه زماندان بری؟ نه واختاجان؟ نه زمانا قدر؟ نه واختا قدر؟ ...
 چه وقت: هاچان؟ haçan? (هاچان گلیر سینیز؟ هاچان گئدیرسن؟)
 چه وقت: (نه واخت) nə vaxt? (نه واخت گلیرسن؟ نه واختا جان بۇراداسان؟)
 کلمات سوالی قید مکان: نه ره؟ نه یئر؟ نه یئر جان؟ هارا؟ هارادان؟ و ...
 قید سوالی حالت: نه ده دیر؟ مریض می؟ نه یی دیر؟ یۇرقون مو؟ ، نئجه دیر؟ ...
 قید سوالی مقدار: نه قدر؟ نئچه ده نه؟ ...

اضافه ملکی و کلمه سوالی « کیم » ، « نه » و کلمه ربطی « کی »:

- کلمه سوالی « کیم » و « نه » (چه چیزی) به شکل زیر صرف می شود:

من کیم؟	mən kiməm?	بیز کیمیک؟	biz kimik?
سن کیم سن؟	sən kimsən?	سیز کیم سینیز؟	siz kimsiniz?
او کیم دیر؟	o kimdir?	اونلار کیمدیرلر؟	onlar kimdirlər?

من نه یم؟ سن نه سن؟ او نه دیر؟ بیز نه ییک؟ سیز نه سینیز؟ اونلار نه دیرلر؟

- کلمه « کیم » و « نه » به شکل زیر در حالت‌های تصریفی صرف می‌شوند:

کیم ؟	کیمه ؟	کیمدن ؟	کیمی ؟	کیمین ؟
نه ؟	نه یه (نیه) ؟	نه ده ؟	نه دن ؟	نه یی ؟

- اگر کلمه سوالی « کیم » و « نه » را با اضافه ملکی « in » ترکیب دهیم کلمه ترکیبی « کیمین » و « نه یین » به وجود می‌آید و با معنی « مال چه کسی » و « مال چه چیزی » در فرم سوم شخص مفرد به شکل زیر در جمله به کار گرفته می‌شود. مثال:

سؤال	بۇ ماشين كيميندیر؟ بۇ ائو كيمين دیر؟ سن كيمين نوه سى سن؟	اۇ كىتاب كيمين دیر؟ اۇ ماشينلار كيميندیر؟ سن كيمين ننه سى سن؟	بۇ آچار نه یین دیر؟ بۇ باغچا كيميندیر؟ سن كيمين اۇغلوسان؟
جواب	بۇ ماشين منيم دیر. اۇ كىتاب سنين دیر.	بۇ ماشين سنين دیر. بۇ آچار قاپينين دیر.	اۇ كىتاب منيم دیر. اۇ آچار ماشينين دیر.

کلمه سوالی « کیمین » به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می‌شود:

(کیمین ؟ به شکل سوم شخص مفرد بیان می‌شود.)

من سنين كيمينم (نه یینم) ؟ بیز سیزین کیمینیزیک؟ (بیز سیزین نه یی نیزیک)

سن كيمين ننه سى سن؟ سیز کیمین باجی سى سینیز؟ (سیز کیمین ننه سى سینیز)

اۇ كيمين قارداشى دیر؟ سن اۇنون نه یی سن؟ (سن اۇنون کیمی سن؟)

من نه یین صاحیبی یم؟ سن منیم نه ییم سن؟ (سن منیم کیمین سن؟)

سن نه یین صاحیبی سن؟ سیز نه یین صاحیبی سینیز؟ اۇ نه یین آچاریدیر؟

اۇ كيمين آچارى دیر؟ (او نه یین آچاری دیر.)

کلمه سوالی « کیمین » در ترکیب با کلمه ربطی « کی »:

کلمه « کیمین » با کلمه ربطی « کی » ترکیب می‌یابد و به کلمه جدید (کیمینکی)

مبدل شده و به شکل زیر به وسیله « دیر » برای اشیاء و حیوانات صرف می‌شود. مثال:

سؤال: بۇ آچار كيمينكى دیر؟ bu açar kiminkidir، اۇ آچار نه یینكى دیر؟ o açar nəyinkidir?

بۇ گۈل كىمىنىكى دىر؟ ۋۇ چىچىكلر كىمىنىكى دىر؟ بۇ ئۇ كىمىنىكى دىر؟

ۋۇ تۇپ كىمىنىكى دىر؟ بۇ چىچىك كىمىنىكى دىر؟ ...

جواب: بۇ آچار منىمكىدۇر. bu açar mənimkidir. ، ۋۇ آچار سىنىكىدۇر. o açar səninkidir.

بۇ اطاق بىزىمكى دىر. bu otaq bizimkidir. ، بۇ ئۇ سىنىكىدۇر. bu ev səninkidir.

بۇ تۇپ منىمكى دىر. ۋۇ تۇپ دا ۋۇنۇكو دور.

توجه: سوال و جوابهاى مذکور بهتر است با اسم و يا با ضمير شخصى به كار گرفته

شوند. مثال: بۇ كىتاب كىمىنىكى دىر؟ بۇ قلم كىمىنىكى دىر؟ ۋۇ منىمكى دىر.

در بيان اشخاص: بۇ ۋۇشاق، كىمىن اوشاغى دىر؟ بۇ قىز، كىمىن قىزى دىر؟

بۇ ۋۇغلان، كىمىن ۋۇغلۇدور؟ (بۇ ۋۇغلان كىمىندۇر؟)

- حرف صدادار پسوند ملكى (اين، in) و همانا حرف صدادار كلمه ربطى «كى» و

پسوند صرفى با هماهنگى بزرگ به كار گرفته مى شود:

سوال: ۋۇ كىمىنىكى دىر؟ ۋۇ نە يىنىكى دىر؟

جواب: بۇ ئۇ منىمكى دىر. بۇ قۇزۇ سىنىكى دىر. بۇ ئۇ منىم نە مىنىكى دىر.

بۇ ئۇ سىنىكى دىر. ۋۇ ئۇلردە ۋۇلار يىنىكى دىر (لار).

بۇ ئۇ رسۇلۇنۇكۇدور. bu ev Rəsulunkudur. (اين خانە مال رسول است.)

بۇ ئۇ ۋۇنۇكۇدور. bu ev onunkudur. (اين خانە مال اوست .)

بۇ ايز دۇنقۇزۇنۇكۇدور. (دۇموزۇنۇكۇدور.) بۇ گۇلۇنۇكۇدور. ۋۇ قۇزۇنۇنۇكۇدور.

قۇيۇنۇنۇكۇدور. ۋۇكۇزۇنۇكۇدور. تۇيۇغۇنۇكۇدور. خۇسۇنۇكۇدور. ...

سوال: بۇ كىتاب كىمىنىكى دىر؟ (مال چە كسى) بۇ آچار نە يىنىكى دىر؟

جواب: بۇ كىتاب منىمكى دىر. بۇ كىتاب ۋۇنۇكو دۇر.

ۋۇ كىتاب حسىنىكى دىر. (o kitab Həsəninkidir.)

(كتاب مال مادر است.) ۋۇ كىتاب ۋۇنۇكو دۇر. (onunkudur)

ۋۇ كىتاب آنانىكى دىر. (Ananinkidir)، بۇ كىتاب منىمكى دىر. بۇ كىتاب ۋۇنۇكۇدور.

ۋۇ ئۇ سىنىكى دىيىل و ۋۇنۇكو دا دىگىل (دىر).

اۇحسن يىنكى دىر. (o Həsəninkidir)، بۇ اۇتلار اۇكوزونكودور، ياداكى

قۇيونونكودور. بۇ چيچك اۇ گولونكودور. بۇ يارپاق اۇگولونكودور.

- آخريىن حرف كلمه سوال « كيميىنكى » و « نه يىنكى » حرف صدا دار « ي » مى باشد ، كه در حالت تصريفى يك « ن » اضافه به خود مى گيرد و به شكل زير برامى ضمماير شخصى (با هماهنگى بزرگ) صرف مى شود:

سوال:	كيميىنكى؟	كيميىنكى نه؟	كيميىنكى نده؟	كيميىنكى ندىن؟	كيميىنكى نى؟	كيميىنكى نين؟
	نه يىنكى؟	نه يىنكى نه؟	نه يىنكى نده؟	نه يىنكى ندىن؟	نه يىنكى نى؟	نه يىنكى نين؟
جواب:	مىمىكى	مىمىكى نه	مىمىكى نده	مىمىكى ندىن	مىمىكى نى	مىمىكى نين
	كيميىنكى	بۇنونكونا	بۇنونكوندا	بۇنونكوندان	بۇنونكونو	بۇنونكونون

- كلمه « كيمده » با كلمه ربطى « كى » تركيب مى يابد و كلمه جديد به شكل « كيمده كى » تبديل مى شود و با پسوند صرفى « دىر » به كار گرفته مى شود. مثال:

سنىن كىتابىن كيمده كى دىر؟ (كتابى كه مال تو است، در پيش چه كسى است؟)

اۇنون قلمى كيمده كى دىر؟ (قلمى كه مال اوست، در پيش چه كسى است؟)

كلمه سوالى « كيمده كى » در حالتهاى تصريفى و در تركيبات مختلف آن:

از اينكه آخريىن حرف كلمه سوالى « كيمده كى » حرف صدا دار « ي » مى باشد، در نتيجه در حالتهاى تصريفى يك « ن » اضافه به خود مى گيرد و به شكل زير صرف مى شود:

كيمده كى؟ كيمده كينه؟ كيمده كينده؟ كيمده كيندىن؟
كيمده كينى؟ كيمده كينين؟

- كلمات مذكور به شكل زير در جمله به كار گرفته مى شوند و با پسوندهاى ديگر تركيب مى يابند. مثال:

يۇخدور؟ منده كى ماشينىن بىنزينى يۇخدور. كيمده كى نده بىنزين يۇخدور؟ منده كى نده بىزين يۇخدور. كيمده كينده كينين بىنزينى يۇخدور؟ منده كينده كينين بىنزينى يۇخدور.

كلمات مذكور به شكل زير برامى ضمماير شخصى صرف مى شوند. مثال:

- کیمده کی نده؟ منده کینده، سنده کینده، اؤندا کیندا، بیزده کینده، سیزده کینده، اؤنلاردا کیندا
- کلمات ترکیبی مذکور به شکل زیر در فرم سوم شخص مفرد با پسوند « دیر » صرف می شوند: کیمده کی نده دیر؟ منده کینده دیر. سنده کی نده دیر. اؤندا کیندا دیر. بیزده کینده دیر. سیزده کی نده دیر. اؤنلاردا کیندا دیر.
- صرف کلمه « کیم » با حالت « در » و کلمه ربطی « کی » همراه فعل « وار »:
- سوال: کیمده کینده رسیم وار؟ منده کینده رسیم وار. سنده کینده رسیم وار. اؤندا کیندا رسیم (عکس) وار. بیزده کینده رسیم وار. سیزده کینده رسیم وار.
- در مواردی، کلمه « کی » ربطی به شکل زیر دو و یا سه بار تکرار می شود. مثال:
- سیزین کیتابلارینیزین ایچی یازیلیبیر (لار)!
- سوال: کیمده کی نده کی کیتاب یازیلیب دیر؟ کیمده کی نده کی نین یازیمی وار؟
- جواب: منده کینده کی یازیلیب دیر. منده کینده کی نده کی نین یازیمی وار. سنده کینده کی نده یازی وار. منده کینده کینیده ده یازی وار.
- سوال: کیمده کینین ایچی یازیلیبیر؟
- جواب: منده کی نین ایچی یازیلیبیر. سنده کینین. اؤندا کینین. بیز ده کینین. ...
- منده کی نده کی نکی نین ایچی یازیلیبیر.
- نفی با کلمه « دنگیل » (دنگیل، دنییل): منده کینده دگیل. سن ده کینده کینده دگیل.
- کلمه سوالی « نه » با اضافه ملکی (in) و کلمه ربطی « کی » ترکیب می یابد و به شکل زیر به کار گرفته می شود:
- a) کلمه سوالی « نه » به تنهایی به شکل زیر در حالت های تصریفی صرف می شود:
- نه؟ نه یه؟ (نیه؟) ، nəyə? ، نه ده؟ ، nədə? ، نه دن؟ ، nədən?
- نه یی؟ ، nəyi? ، نه یین؟ ، nəyin?
- کلمات سوالی به شکل زیر در جمله به کار گرفته می شوند:
- سوال: سن نه ایسته بیرسن؟ سن نه یه باخیرسان؟ بۇ کیف نه دن دیر؟ بۇ علامت نه ده دیر. سن نه یی گورورسن؟ سنین جیبینده نه یین وار؟

(b) کلمه سوالی « نه » همراه پسوند ملکی:

این کلمه از ترکیب کلمه « نه » و « پسوند ملکی»، کلمه مرکب « نه یین» به وجود می‌آید و با مفهوم « چه چیز تو » به کار گرفته شده و برای ضمائر شخصی صرف می‌شود: منیم نه ییم؟ سنین نه یین؟ اؤنون نه یی؟

بیزیم نه ییمیز؟ سیزین نه یینیز؟ اؤنلارین نه لری؟

- کلمه سوالی « نه یین » به شکل زیر در حالت‌های تصریفی صرف می‌شود:

نه یین؟ نه یینه (نیه)؟ نه یینده؟ نه ییندن؟ نه یینی؟ نه یینین؟

- کلمات مذکور به شکل زیر در جمله به کار گرفته می‌شوند:

بۇ آچار نه یین دیر؟ اؤ قیفیل نه یین دیر؟ بۇنلار نه یین دیرلر؟ اؤنلار نه یین دیرلر؟

- کلمات سوالی « نه ده؟ » و « نه یین؟ » با کلمه ربطی « کی » ترکیب

می‌یابند و به شکل « نه ده کی؟ »، « نه یینکی؟ » در می‌آیند و به شرح زیر به وسیله

« دیر » در فرم سوم شخص مفرد به کار گرفته می‌شوند. مثال:

این کلید مال چه چیزی است؟	bu açar nəyinkidir?	بۇ آچار نه یینکیدیر؟	سوال
این جای پای چه چیزی است؟	bu iz nəyinkidir?	بۇ ایز نه یینکی دیر؟	
این میخ مال چه چیزی است؟	bu mix nəyinkidir?	بۇ میخ نه یینکی دیر؟	
آن کلید مال ماشین است.	o açar maşınındır.	اؤ آچار ماشینینکی دیر.	جواب
این کلید مال خانه است.	bu açar evinkidir.	بۇ آچار ائوینکی دیر.	
این کلید مال باغ است.	bu kilid bağındır.	بۇ کیلید باغینکی دیر.	
این جای پا مال گاو است.	bu iz öküzünküdür.	بۇ ایز اؤکوزونکودور.	
این جای پا مال خوک است.		بۇ ایز دؤنوزونکودور. (دؤنقوزونکودور)	

(c) از اینکه آخرین حرف کلمه (نه یین کی) صدادار است، در نتیجه در حالت‌های تصریفی به

شکل زیر صرف می‌شود. مثال:

در حالت فاعلیت: نه؟ نه یین؟ نه یینکی؟ nəyinki?

در حالت‌های تصریفی: نه یینکی نه؟ نه یینکی نه؟ نه یینکی ندن؟ نه یینکی نی؟ نه یینکی نین؟

کلمه سوالی « نه ییین؟ » با فعل « وار » نیز به کار گرفته می شود. مثال:
کلمه « نئیین وار » در موارد زیادی برای بیان « درد و رنج » و « امراض » نیز به کار گرفته می شود. مثال:

سؤال: « سنین نه ییین وار؟ » sənin nəyin var? با سه مفهوم (تو چه چیزی داری؟ تو چه کسی را داری؟ تو چه مرضی داری؟) به کار گرفته می شود:

جواب: منیم سۇيوق ديمه ييم (ديمم) وار. mənim soyuq dəyməyim (dəyməm) var.
منه سۇيوق ده ييب دير. mənə soyuq dəyibdir. (من سرما خورده ام.)
منیم سۇيوق ده يمه ييم وار. mənim soyuq dəyməyim var. (من سرما خوردگی دارم.)
اؤنون باش آغریسی وار. onun baş ağrısı var. (او سر درد دارد.)
منیم سۇيوخ ديمه ييم وار. منیم باش آغريم وار. منیم باجيم وار. منیم انويم وار.
- کلمات سوالی « نه یئرین؟ » و « هاران؟ »، « نه رن؟ » (با مفهوم کجای تو) در رابطه با بیان اعضای بدن نیز به کار گرفته می شوند:

سنین نه یئرین آغری ییر؟	sənin nə yerin ağrır?	کجای تو درد می کند؟
منیم بۇرام آغریییر.	mənim buram ağrır.	این جای من درمی کند.
اؤنون هاراسی آغریییر؟	onun harası ağrır?	کجای او درد می کند؟
اؤنون قارنی آغریییر.	onun qarnı ağrır.	دل (شکم) اودرد می کند.
سنین هاران آغریییر؟	sənin haran ağrır?	کجای تو درد می کند؟
منیم باشیم آغری ییر.	mənim başım ağrır.	سر من درد میکند.
بیزیم باشیمیز آغریییر.	bizim başımız ağrır.	ما سرمان درد می کند.

- سیزین هارانیز آغریییر؟ اؤنلارین هارالاری آغریییر؟ سنین نه رن آغریییر؟
منیم باشیم آغریییر. قارنیم آغریییر. آیاغیم (قیچیم) آغریییر.
- کلمات (مثال: سنینکی) به شکل زیر با پسوند « می » مورد سوال قرار می گیرند:
منیمکی دیرمی؟ بۇ ائو سنینکی دیرمی؟ بۇ ماشین اؤنوکودورمو؟ بۇ آچار ائوینکی دیرمی؟
بۇ کیتابلار سیزینکی دیر (لر) می؟ بیزیمکی دئییلدیرمی؟ بۇ سۇز اؤنلارینکی دئییلدیر (دنگیل) می؟

کلمه سوالی و قیدی « نه »:

« نه » کلمه سوالی است، که در کنار کلمات دیگر با مفهوم قیدی نیز به کار گرفته می‌شود:

نه nə? سیز نه واختان بری بۇراداسینیز؟ سیز نه یئییرسینیز (yeyirsiniz)؟

سیز نه زاماندان بری بۇ شەره داشانیسینیز؟

سیز نه زاماندان بری بۇرادا یاشاییرسینیز؟ سیز نه واختان بۇراداسینیز؟

توجه: کلمات « نه یه، نه یی، نه یین » در صرف یک حرف تکمیلی (y) به خود می‌گیرد، چرا که

آخرین حرف کلمه سوالی (nə نه) و اولین حرف صدادار پسوند، حرف صدادار است .

- کلمه سوالی « نه » با خط عربی در حالت‌های تصریفی به شکل زیر پیوسته و در مواردی

نیز جدا از هم نوشته می‌شود. مثال:

سن نه یه (نیه) باخیرسان؟ سن نه یه (نیه) گوره گولورسن؟ سن نه یه (نیه) دیلله نیرسن؟

سن نه یی (نییی) گورورسن؟ سن نه یی آلییرسان؟ بۇ عکس نه یین (کیمین) دیر؟

- کلمه سوالی « نه » با علامت « لر » به شکل « نه لر » با مفهوم « چه چیزهائی » جمع بسته

شده و به شرح زیر در حالت‌های تصریفی صرف می‌شود:

نه لر؟ ، nələ? ، نه لره؟ ، nələə? ، نه لرده؟ ، nələrdə?

نه لردن؟ ، nələrdən? ، نه لری؟ ، nələri? ، نه لره نین؟ ، nələrənin?

بۇیان buyan: من شهرین بۇیانیندا یاشایارام. (اۆتورورام)

mən şəhərin bu yanında yaşayaram. (otururam)

بیز آرازین بۇیانیندا و اونلار او یانیندا یاشایاریق .

biz arazın bu yanında və onlar oyanında yaşayarıq .

حالت سوالی زبان « نه؟ (چه) و « هانسی؟ » (کدامی؟):

- در زبان ترکی علامت سوالی برای زبان، کلمه « نه » و « هانسی » می‌باشد، که

همراه پسوند ملکی به کار گرفته می‌شود. مثال:

جمله خبری: من تورکجه دانیشارام. (من به زبان ترکی صحبت می‌کنم.)

سوال می‌شود: سیز نه دیلده دانیشیرسینیز؟ سیز هانسی دیلده دانیشیرسینیز؟

سنین آنا دیلین نه دیر؟ سنین ana dilin nədir?

سوال: سن هانسی دیله دانیشارسان؟ sən hansı dildə danışarsan?

سنین آنا دیلین نه دیر؟ سنین آنا دیلین هانسی دیل دیر؟

او کیتاب نه دیله دیر؟ او کیتاب هانسی دیله دیر؟

(نه دیلی؟ هانسی دیلی؟ هانسی دیله؟ نه دیلینده؟)

سن هانسی دیلیری بیلرسن؟ سن هانسی دیلرده دانیشارسان؟

من تورکم و منیم آنا دیلیم تورکجه دیر. من تورک دنگیلم آما تورکجه دانیشیرام.

من تورک دیلینجه دانیشیرام. من تورک دیلینده ده دانیشیرام.

- کلمات و یا جملات سوالی با علامت سوالی (?) به کار گرفته می شود.

جواب: من تورک دیلینده دانیشیرام. mən türk dilində danışırım.

من تورکجه ، فارسجا و آلمانجا دانیشیرام. ...

- کلمه سوالی « هانسی » با فعل « بیل » ترکیب می یابد و به شکل زیر در سوال و

جوابهای مربوط به زبان به کار گرفته می شود:

جواب: من تورک و فارس دیلرینی بیلرم (با مفهوم ملیت). من تورکجه و فارسجا بیلرم. (با مفهوم زبان)

سوال: سن هانسی دیلیری اؤرندین؟ من فارس و تورک دیلرینی اؤرندیم.

من تبریزده تورک دیلینی و تهراندا دا فارس دیلینی اؤرنمیشم (اؤره نییم: اؤره نی بيم).

من تهراندا فارسجا و تبریزده ده تورکجه اؤرندیم.

- نفی سوالی « نه دن » به وسیله دو کلمه « یوخ yox » و « دئییل deyil » انجام

می گیرد:

سوال: ندن (نه دن)؟ او نه دندیر؟

جواب: او پامبیقدان دیر. o pambıqdandır. (آن از پنبه است)

یوخ، او پلاستیک دن دیر. yox o plastikdən dir. (نه خیر آن از پلاستیک است.)

او پلاستیکدن دنگیل. o plastikdən dəyil. (آن از پلاستیک نمی باشد [نیست].)

سوال: بس او نه دن دیر؟ bəs o nədəndir. او دمیردن دیر می؟

جواب: او دمیردن دیر. او پانبیقداندیر. او تۇرپاقداندیر. ...

٤) کلمات و علائم ربطی:

کلمه ربطی « و »، کلمه ای است که توسط آن دو کلمه و یا دو بخش مختلف جمله به هم ربط داده می‌شود.

- کلمه « و »، کلمه ای است که برای خود معنی مشخصی دارد و از کلمات دیگر مستقل به کار گرفته می‌شود. مثال: حسن و یاشار گلیر (لر). لاله و حسن گندیرلر.

در دو جمله مذکور، حرف « و »، کلمه ربطی است که با معنی ویژه ای صرف و به وسیله آن « حسن و یاشار» به یکدیگر و همچنین « فعل » به هر دوی آنها ربط داده می‌شود. مثال:

- کلماتی که معنی مستقل دارند، به اشکال زیر می‌باشند:

کلمات ساده ربطی: یا، چون، ولی، بلکه، ساکت، مگر (مه یر)، کی و...

کلمات ترکیبی: اؤنو، بؤنو، اؤندان، سؤنرادان، حله لیک، گینه ده، لاکین و...

کلمات مرکب ربطی: و یا، مگر کی، حالبوکی، مادامکی، دئمه کی، بوندان بری،

اوچون، با هم، یؤخسا، بارابار (برابر)، و...

کی ki: اؤ کی گلیر، یاخشی آدامدیر. (آن کسی که می‌آید، آدم خوبی است.)

اؤ کی گلیر، منیم قارداشیم دیر. (آن [شخصی] که می‌آید، برادر من است.)

من اورکدن ایسته ییرم کی سن بخته ور اؤلاسان.

mən ürəkdən istəyirəm ki, sən bəxtəvər olasan.

سندە کی کیتاب من دە کیندن یاخشیدیر. səndəki kitab məndəkindən yaxşıdır.

اؤنلاردکی ماشین بیزدە کیندن باهالی دیر. onlardakı maşın bizdəkindən bahalıdır.

(ماشینی که آنها دارند، از ماشین ما گرانتر است.)

- در رابطه با به کارگیری کلمه ربطی « کی » به شعر زیر توجه کنید:

صمد وورغون: من بیر اؤشاق سن بیر آنا اؤدورکی باغلییام سانا (سنه)

هانکی سمته ، هانکی یانا هئی اؤچسامدا یؤوام سن سن ..

چونکی ، çünki: من غذا یئمیرم، چونکی یئ میشم (یئیبیم).

mən ǧəza yemirəm , çünki yemişəm (yeyibəm).

o yemək yemiyir, çünki yeyibdir.. یېیبدیر.. چونکی یئی ییبدر

یا دا کی ya da ki: من ایسته بیرم آلمانجا یا داکی انگلیسجه اوره نم.

mən istəyirəm almanca yadaki, ingiliscə öyrənəm.

دئمه کی: من اؤنو عاغیللی بیلیردیم، دئمه کی لاپ سئفح میش. من اؤنو پؤللو

بیلیردیم، دئمه کی لوتوموش. اؤنون پالتاری یؤخوموش (او لوتودو).

سانکی sankı: علی منی گوردو سلام (سلام) وئرمه دی، سانکی منی تانیمیر.

اؤ چؤخ یاخشی دانیشیر سانکی اؤستادیر (اوستادیر).

Əli məni gördü, salam (səlam) vermədi, sankı məni tanımır.

کلمه «کی» در مواردی با پسوند ملکی و ضمیر شخصی:

اگر کلمه ربطی «کی» با کلمه دیگری پیوسته نوشته شود، حرف صدادار آن وابسته به حرف صدادار کلمه ما قبل خود شده و با هماهنگی بزرگ با حروف «ı, i, ü, u» به کار گرفته می شود:

توجه شود که کلمه «کی» با ضمیر شخصی و علامت ملکی ترکیب می یابد و به شرح زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود: (منیمکی: آنچه مال من است).

bizimki	بیزیمکی	mənimki	منیمکی
sizinki	سیزینکی	səninki	سنینکی
onlarınki	اؤنلارینکی	onunku	اؤنونکو

- کلمه « منیمکی » به شکل زیر تجزیه می شود:

(۱) mən : ضمیر منفصل شخصی.

(۲) im : علامت ملکی برای اول شخص مفرد.

(۳) ki : علامت ربطی

- کلمه نفی « یؤخ » و « دنگیل » (دنییل) همراه ضمیر شخصی و پسوند ملکی:

منیمکینده یؤخ. سنینکینده یؤخ (دور).

سوالی: منیمکینده وار (دیر) می؟ سنینکینده یوخ (دۇر) مو؟ او کیمینکی دیر؟

جواب: او منیمکی نده دئییلدیر. بۇ سنینکی نده دگیلدیر (دئییلدیر). او اؤنونکوندا دئییل دیر.

بۇ بیزیمکی نده دگیل (دیر). او سیزینکی نده دئییلدیر. او اؤنلارینکیندا دگیل دیر.

بۇ اؤنونکوندا دگیل (دیر). او ماشینینکی نده دیر. او منیمکی نده دگیل (دیر). ...

و , vƏ : حسن و حسین مدرسه یه گئدیرلر. Həsən və Hüseyn mədrəsəyə gedirlər.

احمد و رسول بۇگون بۇرایا گلر جکلر. (احمد و حسن امروز به اینجا خواهند آمد.)

همده hƏm də : حسن همده حسین بۇ قیزا وۇرولوبلار. (حسن و همچنین حسین عاشق این

دختر شده اند.) Həsən həmdə Hüseyn bu qıza vurulublar.

بارابار, barabar (برابر، مثل): حسین ایله حسن برابر (بارابار) کیتاب اؤخویورلار. (حسین و

حسن با هم کتاب می خوانند.) Hüseyn ilə Həsən barabar kitab oxuyur (lar).

– اگر فعل جمله، با فعل آئنده نزدیک صرف شود، مفهوم تکرار عمل را بیان

می کند. مثال:

حسین ایله حسن برابر کیتاب اؤخویورلار. (حسین و حسن همیشه با هم کتاب می خوانند.)

آما amma : من اؤنا دئیم، آما او انشیت مه دی. mən ona dedim, amma o eşitmədi.

من تورکجه یاخشی دانیشیرام، آما (اما) فارسجا یاخشی دانیشا بیلیمیرم.

mən türkcə yaxşı danışırım, amma farsca yaxşı danışa bilmirəm .

(من به زبان ترکی خوب حرف میزنم، اما به زبان فارسی نمی توانم خوب صحبت کنم.)

سن ده یئمک یؤخدور، آما ایشتاها وار. səndə yemək yoxdur, amma iştaha var.

او سنه پیسلیک ائیله دی، آما سن اؤنا پیسلیک ائیلمه. [آما سن اؤنا یاخشیلیق ائیله.]

هابئله, habelə : من بیر دفعه دئمیشم (دئییم)، هابئله کینه دئییرم. من بیرگه دئمیشم، هابئله

یئنه دئییرم. mən bir dəfə demişəm, habelə yenə (ginə) deyirəm .

هابئله سیزین قۇللوغونوزا [به حضورتان] عرض ائدیرم.

habelə sizin qulluğunuza ərz edirəm.

همچنین، həmçinin : همچنین سیزین قۇللوغونوزدايام (قۇللوغونوزدا حاضر ام)

həmçinin sizin qulluğunuz da hazırım.

mən yorqunam , ona görə bir qəhvə içirəm.

اؤنا گوره : ona görə

من یورقونام، اؤنا گوره (برای آن، به دلیل آن) بیر قهوه ایچیرم.
منیم بۇرجوم وار، اؤنا گوره من گرك چۇخ ایشله یم.

mənim borcum var, ona görə mən gərək çox işləyəm.

من بۇسۇزو بیرگره (دفعه) دندیم، اؤنا گوره داهی (داها) دئمیرم.

mən bu sözü (sözi) bir dəfə (gərə) dedim, ona görə dahı (daha) demirəm.

بۇنا گوره :buna görə من بۇنا گوره چۇخ ایشله ییرم کی ، بۇرجوم وار.

mən buna görə çox işləyirəm ki, borcum var.

منیم بۇرجوم وار، بۇنا گوره من چۇخ ایشله یم گرك.

اؤترو ötrü : من بۇ ایشی سندن اؤترو گوردوم. mən bu işi səndən ötrü gördüm.

منیم اوراییم بالام دان اؤترو چالیر.. mənim ürəyim balamdan ötrü çalır.

اؤنون اوچون؟ : منیم بۇرجوم وار، اؤنون اوچون گرك چۇخ ایشله یم.

mənim borcum var , onun üçün gərək çox işləyəm .

اوچون ، اؤترو، گوره، در زبان فارسی معنی « برای او » [به دلیل او] را می دهد:

من بۇ ایشی سنه گوره گوردوم. من بۇرایا سنه گوره گلدیم.

من بۇ ایشی سندن اؤترو گوردوم. من بۇ سۇزو، سنی باشا سالماق اوچون دندیم.

من بۇ ایشی سنین اوچون گوردوم. (من این کار را به خاطر تو انجام دادم.)

کیمی kimi (گیبی gibi):

کلمه ربطی و تشبیهی « کیمی » معنی « مانند »، « مثل »، « همچون » و « همانا » را میدهد.

« کیمی » (کیمی) در آذربایجان به شکل « کیمی » بیان می شود. (کلمه « کیمی » به جای « کیمی »

نادرست می باشد، زیرا « کیمی » معنی « چه کسی را » نیز میدهد.) کلمه « کیمی، کیمی » در

جملات زیر « را بظ تشبیهی » را بیان می کند. مثال:

علی تورکجه، تورک کیمی (کیمی) دانیشیر. Əli türkcə , türk kimi danışır.

علی زبان ترکی را همچون (مثل) یک ترک صحبت می کند.

Əhməd farsca , fars kibi (kimi) danışır. احمد فارسجا، فارس کیبی (کیمی) دانیشیر.

Lalə türk kimi türkcə danışır. لاله تورک کیبی (کیمی) تورکجه دانیشیر.

(لاله همچون یک ترک، ترکی حرف می زند.)

Hüsəyn ingilislə kimi ingiliscə bilir. حسین اینگیلیسلی کیبی (کیمی)، اینگیلیسجه بیلیر.

(حسین به قدر یک انگلیسی زبان انگلیسی می داند.)

Əli də sənin kimi (gibi) yaxşı adamdır. علی ده سنین کیبی یاخشی آدم دیر.

- در رابطه با به کار گیری کلمه « کیمی » و « کیبی » به اشعار زیر توجه کنید:

حقیقی: قدین کیمی ستوده صنوبر نه یئرده وار عنبرفشان ساچین کیمی عنبر نه یئرده وار

خلیلی: مرغ جانی هر سحر شوقیله نالان انیله رم کؤنلومو زولفون کیمی عمدن پریشان انیله رم

شهریار: مجد السادات، گولردی باغلا کیمی، گورولدردی، بؤلوتلی (لو) داغلا کیمی،

سؤز، آغزیندا، آریردی یاغلا کیمی...

ائله بیل elə bil: کلمه «ائله بیل» معنی «مثل اینکه»، «مثل»، «چنان» را می دهد.

احمد اینگیلیسجه چوخ گوزل دانیشیر، ائله بیل کی اینگیلیسلی دیر.

Əhməd ingiliscə çox gözəl danışır, eləbil ki ingilislidir.

احمد انگلیسی را خیلی خوب حرف می زند، مثل اینکه اهل انگلیس است.)

او آلمانجا ائله گوزل دانیشیرکی، ائله بیل آمانلی دیر.

o almanca elə gözəl danışır,ki eləbil almanlıdır.

(او به زبان آلمانی طوری خوب حرف میزند، گو اینکه [گونی که] او

آلمانی است.) او را باخ، یئریشی ده ائله بیل کی ده سی دیر.

ora bax, yerışı də elə bil ki, dədəsidir.

- در رابطه با به کار گیری کلمه « ائله بیل » همراه « کی » به شعر زیر توجه کنید:

وهاب زاده: بۇرادا حیات ائله بیل دوشونور درین - درین ...

... اؤزگه دنیادان گلیر ائله بیل کی قاتارلا بیزه تانیش اولمایان سرنشین لر....

دئییه سن (گونئی کە): دئییه سن، یاغیش (یاغموور) یاغاجاق. diyəsən, yağış yağacaq.

دئییه سن، اۆنون بۇ ایشی بۇیا باشا چاتتیرماغا باشاریغی وار (دیر).

(گونئی کە در وی توانائی به سر انجام رساندن این کار هست.)

بۇ ایتە باخ، دئییه سن فیل دیر. bu itə bax, deyəsən fildir.

هوا خراب اۆلور، دئییه سن یاغاجاق.. hava xarab olur, deyəsən yağacaq.

– در رابطه با نحوه به کارگیری کلمه « دئییه سن » به اشعار زیر توجه کنید:

وجی: گنجه کئچدی یاریدان، گلکه دی یاریم دئییه سن

آز قالیبدير قۇرتارا صبر و قراریم دئییه سن

علی واحد: صفای مجلس جانانی، کیم گوروب – او. دئییه سن؟

تشبیه قیافه: بنزه ییر: (از مصدر بنزه مك) بۇ اۇغلان دده سیننه بنزه ییر.

bu oğlan dədəsinə bənzəyir.

تشبیه صدا: او قیز ننه سی کیمی دانیشیر، انله بیل کی، او، ننه سی دیر.

o qız nənəsi kimi danışır, eləbil ki, o, nənəsidir.

داهی و داها ,dahi , daha : من داهی بیر کیلو میوه ایسته ییرم.

(من یک کیلوی دیگر میوه می خواهم .) mən dahi (daha) bir kilo meyvə istəyirəm.

من داهی بیر شی ایسته میرم.(من چیز دیگری نمی خواهم.) mən dahi bir şey istəmirəm.

او ، واختیندا بۇرجونو وئرمه دی، ایندی یالوارسا دا، اؤنا داهی پۇل وئرمه رم، چونکی منیم

اؤنا داهی اینانجیم یۇخدور.(اعتمادیم یۇخدور)

نه دئمک؟ :nə demək? bu sözə ingiliscə nə demək?

بۇ سۆزه اینگیلیسجه نه دئمک؟ (این کلمه به انگلیسی چه معنی میدهد؟)

سنین بۇ ایشین چۇخ پیسدير، من بیلیمیرم بۇنا نه دئمک.

sənin bu işin çox pisdir, mən bilmirəm buna nə demək.

(این کار توخیلی بد است، من نمی دانم اسم آن را چه بگذارم.[چه بگویم])

گینه ginə: گینه قار یاغیر. ginə qar yağır (باز برف می بارد.) گینه هاوا سۇيوق اۆلدو.

(مجرداً هوا سرد شد.) ginə hava soyuq oldu .

و یا və ya : mən istəyirəm bir kot (pəncək) və ya bir palto alam.

من ایسته ییرم بیر کت و یا بیر پالتو آلام. (من می خواهم یک کت و یا یک پالتو بخرم.)

o ingiliscə və ya fransaca öyrənmək istəyir. . او اینگیلیسجه و یا فرانساجا اؤرنمک ایسته ییر .

(او می خواهد زبان انگلیسی و یا زبان فرانسوی یاد بگیرد.)

یادا ya da : او ایسته ییر اینگیلیسجه یا دا فرانساجا (فرانسیزجا) اؤیر نه .

o istəyir ingiliscə ya da fransızca öyrənə.

(او می خواهد زبان انگلیسی یا اینکه زبان فرانسوی یاد بگیرد.)

حله hələ : او یاشلی دئییل، حله مدرسه یه گئدیر.. o yaşlı deyil, hələ mədrəsəyə gedir..

(او سنی [مسن نیست] ندارد و هنوز به مدرسه می رود.)

او جوان دیر، حله ائولن مه ییب. o cəvandır hələ, evlənməyib .

گون باتدی، من حله بۇ ایشی قۇرتارمادیم. gün batdı, mən hələ bu işi qurtarmadım.

حله لیک hələlik : من بۇرادا ایشله ییرم، حله لیک گنتمه یه ایمکانیم یۇخودر.

mən burada işləyirəm, hələlik getməyə imkanım yoxdur.

(من در اینجا کار می کنم و هنوز امکان رفتن برایم نیست.)

سن گنت، من حله لیک بۇرادایام. sən get , mən hələlik buradayam.

سن گنت، من حله لیک بۇرادا قالیرام. sən get mən hələlik burada qalırım .

یئرین yerin : من سنین یئرین ده اؤلسایدیم، بۇرادا ایشله مزدیم. اگر من به جای تو بودم،

در اینجا کار نمی کردم. (mən sənin yerində olsaydım, burada işləməz dim.)

سن بۇکیتاببارلا اؤ چمدانین یئرینی دیش. sən bu kitablarla o çəmədanin yerini dəyiş .

(تو جای این کتابها را با آن چمدان عوض کن.)

بری bəri : من بئش گوندن بری بۇرادایام. mən beş gündən bəri buradayam .

سن آیین دور توندن (دوردوندن) بری بۇراداسان. (تو از چهارم برج تا کنون

در اینجا هستی.) sən ayın dördündən (dördündən) bəri buradasan .

سن نه زماندان بری بۇرادا چالیشیرسان؟
 من شهرین بۇیانیندا یاشایارام (اۆتورورام). (دراین قسمت شهر زندگی
 :yan یان
 میکنم). (otururam). mən şəhərin bu yanında yaşayaram.

بیز داغین بۇیانیندا و اۇنلار اۇیانیندا یاشایاریق. (ما در این طرف کوه زندگی
 می‌کنیم و آنها در آن طرف کوه).
 biz dağın bu yanında və onlar oyanında yaşayarıq.

ایکن، به تنهائی معنائی ندارد، ولی هر وقت بعد از فعل و یا صفت
 :ikən ایکن
 بیان شود، معنی «درعین حال» را به خود می‌گیرد. مثال:
 من یۇرقون ایکن قهوه ایچرم. (من هر وقت خسته می‌شوم قهوه می‌نوشم).
 mən yorqun ikən qəhvə içərəm.

من دونن یئمک یئییرکن تلویزیونا دا باخیردیم.
 mən dünən yemək yeyir kən, televiz(ora)ionada baxırdım.

(من دیروز در حالی که غذا می‌خوردم به تلویزیون نیز تماشا [نگاه] می‌کردم).
 من سیزیین انوه (انوینینزه) گلیرکن قار یاغیردی. (درحالی که من به خانه شمامی‌آدم برف
 می‌بارید).
 mən sizin evə (evinizə) gəlirkən qaryağırđı.

من بیلسیدیم کی ، او یالانچی دیر، اۇنونلا آنجاق یۇلداش اۇلمازدیم.
 onunla ancaq yoldaş olmazdım mən bilsəydim ki o yalançıdır.

(من اگر می‌دانسم، که او دروغگوست، در نتیجه با او دوست نمی‌شدم).
 آنجاق من گلنده او گئدی.
 ancaq mən gələndə, o getdi.

من آنجاق بیلیدییمجه دندیم.
 mən ancaq bildiyimcə dedim.

منیم آنجاق یئممه یه واختیم یۇخدور. .
 mənım ancaq yeməyə vaxtım yoxdur. .
 بۇندان آرتیق، آنجاق منیم آلیمدن داهی بیر ایش گلیمیر.

bundan artıq, ancaq mənim əlimdən dəhi (daha) bir iş gəlmir.

گۇرن: گۇرن بۇ ایش اۇلار می؟ گۇرن بۇ سۇز دۇغرومو؟
 گۇره: منه گۇره بۇ ایش چۇخ یاخشی دیر. [از دید من این کار خیلی خوب است.]

- منه گۆره بۇ ايشى اندمه. منه گۆره بۇ ايشى گۆرمه سن ياخشى دير.
- سن نه زماندان برى بۇرادا چاليشيرسان؟
- قدر: تبريزدن تهرانا قدر ۶۱۰ كيلو متر دير. من بۇ قدر دانيشا بيلرم. بۇ قدر چۇخ دانيشما. بۇ قدر ھاى كوى سالما (ھاى ھوى).
- لاکين: بۇ ايشى باشا چاتديرماق چۇخ چتتين اۇلاجاق، لاکين آيرى بير ايماكان يۇخدور.
- دئمه: من اۇنو عاغيللى بيليرديم، دئمە لاپ سئفۇح ميش.
- ياني [يعنى]: ياني بۇ ايش اولوب بيتن دئييل (دگيل) مى؟ ياني من دئين سۇز دۇغرو دئييل مى؟
- بارى: اۇ اۇلماسا دا، بۇ اۇلسون بارى. اۇ ايشى قۇرتارمادين، بۇنو قۇرتار بارى.
- بار، بارى « حاصل » و « بارلى » (با ميوه، با برکت) نيز معنى مى دهد. مثال:
- بۇ آغاجين بارى چۇخدور، اۇنا ھاچا وۇر، يۇخسا اۇنون بۇتاقلارى سيناجاقدير.
- تاي: تاي با مضمومى ھمچون « شباھت داشتن »، « ميشال »، « انله بيل »، « چنان بدان »، « گونيكه » به کار گرفته مى شود: بۇنلارين ايکيسيده بير بيرينه تايدير.
- بۇدا، اۇنا تاي دير. سن ده منه تاي سان. بۇدا بيزه تايدير. منده سنه تايام.
- کلمه « تاي »، معنى « چۇوال » (جوال، كيسه) را نيز مى دهد. مثال:
- دوه يۇکونون بير تايى. ايکى چۇوال تايى. ايکى الجگين بير تايى.
- تاي مضموم « طرف » را نيز مى دهد. مثال:
- سن چاي يين بۇتاييندا دۇر، من ده اۇتاييندا. آرازين اۇتايى و بۇتايى آذربايجاندير.
- ھىچ اۇلماسا: اۇنا کۇمک انيلىه بيلمه ديم، ھىچ اۇلماسا بير آز تشويق انيله بيم.
- ھنى: ايکى گوندن برى چۇلدره آج سۇسوز قالميشديق، انوه گلندن سۇنرا، اۇتوروب ھنى يندىک، ھنى ايچتيک؛ سيزين يئرئينيز [يئرئيز] بۇش.
- بئله: ميين تومن ده وئرسن، بئله بير ايش گۆره بيلمزم. بئله بير ايش اولان دنگيل.
- بلکه: ياشار دئميشدى بۇ آيين باشيندا بۇرايا گلە جک، بلکه (امکانى وار، شايد) بۇگون گلە. بۇگون تئرن گلديه جک (دير)، اۇنا گۆره ياشار بۇگون گلە بيلمز، بلکه اۇ صاباج گلە بيلر.

یوخسا yoxsa : من سنه دندیم کی، واختیم یوخدور، یوخسا انشید مه دین می؟ (من به تو گفتم که وقت ندارم، مگر نشنیدی؟)

mən sənə dedim ki vaxtım yoxdur, yoxsa eşitmədin mi?

eyni عینی : سنین ماشینین عینی بۇ ماشین دیر. sənın maşının eyni bu maşındır. اۇنون گۇزلری عین بۇنون گۇزلری دیر.

گاه: گاه سیزده دیر، گاه بیزده دیر. گاه بۇنو ایسته ییر، گاه دا اۇنو.

یادا: یا اۇ دیین اولار، یادا من دئین.

هر: هر نه، هر کیم، هر شی، هر زاد، هر آدم، هر یئر، هر نه،

هر نیه، هر نه یی، هر نده، هر ندن، هر نه یین: و...

ایله: کتاب ایله قلم. kitab ilə qələm. حسن ایله آدی گۇزل Həsən ilə Adıgözəl

یاشار ایله احمد. Yaşar ilə hməd. احمد ایله رسول. Əhməd ilə Rəsul.

حسین ایله حسن کیتاب اۇخویورلار. Hüseyin ilə Həsən kitab oxuyurlar.

حسین ایله حسن کیتاب اۇخویارلار. Hüseyin ilə Həsən kitab oxuyarlar.

– کلمه ربطی «ایله» با مفاهیم زیر در جمله به کار گرفته شده و جدا از کلمات ما قبل خود نوشته می شود:

- (۱) با مفهوم برابر «در کنار هم عمل واحدی انجام دادن»: احمد ایله نادر تهرانا گئدیرلر.
- (۲) با مفهوم «به کمک کسی و یا به وسیله چیزی»: احمد و نادر، اتوبوس ایله تهرانا گئدیرلر.
- (۳) با مفهوم «و، برابر، در کنار هم»: بۇ گون احمد ایله یاشار بۇرایا گلجک لر.
- (۴) با مفهوم با هم (با یکدیگر): اۇ قیز ایله اۇ اۇغلان نشانلی دیرلار.

– در رابطه با به کارگیری کلمه «ایله» به اشعار زیر توجه کنید:

طاهرزاده: انل چکیر نامیمی مین لعنت ایله بۇ انلی یاد اندیرم رحمت ایله و....

علی آقا واحد: گؤستر ای گول اوزونو، بولبول شیدا گولسون

گۇزلرین شوقی ایله، نرگیز (نرکس) شهلا گولسون

(۷) حروف و یا علائم ربطی:

- پسوند « لا ، له »:

پسوند ربطی « له » از کلمه ربطی « ایله ilə » مشتق شده است؛ کلمه « ایله » مستقل از کلمات دیگر نوشته و بیان می‌شود، ولی حروف صدادار پسوند « له » وابسته به آخرین حرف صدادار کلمه ما قبل خود می‌باشد که با هماهنگی کوچک به شکل « له ، لا » پیوسته به کلمه ما قبل خود نوشته می‌شود. مثال:

کلماتی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پائینی است:	کلماتی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ بالایی است:
ياشارلا حُسين Yaşar,la Hüseyin	اَلْكَ له اُون ələk,lə un
ياغيش لا قار yağış,la qar	سنل له ينل sel,lə yel
دۇزلا شکر duz,la şəkər	ايت له پيشيك it,lə pişik
اود لا پامبوق od,la pambuq	گۆز له بۇرون göz,lə burun
توران لا حسن Turan,la Həsən	گول له بولبول gül,lə bülbül

- پسوند « له » در جمله به شکل زیر به کار گرفته می‌شود. مثال:

ياشارلا حسن گلير (لر). حسن له حسين گلير (لر).

عباس لا يشار دانيشير (لار). پری له صونا دانيشير (لار). ننه يله دده گندير (لر).

من تيرنله (قطار لا) گليرم. mən tiren,lə (qatarla) gəlirəm.

من اۇچاقلا (طياره ايله) گليرم. mən uçaq,la (təyarəyilə) gəlirəm.

- با وجودی که اولین حرف پسوند ربطی « له » حرف بی‌صدا است، ولی اگر با کلمه دیگری به کار گرفته شود که آخرین حرف آن صدادار باشد، بین آنها يك حرف تکمیلی (y) افزوده می‌شود، چرا که پسوند « له » از کلمه « ilə » مشتق شده است و

اولین حرف آن صدادار (i) می باشد، به همین دلیل پسوند « له » به همان شکلی صرف می شود که پسوند « ایله » به کار گرفته می شود. مثال:

آخرین حرف صدادار کلماتی که با آهنگ پائینی می باشد:	آخرین حرف صدادار کلماتی که با آهنگ بالائی می باشد:
↓	↓
ata,yla ana آتا یلا آنا	Laləy,lə Əhməd لاله یله احمد
bacı,y,lə qardaş باجی یلا قارداش	gəmi,y,lə Əli گمی یله علی
su,yla od سۇ یلا اود	tülkü,y,lə davşan تولکو یله داوشان

من ایله سن. سن ایله او. بیز ایله سیز. سیز ایله من.
 سن ایله من. او ایله من. سیز ایله بیز. اونلار ایله بیز.
 - در رابطه با نحوه به کارگیری پسوند « له » به اشعار زیر توجه کنید:
 ابوالقاسم ج. ز. آتا سوزو: بۇيوك حكمتلر قيسا سۇزلە دئييلر. بۇش سۇزلە قارين دۇيماز
 حكيم هيدجى زنجانى: يالان دانيشما، دغل اولما، خلقلمه يۇل گكت
 يئته ر مرادينا هر كس يۇلون گنده دوزونه

اظھر: آجیخلی باخما منه گۇزلرین قاداسین آیم،
 دانیش منله، سۇزوندن اورك غذاسین آیم
 خاقانی: سۇزه بۇگون ایله رۇنق وئردی کی (که) فتح ایتدی اونونلا بۇتون دنیانی...

- حروف پسوندی و ربطی:

حروف ربطی به حروفی گفته می شود که به تنهایی معنی ندارد، ولی اگر در کنار کلمه دیگری قرار گیرد و یا پیوسته به آن صرف شود با مفهوم ویژه ای به کار گرفته می شود و بدین سان بخشهای مختلف جمله را به یکدیگر ربط می دهد:

پسوند ربطی « اینن inən »:

در بیشتر مناطق جنوب آذربایجان (همچنین در سایر مناطق ترک نشین ایران) به

جای کلمه ربطی « ایله » و یا « له، لا » از حروف ربطی و پسوندی « اینن inən » (اینن) نیز استفاده می کنند. مثال:

احمد یئن رسول. Əhməd, inən Rəsül.	علی یئن احمد. رسول اؤنان نادر.
گولزارینان کؤراؤغلو Gülzar, inən Koroğlu	ماشین یئن گلیر. قاتارینان گئدیر.
بهرام یئن نادر Bəhram, inən Nadır	نادیرینان رسول. لاله یئن رسول.
بابک یئن کرم Babək, inən Kərəm	کرم یئن بابک. بابک یئن رسول.
سئنین من sən inən mən	منینن اؤ. اؤنونان سن. سنینن اؤ.

اولین حرف صدادار پسوند مذکور با هماهنگی بزرگ و دومین حرف صدادار آن با هماهنگی کوچک به اشکال زیر به کار گرفته می شود:

یک) کلمه ای که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ بالائی (ə, e, i, ö, ü) باشد، اولین حرف صدادار پسوند « اینن inən » با هماهنگی بزرگ صرف می شود:

a) اگر آخرین حرف صدادار کلمه ای به یکی از سه حرف « ə, e, i » ختم شود، اولین حرف صدادار پسوند ربطی با حرف « i » (به شکل: inən) به کار گرفته می شود. مثال:

اسم		پسوند ربطی		اسم		کلمات با خط عربی	
ət		inən		sümük		آتینن سوموک	
el	ξ	inən	ξ	yurt		انلینن یورت	
it		inən		pişik		ایتینن پیشیک	

- به مثالهای زیر نیز توجه کنید:

- آل یئن آغاچ. (əlinən ağaç)، آت یئن چؤرک. آلك یئن آلك. سن یئن من.
- من یئن سن. تگ یئن جوت. سس یئن قۇلاخ (قولاخ). احمد یئن رسول. آل یئن آياق.
- یئرینن گۆی (yer, inən göy). ائل یئن سئل. سئل یئن سؤ. تئل یئن یئل. یئل یئن سئل.
- کیشی یئن قادین. ایکی یئن اوچ. علی یئن ولی. بیرینن ایکی. دیل یئن سؤز.

دیل ینن آغیز، سیزیڭن بیز، بیزیڭن سیز، دیش ینن دۇداق، پیس ینن یاخشی، سوپونان اۆت، گولون بولبول، قارینان یاغیش، ...

(b) اگر آخرین حرف صدادر کلمه ای به یکی از دو حرف «ö, ü» ختم شود، اولین حرف صدادر پسوند (ünən) با هماهنگی بزرگ با حرف «ü» به کار گرفته می‌شود. مثال:

اسم		پسوند ربطی		اسم		با خط عربی
göz	}	ünən	}	qaş	}	گۆزونن قاش
düz		ünən		əyri		دوزونن آیری

- به مثالهای زیر نیز توجه کنید:

- دۆشونن چی یین، سۆزونن اورک، گۆلونن قاییق، اؤنونن آرخابا ...

- دوپوینن یاغ، بولبولونن گول، سوتونن چؤرک، جوتونن شۇخوم ...

(d) اگر آخرین حرف صدادر کلمه ای به یکی از دو حرف «a, ı» ختم شود، اولین حرف صدادر پسوند (inan) با هماهنگی بزرگ با حرف «ı» به کار گرفته می‌شود:

اسم		پسوند ربطی		اسم		کلمه با خط عربی
ışğ	}	inan	}	qaranlıq	}	ایشیغینان قارانلیق
ağac		inan		yarpaq		آغاجینان یارپاق

- به مثالهای زیر نیز توجه کنید:

یاشارینان حسن (yaşar, inan Həsən)، آتاینان آتا، آتاینان آنا، قارداش ینان باجی،

ایلدیرم ینان حمیده (İldırım, inan Həmidə)، دایی ینان اؤغلو. باجی ینان آری، آبی ینان بالاسی،

قیزی ینان باجی سی، اؤغلانینان قیز، آلمانان سبد ...

(j) اگر آخرین حرف صدادر کلمه ای به یکی از دو حرف «o, u» ختم شود،

اولین حرف صدادر پسوند ملکی با هماهنگی بزرگ و با حرف « u » به شکل « unan » به کار گرفته می‌شود:

اسم	پسوند ربطی	اسم	کلمه با خط عربی
od	}	unan	اودونان سۇيوق
duz		unan	
	}	soyuq	دۇزونان سۇ
		su	

- به مثالهای زیر نیز توجه کنید:

- قۇلونان آل (qol,unan əl)، سۇلونان ساغ، اۇخونان كمند (oxunan kəmənd)،

اۇنونان بۇ، بۇنونان اۇ، قۇزونان قۇيون و....

(دو) اگر آخرین حرف صدادر کلمه ای با آهنگ پایینی « a, i, o, u » باشد، آخرین حرف صدادر پسوند « inan » با هماهنگی کوچک با حرف « a » به کار گرفته می‌شود:

اسم	پسوند ربطی	اسم	کلمات با خط عربی
ağac	}	inan	آغاجینان یارپاق
ışığı		inan	
od		unan	
qurd		unan	
	}	yarpaq	ایشیغینان قارانلیق
		qaranlıq	
		pambıq	
		it	
			اودونان پامبیق
			قوردونان ایت

- اسمی که آخرین حرف صدادر آن با آهنگ بالایی « ə, e, i, ö, ü » می‌باشد:

اسم	پسوند ربطی	اسم	کلمات با خط عربی
Həsən	}	inən	حسن ینن علی
Naser		inən	
pişiy		inən	
göz		ünən	
yüz		ünən	
	}	əli	ناصر ینن ولی
		Vəli	
		it	
		qaş	
		min	
			پیشیک ینن ایت
			گۇزونن قاش
			یوزونن مین

- اگر آخرین حرف کلمه ای به حرف صدادر ختم شود، با اصول زبان ترکی بین

کلمه و پسوند يك حرف تکمیلی افزوده می‌شود، اما در صرف از آنها يك حرف صدادار حذف شده و به شکل زیر به کار گرفته می‌شود. مثال:
 - کلماتی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ بالائی می‌باشد:

اسم	حرف تکمیلی	این حرف حذف می‌شود	پسوند ملکی	اسم	کلمات با خط عربی
dədə	y	(i)	nən	nənə	دده یئنن ننه
bibi	y	(i)	nən	mən	بیبی یئنن من
düyü	y	(ü)	nən	ət	دویویئنن آت

توجه: کلمه ای که به حرف غیر فعال «ö» ختم شود، در زبان ترکی موجود نیست که صرف شود.

- کلماتی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ بالائی می‌باشد:

اسم	حرف تکمیلی	این حرف حذف می‌شود	پسوند ملکی	اسم	کلمات با خط عربی
qala	y	(ı)	nan	daş	قالاینان داش
dayı	y	(ı)	nan	xala	دایی ینان خالا
quzu	y	(u)	nan	qyun	قوزوینان قویون

توجه: کلمه ای که به حرف غیر فعال «o» ختم شود، در زبان ترکی موجود نیست، که صرف شود.

- به صرف کلمات زیر نیز توجه کنید:

ننه یئنن دده (nənəynən dədə)، دوه یئنن آت (dəvəynənət)، باجی ینان قارداش (bacıynan qardaş)، سۇيۇنان پالچیق (suyunan palçiq) و..

پسوند ربطی «ایب» (ایپ، ip):

پسوند «ایب» در محاوره به شکل «ایپ» نیز بیان می‌شود، که حرف صدادار آن با هماهنگی بزرگ به شکل «ip, ıp, üp, up» و یا «ib, ıb, üb, ub» با مفاهیم مختلف در رابطه با ضمائر شخصی صرف می‌شود.

(۱) پسوند «ایب» با مفهوم ربطی. مثال:

حسن گلیب گئندی. او آیب ایچدی. (alıb içdi.)

۲) « ایب » در جمله ، فرم پسوند فعل را که در آخر جمله به کار گرفته می‌شود، در خود انعکاس می‌دهد. مثال:

او اؤپوب گولدو. (öpüb güldü)، او دؤروب اؤخودو. (durub oxudu) یاشار ساعات بئش ده گلیب ساعات آلتیدا یاتیب و ساعات اؤندا دوردو.

یاشار ساعات بئش ده گلیب، ساعات آلتیدا گئتدی. (همراه « ، »)

- از اینکه آخرین فعل جمله با علامت گذشته صرف شده، در نتیجه تمام افعال جمله با مفهوم گذشته به کار گرفته شده است.

۳) اگر پسوند « ایب » را در آخرین فعل جمله به کار گیریم، با مفهوم ماضی نقلی به کار گرفته می‌شود، در نتیجه افعال وسط جمله نیز به عنوان تکرار آن با مفهوم ماضی نقلی به کار گرفته می‌شود: حسن گلیب ائوده اؤتوروبدور. (ماضی نقلی: حسن آمده و در خانه نشسته است).

۴) پسوند « ایب » به عنوان علامت پسوندی به شکل فعل ترکیبی و مصدری نیز به کار گرفته می‌شود: گلیب گنتمک، دئییب دانیشماق، دانیشیب گولمک و...

به نکات زیر نیز توجه کنید:

- امروزه پسوند « ایب » در جمهوری آذربایجان و ترکیه به عنوان کلمه ربطی و با مفهوم « و » و همچنین به مقصود تکرار (ماضی) فعل آخری جمله به کار گرفته می‌شود، ولی در بین ترک زبانهای آذربایجان جنوبی و سایر مناطق مرکزی و جنوبی ایران با مفهوم ماضی نقلی به کار گرفته شده و به شکل « ایب، ایپ: اوب، اوپ » نیز صرف می‌شود.

- اگر صرف پسوند « ایپ، اوپ » (ip , ip , üp , up) را به جای « ایپ » ربطی به کار گیریم و پسوند « ایب » را به عنوان علامت ماضی نقلی صرف کنیم، مفهوم آنها از یکدیگر جدا شده و به عنوان دو علامت مختلف و با مفهوم متفاوت به کار گرفته می‌شود.

- در کتب قدیمی حروف « ایب » به عنوان علامت ماضی نقلی نیز صرف شده است. مثال:

فضولی: یار حال دلیمی زار بیلیبیر، بیلیبیم

دل زاریمدا نه کیم وار بیلیبیر، بیلیبیم

۸) علائم و یا حروف ربطی « ده ، دا »:

- حروف « ده dā » و « دا da » شبیه حروفی هستند، که به عنوان حروف اضافی در بخشهای قبلی همین کتاب، در حالت مفعولی (در: ده ، دا) صرف کرده ایم. مثال: کیتاب حسن ده دیر. قلم اؤندا دیر. (کتاب در پیش حسن است. قلم در پیش او است).

- اکنون حروف « ده، دا » را با مفهوم ربطی به کار می‌گیریم. مثال: سنده ده بیر کیتاب وار، من ده ده بیر کیتاب وار. اؤندا دا بیر کیتاب وار. بؤندا دا بیر کیتاب وار. هر چند که هر دو پسوند « ده ، دا » (در حالت تصریفی و همانا در شکل کلمه ربطی)، هم شکل می‌باشد، اما معنی آنها متفاوت است. به عبارت دیگر پسوند اولی معنی « در » (حالت مفعول با واسطه با حروف اضافه « ده » را می‌دهد) و پسوند (ده) دومی معنی « هم »، « همچنین » و « همانا » را می‌دهد. پسوند اولی (حالت مفعولی « در ») پیوسته با کلمه ما قبل خود بیان می‌شود، در صورتی که پسوند دومی جدا از کلمه ما قبل خود به کار گرفته می‌شود. مثال:

یک) به شکل مفعول تصریفی « در »:

سنده کیتاب وار می؟ (آیا در پیش تو کتابی هست؟)

دو) به شکل مفعولی « در » و علامت ربطی:

سنده ده کیتاب وار می؟ (آیا در پیش تو هم کتابی هست؟) منده ده کیتاب وار. mändə də kitab var. (در پیش من هم کتاب هست.)

سنده ده قلم وار. səndə də qələm var. (در پیش تو هم قلم هست.)

حرف صدادار پسوند (ده) اول وابسته به آخرین حرف صدادار کلمه ما قبل خود و حرف صدادار پسوند (ده) دوم وابسته به حرف صدادار پسوند (ده) می‌باشد، که حرف صدادار هر دوی آنها با هماهنگی کوچک (a , ə) به کار گرفته می‌شود.

به طریقه به کارگیری « حالت در » و حروف « ربطی » (dā , da) توجه کنید:

- کلمه ای که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ پایینی و با یکی از این چهار « a »

« i, o, u, » حرف باشد، پسوند به شکل زیر با حروف « da, da, » به کار گرفته می‌شود:

حالت «دا» و ربطی «دا»	ترکی با خط عربی و لاتین	فارسی
da da	حرکت آدامدا دا وار. . hərəkət adam,da da var.	حرکت در آدم هم هست.
da da	حرکت ایشیقدا دا وار. . hərəkət ışiq,da da var.	حرکت در نور هم هست.
da da	حرکت اوود دا وار. . hərəkət od,da da var.	حرکت در آتش هم هست.
da da	حرکت نورددا دا وار. . hərəkət nur,da da var.	حرکت در نور هم هست.

- کلمه ای که آخرین حرف صدادر آن با آهنگ بالائی و با یکی از پنج حرف « ə, e, i, ö, ü » باشد، به شکل زیر با حروف « ده، ده، » به کار گرفته می‌شود:

حالت «ده» و ربطی «ده»	ترکی با خط عربی و لاتین	فارسی
də də	حرکت اکبرده ده وار. . hərəkət Əkbər,də də var.	حرکت در اکبر هم هست .
də də	حرکت یئرده ده وار. . hərəkət yer,də də var.	حرکت در زمین هم هست.
də də	حرکت علیده ده وار. . hərəkət Əli,də də var.	حرکت در علی هم هست .
də də	حرکت گؤزده ده وار. . hərəkət göz,də də var.	حرکت در چشم هم هست.
də də	حرکت اوکوزده ده وار. . hərəkət öküz,də də var.	حرکت در گاو هم هست.

- پسوند ربطی « ده ، دا » در موارد زیادی همراه فعل « وار » به شکل زیر صرف می‌شود. مثال:

کیتاب منده ده وار (دیر).	کیتاب بیزده ده وار (دیر).	حالت « دا » و کلمه ربطی « دا »
کیتاب سنده ده وار (دیر).	کیتاب سیزده ده وار (دیر).	حالت « دا » و کلمه ربطی « دا »
کیتاب اوئندا دا وار (دیر).	کیتاب اوئلاردا دا وار (دیر).	حالت « دا » و کلمه ربطی « دا »

- در رابطه با به کارگیری « ده ، دا » به شعر زیر توجه کنید:

علی توده: تکجه شعر یازماقدا مشهور دنگیلدیر بالام
 دوزومده ده مشهور دور جفاوا دا مشهور دور
 ایلغاز وا دا مشهور دور وفا وا دا مشهور دور

- کلمه ربطی « ده، دا » همراه ضمیر ملکی و « کی » ربطی با فعل « وار » به شکل زیر ادغام شده و در فرمهای مختلف به کار گرفته می شود. مثال:

منیم کیتاییمدا بیر گوزل رسیم (عکس) وار. حسن ین کیتایین دا دا رسیم وار.
 حسن ین کیتایین دا دا رسیم وار می؟ اؤندا دا وار. بؤندا دا وار.
 حسن ده کی نده ده وار. اؤندا کی ندا دا وار. حسنین کینده ده وار.

من ده کی نده ده وار، سن ده کی نده ده وار، اؤندا کیندا ده وار
 بیز ده کی نده ده وار، سیزده کی نده ده وار، اؤنلاردا کی ندا دا وار

- کلمات مذکور با کلمه « وار » ترکیب یافته و به شکل سوم شخص مفرد برای ضمائر شخصی صرف می شوند: (منیم کیتاییمدا بیر عکس وار.)

از اینکه ضمیر سوم شخص مفرد حرف صدادار « 0 » آهنگ پالینی است، در نتیجه پسوندهای آن نیز با آهنگ پالینی ساخته می شود.	{	عکس منیم کینده ده وار. عکس سنین کینده ده وار. عکس اؤنو نکوندا دا وار.	عکس بیزیم کینده ده وار. عکس سیزین کینده ده وار. عکس اؤنلارین کیندا دا وار.
--	---	---	--

- در رابطه با به کارگیری کلمه ربطی « ده » و « دا » همراه فعل « وار » به اشعار زیر توجه کنید:

علی اکبر طاهرزاده: فقر ایله غنا اهلینه کییم وئردی مساوات

معناده ده (دا دا) صورتده ده وار بؤندا منافات

علی آقا واحد: ناز ایله گول، بیزیم انلرده ده گوللر گولسون ...

وفالی سؤیله دیگین چیخدی بیوفا آخر،

سنین سوزونده ده ، واحد، بیر آز یالان یئری وار ...

۹) حروف و یا پسوند ربطی «جه cə» (علامت مخصوص زبان):
 پسوند «جه»، علامتی است که به نام ملت‌ها و کشورها و مناطق مختلف پیوند می‌خورد و آنها را به نام زبان آن مردم، منطقه و کشور تبدیل می‌کند.
 حرف صدادار پسوند «جه cə» وابسته به آخرین حرف صدادار کلمه ما قبل خود می‌باشد و با هماهنگی کوچک به شکل «ca, cə» صرف می‌شود. مثال:
 ۱) اسم ملت و یا مملکتی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ بالائی می‌باشد:

اسم خلقها و یا ممالک		اسم زبان خلقها و یا مردم ممالک	
ترکی	فارسی	حروف اضافه مخصوص زبان	ترکی با علامت زبان
عرب	عرب	cə	عربی
هند	هند		هندی
تاجیک	تاجیک		تاجیک
تورک	ترک		ترکی
کورد	کرد		کردی
اسم خلقها و یا ممالک		اسم زبان خلقها و یا زبان مردم ممالک	

۲) اسم ملل و یا ممالک که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ پائینی می‌باشد:

ترکی		فارسی		حروف مخصوص زبان		ترکی با علامت زبان		فارسی	
یونان	یونان	ca	یونانجا	یونانی	یونان	یونان	یونانجا	یونانی	یونان
قیرقیز	قیرقیز		قیرقیزجا	قیرقیزی	قیرقیز	قیرقیز	قیرقیزجا	قیرقیزی	قیرقیز
ژاپن	ژاپن		ژاپنجا	ژاپنی	ژاپن	ژاپن	ژاپنجا	ژاپنی	ژاپن
رؤس، اؤروس	رؤسیه		رؤسجا(اؤروسجا)	رؤسی	رؤس	رؤس	رؤسجا(اؤروسجا)	رؤسی	رؤس

من اینگیلیسجه بیلیمیرم، آما آلمانجا بیلیم. سن روسجا بیلیرسن می؟ او تورکجه دانیشیر می؟

به کار برد اسامی زیر نیز توجه کنید:

ترکی	فارسی	حروف اضافه برای زبان	ترکی با علامت زبان	فارسی
گیل	gil	جه	gilcə	زبان گیلی
چین	çin	جه	çincə	زبان چینی
فارس	fars	جه	farsca	زبان فارسی
ارمنی	erməni	جه	ermənicə	زبان ارمنی
اوزبک	özbək	جه	özbəkçə	زبان ازبکی
تورکمن	türkmən	جه	türkməncə	زبان ترکمنی
اویغور	uyğur	جه	uyğurca	زبان اویغوری

- در مواردی، اگر اسم ملیت و مملکت با زبان هم شکل باشد، به جای پسوند «جه» و «جا» می‌توان کلمه «دیلی» (زبان او) را نیز به کار گرفت. مثال:

فارسی	ترکی	ترکی همراه «دیلی»	ترکی با پسوند «جه، جا و دیلی»
کره	کُره یا koreya	کُرایا دیلی	کُریا دیلینجه
ژاپن	ژاپن japon	ژاپن دیلی	ژاپن دیلینجه
چین	چین çin	چین دیلی	چین دیلینجه
آلمان	آلمان alman	آلمان دیلی	آلمان دیلینجه
انگلستان	انگیلیس ingilis	انگیلیس دیلی	انگیلیسجه + اینگیلیس دیلینجه

- در موارد کمی به نادرست نام زبانها به همان شکلی که از زبانهای دیگر گرفته شده است، به کار گرفته می‌شوند. مثال: به جای «انگیلسجه» می‌گویند «اینقیلتر».

- امروزه بعضی از «با سواد» هایمان اسامی ترکی را به شکل فارسی به کار می‌برند. مثال: انگلیسی به جای اینگیلیسجه. یونانی به جای یونانجا. ترکی به جای تورکجه.

فارسی به جای فارسجا. عربی به جای عربجه، « کردی » به جای « کوردجه » ...
 - در رابطه با پسوند « جه، جا » به شعر زیر توجه کنید:
 سئزیم قولو: دیل کی واردیر، اؤنا « لسان » دئمه ییین، دؤندریب فارسیجه [جا] « زبان » دئمه ییین.
 هر کسیین وار سؤزو، دیلی، آغیزی، آغیزا آند ایچیب « دهان » دئمه ییین
 - کلمه به شکل زیر با علامت « جه، جا » ترکیب یافته و در حالتی تصریفی برای
 ضمائر شخصی صرف می شود:

تورکجه تک دانیشیق دیلی یۇخ، بلکه اؤ رسمی دیل اؤمالیدیر.	حالت فاعلیت (حالت فاعلی)
بۇ کیتاب تورکجه ده ده یازیلماق (دیر)؟	حالت باواسطه « به »
بۇگون دانیشیقار فارسجاوا و صاباح تورکجه ده اؤلاجاقدیر.	حالت مفعول باواسطه با حرف اضافه « در »
بۇ کیتاب تورکجه دن آلمانجا یا دا چنوریله جکدیر.	حالت مفعول باواسطه با حرف اضافه « از »
سن، بۇ کیتابین تورکجه سینین ده اؤخویاجاق سان می؟	حالت بی واسطه « را »
آذربایجان تورکجه سینین فرقلی دانیشیقاری وار دیر.	اضافه ملکی « in »

حرف ربطی « جه، جا » با مفاهیم مختلف:

در زبان ترکی حروف اضافی « جه، جا » با مفاهیم زیر نیز به کار گرفته می شود. مثال:

(« قدر » [مقدار نا معین]، « هم قدر »، « تا آنجا »)

من سنی اؤز قیزیمجا ایسته رم. (من تو را به قدر دختر خودم دوست دارم.) بۇ اؤنجا دیر.

منجه بۇ ایش یاخشی دگیل (دنگیل). (از نظر من این کار خوب نیست.) اؤ منجه دیر.

(او با من هم قدر است.) اؤ منجه بؤیویر. (او به قدر من بزرگ می شود.) اؤنون یاخشی منجه وار.

من بیلدییمجه سنه دئدیم. من باشاریغیمجا (باشاردیغیمجا) سنه اؤرتدیم.

من گونلرجه (له) سنی گؤزله دیم. mən günlərcə səni gözlədim.

منیم گؤزوم گونلرجه یؤلدایدی. mənim gözüm günlər cə yoldaydı.

آنانین بالاسی اوچون بیرجه عالم آرزوسو وار. ananın balası üçün bir cə aləm arzusu var.

اؤندا میلیونلارجا تومن پؤل وار. onda milyonlarca tümən pul var.

۱. پسوندها و اصول به کارگیری حروف صدادار در ترکیب آنها: پسوندها، حرفی هستند که با اصول ویژه ای ساخته می‌شوند و برای بیان مفهومی به اسم و یا به فعل پیوند زده می‌شوند. در پیوند زدن پسوند با کلمه، حرف صدادار اولین پسوند وابسته به آخرین حرف صدادار کلمه می‌باشد؛ حرف صدادار پسوندهای بعدی آن نیز به ترتیب وابسته به حرف صدادار پسوند ما قبل خود می‌باشد، که با هماهنگی بزرگ و کوچک در کنار هم به کار گرفته شده و به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می‌شوند:

حسن	Həsən	اسم ساده در حالت فاعلیت
به حسن	Həsənə	پسوند تک حرفی (در حالت به: ə)
در پیش حسن است.	Həsəndədir.	یک پسوند دو حرفی و یک پسوند سه حرفی
آنچه که در پیش حسن است.	Həsəndəkidir.	دو پسوند دو حرفی و یک پسوند سه حرفی

- پسوند در زبان ترکی، حالت اسم، نوع فعل، زمان، جمع و مفرد بودن کلمه را در جمله منعکس می‌کند:

پسوند تصریفی، پسوندی است که به اسم می‌پیوندد و حالت آن را بیان می‌کند. مثال:

ولید	Vəli,də	حسن ده	Həsən,də	نادر ده	Nader,də
ولیدن	Vəli,dən	حسن دن	Həsən,dən	نادر دن	Nader,dən
ولینی	Vəli,ni	حسنی	Həsən,i	نادری	Nader,i

پسوند صرفی، پسوندی است که به شکل زیر به فعل پیوند می‌خورد و آن را برای ضمائر شخصی صرف می‌کند. مثال:

گلیرم galirəm ، گندیرم gedirəm ، آلیرام alıram ، آلاجاغام alacağam و ...

- در ترکیب افعال مذکور پسوند «əm» ، پسوند صرفی است که با این سه نام و با این سه مفهوم به کار گرفته می‌شود:

(۱) پسوند «əm» ضمیر شخصی را در خود منعکس می‌کند، در نتیجه به آن « ضمیر متصل شخصی» می‌گوئیم.

(۲) پسوند « əm » اسم را معرفی و فعل کامل را صرف می‌کند، به همین دلیل به آن پسوند صرفی می‌گوئیم.

(۳) پسوند « əm » از مصدر « ایمک » مشتق می‌شود، در نتیجه به آن ریشه مصدر « ایمک» نیز می‌گوئیم.

- پسوند زمان، پسوندی است که در ترکیب فعل، زمانِ مشخصی را بیان می‌کند. علامت زمان حال، دو حرف « ir » می‌باشد، که آن حرف صدادار با هماهنگی بزرگ صرف می‌شود. مثال:

گلیرم *gəl ir əm* ، گندیرم *ged ir əm* ، آلیرام *al ir am* ...

- برای مثال دیگر، به پسوندهای کلمات جدول زیر توجه کنید که هر کدام از آنها، زمان مشخصی را در ترکیب فعل بیان می‌کند.

aliram	آلیرام	gəl ir əm	گلیرم	پسوند زمان حال:
gedərəm	گنده رم	gələrəm	گلم	پسوند آینده نزدیک
duraram	دورارام	alaram	آلارام	
gedəcəyəm	گنده جیم	gələcəyəm	گله جیم	پسوند آینده دور
duracağam	دوراجاغام	alacağam	آلاجاغام	
getdim	گتدیم	gəldim	(۱) گلدیم	پسوند گذشته
getmişəm	گتمیشم	gəlmişəm	(۲) گلیمیشم	
getmişdim	گتمیشدیم	gəlmişdim	(۳) گلیمیشدیم	
getmişmişəm	گتمیشمیشم	gəlmişmişəm	(۴) گلیمیشمیشم	

ماضی نقلی: گلیبم، گندیبم، گولوبم ..

(۱۱) پسوندهای تک و چند سیلابی:

پسوندها می‌توانند یک سیلابی و یا چند سیلابی باشند و در کنار هم با مفاهیم مختلف به کار گرفته شوند. مثال:

- یک پسوند با مفهوم گذشته در ترکیب فعل: گلدی gəl di ، اوخودو oxudu و ...

- دو پسوند با دو مفهوم مختلف در ترکیب یک فعل:

گلیردی gəl ir,d ، قالیردی qal ir,d (پسوند: زمان حال و زمان گذشته) و ...

- سه پسوند با سه مفهوم در یک کلمه:

گلمیردی gəl m,ir,di ، قالمیردی qal m,ir,di (پسوند: نفی، زمان، پسوند گذشته)

پسوند اهلیت، پسوندی است که اهلیت را به وسیله حروف «لی» بیان می‌کند. حرف

صدا دار پسوند اهلیت (لی) با هماهنگی بزرگ به شکل زیر صرف می‌شود. مثال:

تبریزلی، اهرلی، زنجالی، تهرالی، چین لی، یونان لی، آلمان لی،

ایران لی، خویلو، ماکولو (ماکیلی) و ...

پسوند «لی» به شکل خصوصیت و لیاقت:

- به شکل صفت: عغیلی آدام، صبیرلی کیشی، باشاریقلی قادین و ...

- به شکل فعل: یه ملی، گئیمه لی، بیچملی، قورخولو و ...

بۇ آدام عغیلی دیر. بۇ آما چۇخ یئملی دیر. بۇ خارا با قۇرخولودور. و ...

- پسوند نفی، پسوندی است که به فعل پیوند می‌خورد و آن را نفی می‌کند. مثال:

مه mā ، ما ma ، سیز siz ، مز məz ، ماز maz

مو mü ، سوز suz ، سوز süz ، سیز siz و ...

کلمه «دگیل»، در کتب مختلف به شکل «دییل» و «دنگیل» نیز نوشته شده است.

- پسوند نفی به شکل زیر در جمله به کار گرفته می‌شود:

من گلمیرم. سن گلمیر سن. او گلمیر. من گولمورم. او گولمور.

او گلمز. بۇ چؤل آعاج سیز دیر. حسن درس اوخومور.

۱۲) پسوند به شکل میانوند:

اگر در پیوند کلمه ای با کلمه دیگر و یا در پیوند پسوندی با پسوند دیگر، دو حرف صدادر در کنار هم قرار گیرند، در بین آنها يك حرف تکمیلی (y) افزوده می‌شود. مثال:

اسم: علی یه $\text{\textcircled{a}li y\text{\textcircled{a}}$ ، ولی یه $\text{\textcircled{V}eli y\text{\textcircled{a}}$ ، نه نه یه $\text{\textcircled{n}an\text{\textcircled{a}} y\text{\textcircled{a}}$ ، دَره یه $\text{\textcircled{d}ad\text{\textcircled{a}} y\text{\textcircled{a}}$
 فعل: یئی: $\text{\textcircled{y}ey ir \text{\textcircled{a}m}$ ، دئی: $\text{\textcircled{d}ey ir \text{\textcircled{a}m}$ ، دئییرم $\text{\textcircled{d}ey ir \text{\textcircled{a}m}$ ،
 اؤخؤ: $\text{\textcircled{a}u\text{\textcircled{x}}u y\text{\textcircled{a}r\text{\textcircled{a}m}$ ، اؤخویورام، تۆخو: $\text{\textcircled{t}u\text{\textcircled{x}}u$ ، تۆخویورام ...

- میانوندی که به وسیله آن دو کلمه به هم متصل می‌شود. مثال:

۱) با حرف $\text{\textcircled{a}}$: گله بیلیمک $\text{\textcircled{g}al\text{\textcircled{a}} b\text{\textcircled{i}}l\text{\textcircled{m}}\text{\textcircled{a}k}$ ، گوله بیلیمک ، اؤپه بیلیمک ،

سره بیلیمک ، دره بیلیمک ، سره بیلیمک ...

۲) با حرف $\text{\textcircled{a}}$: آلابیلیمک $\text{\textcircled{a}l\text{\textcircled{a}} b\text{\textcircled{i}}l\text{\textcircled{m}}\text{\textcircled{a}k}$ ، دانیشابیلیمک ، اؤخویا بیلیمک ،

ییغا بیلیمک ، دؤرابیلیمک ، سؤلابیلیمک ...

۳) با حروف «ایب»: دانیشیب گولیمک $\text{\textcircled{d}an\text{\textcircled{i}}\text{\textcircled{s}}\text{\textcircled{i}}b\text{\textcircled{g}}\text{\textcircled{u}}l\text{\textcircled{m}}\text{\textcircled{a}k}$ ، دوشونوب دئیمک ،

سئویب سئویلمک ، یازیب پوزماق ...

- پسوندهای مختلف در ترکیب کلمات و افعال، در کنار هم در يك کلمه با هماهنگی بزرگ و کوچک صرف می‌شوند. مثال:

فعلی که با حروف صدادر و با آهنگ بالائی است.	فعلی که با حروف صدادر و با آهنگ پائینی است.												
<table border="1"> <tr> <td>qal maz mı y dı?</td> <td>قالمازمی یدی؟</td> </tr> <tr> <td>qal ar am mı?</td> <td>قالارام می؟</td> </tr> <tr> <td>don maz di mı?</td> <td>دؤنماز دی می؟</td> </tr> </table>	qal maz mı y dı?	قالمازمی یدی؟	qal ar am mı?	قالارام می؟	don maz di mı?	دؤنماز دی می؟	<table border="1"> <tr> <td>gəl məz mi di?</td> <td>گلمزمی دی</td> </tr> <tr> <td>gəl ər əm mi?</td> <td>گلرم می؟</td> </tr> <tr> <td>gül ür əm mi?</td> <td>گولورم می؟</td> </tr> </table>	gəl məz mi di?	گلمزمی دی	gəl ər əm mi?	گلرم می؟	gül ür əm mi?	گولورم می؟
qal maz mı y dı?	قالمازمی یدی؟												
qal ar am mı?	قالارام می؟												
don maz di mı?	دؤنماز دی می؟												
gəl məz mi di?	گلمزمی دی												
gəl ər əm mi?	گلرم می؟												
gül ür əm mi?	گولورم می؟												

- چنانکه ملاحظه می‌شود، حرف صدادر اولین پسوند وابسته به آخرین حرف صدادر کلمه ما قبل خود می‌باشد؛ حرف صدادر پسوندهای بعدی نیز به ترتیب وابسته به حرف صدادر پسوند ما قبل خود می‌باشد.

- اکنون برای مثال، چند فعل دیگری در نظر گرفته می‌شود، که هر یکی از آنها با

دو پسوند به کار گرفته می‌شود، که حرف صدادار اولین پسوند آنها با هماهنگی کوچک و با یکی از دو حرف « a ، ə » به کار گرفته می‌شود و حرف صدادار دومین پسوند آنها با هماهنگی بزرگ با یکی از دو حرف « i ، ı » صرف می‌شود. مثال:

علامت سوالی	پسوند آینده نزدیک	ریشه افعال	ضمیر شخصی
بله رم؟	دَر رم می؟	گلّه رم،	دره رم،
سالارام می؟	دُورام می؟	قورارام،	دیغارام،
		سره رم	دُونارام ...

پسوند سوالی	پسوند آینده نزدیک	ریشه افعال	ضمیر شخصی
بله رم؟	دَر رم می؟	گلّه رم،	دره رم،
سالارام می؟	دُورام می؟	قورارام،	دیغارام،
		سره رم	دُونارام ...

پسوند سوالی	پسوند گذشته	پسوند آینده نزدیک	ریشه افعال	ضمیر شخصی
بله رم؟	دَر رم می؟	گلّه رم،	دره رم،	سره رم
سالارام می؟	دُورام می؟	قورارام،	دیغارام،	دُونارام ...

– اکنون برای مثال، کلمات دیگری را در نظر می‌گیریم که هر کدام از آنها سه پسوند به همراه دارند، که حرف صدادار اولین پسوند آنها با هماهنگی کوچک با حرف « a » و یا با حرف « ə » و حرف صدادار دومین و سومین پسوند آنها با هماهنگی بزرگ با حرف « i » و یا « ı » به کار گرفته می‌شود. مثال:

پسوند سوالی	پسوند گذشته	پسوند آینده نزدیک	ریشه افعال	ضمیر شخصی
بله رم؟	دَر رم می؟	گلّه رم،	دره رم،	سره رم
سالارام می؟	دُورام می؟	قورارام،	دیغارام،	دُونارام ...

پسوند سوالی	پسوند گذشته	پسوند آینده نزدیک	ریشه افعال	ضمیر شخصی
بله رم؟	دَر رم می؟	گلّه رم،	دره رم،	سره رم
سالارام می؟	دُورام می؟	قورارام،	دیغارام،	دُونارام ...

– آله رم می؟ گنده رم می؟ دینه رم می؟ گوله رم می؟
 یازارم می؟ اوخویارام می؟ بیغارام می؟ قورورام می؟
 – من سره رم، سن سره رسن، او سره ر، بیز سره ریک، سیز سره ر سینیز

- اکنون به افعال زیر توجه کنیم، که هر کدام از آنها سه پسوند به همراه دارند؛ حرف صدادار پسوند اولی و دومی آنها با هماهنگی کوچک با حرف « a ، ə » و حرف صدادار پسوند سومی آنها با هماهنگی بزرگ با حرف صدادار « ı » و یا « i » صرف می شود:

علامت سوالی	ضمیر متصل شخصی	علامت زمان آینده نزدیک	ریشه افعال	ضمیر شخصی
mi?	əm	ər	düş	mən
mi?	am	ar	sal	mən
			dön	
			ol	
			don	
			diğ	
			qal	
			gəl	
			get	
			bil	

پسوند سوالی با هماهنگی بزرگ صرف می شود. | پسوند آینده نزدیک و پسوند صرفی با هماهنگی کوچک صرف می شود.

- دوزورم می؟ سوزورم می؟ آزرم می؟ گزه رم می؟ اوشویه رم می؟
 دؤنورام می؟ قؤنورام می؟ سؤلارام می؟ ..

- اگر پسوندی با هماهنگی کوچک و با یکی از دو حرف « a , ə » صرف شود، پسوند بعدی آن با هماهنگی بزرگ و با یکی از دو حرف « ı , i » ساخته می شود. برای مثال کلمه « قویون » و « دوه » را صرف می کنیم، که اولین و سومین پسوند آنها با هماهنگی کوچک و دومین پسوند آنها با هماهنگی بزرگ صرف می شود:

{ « ده وه لریندن » (از شترهای آنان)	dəvə lar in dan
{ « قویونلاریندن » (از گوسفندان آنان)	qoyun lar in dan

اگر آخرین پسوند کلمه ای با هماهنگی کوچک و با حرف a صرف شود، پسوند بعدی آن با هماهنگی بزرگ و با حرف « ı » ساخته می شود:	علامت جمع با هماهنگی کوچک صرف می شود.
	علامت ملکی با هماهنگی بزرگ صرف می شود.
	حالت تصریفی « از » با هماهنگی کوچک صرف می شود.

bu yünlər onun qoyun,lar,in,dan dır. | بۇ یونلر اۇنون گۆیونلارینداندیر.

بۇ باداملار، اۇنون بادام آغاجلاریندان دیر (لار).

به مثال دیگری همچون صرف دو کلمه « saat » و « sönmək » توجه کنید، که حرف

صدادار پسوند اول آنها با هماهنگی کوچک صرف می‌شود. اگر پسوندهای بعدی آنها با هماهنگی بزرگ صرف شوند؛ حرف صدادار پسوندهای بعدی آنها با یکی از دو حرف صدادار «i» و یا «ا» ساخته می‌شود. مثال:

آخرین حرف صدادار کلمه با آهنگ بالایی است.	{	o od sön mə miş dir mi?
آخرین حرف صدادار کلمه با آهنگ پائینی است.	{	o saati qur ma miş dir mi?

پسوند نفی باهماهنگی کوچک با حرف ə, a صرف می‌شود.
حرف صدادار پسوند گذشته با هماهنگی بزرگ صرف می‌شود.
صرف فعل «ایمک» برای سوم شخص با هماهنگی بزرگ صرف می‌شود.
پسوند سوالی با هماهنگی بزرگ صرف می‌شود.

– به صرف دو کلمه «قۆهوم» و «الْجَک» توجه کنید، که هر یکی از آنها با پنج پسوند به کار گرفته می‌شوند، که حرف صدادار پسوند اول آنها وابسته به آخرین حرف صدادار کلمه و حرف صدادار پسوندهای بعدی نیز وابسته به پسوند ما قبل خود می‌باشد، که همه آنها با هماهنگی بزرگ صرف می‌شوند. مثال:

اؤ الجکسیزینکی دیرمی؟ آیا آن مال آن است که دست کش ندارد؟	{	o əlcək siz in ki dir mi?
قۆهوم سوزونکودورمو؟ آیا آن مال آن است که اقوام ندارد؟	{	o qohum suz un ku dur mu?

حرف صدادار همه این پسوندها با هماهنگی بزرگ صرف شده اند.

توجه: حرف صدادار اولین پسوند وابسته به آخرین حرف صدادار کلمه ما قبل خود می‌باشد که حرف صدادار پسوندهای بعدی نیز وابسته به حرف صدادار پسوند ما قبل خود شده که هر کدام از آنها با مفهوم متفاوت در کنار هم قرار گرفته و صرف می‌شوند.

– اگر اولین پسوند کلمه با هماهنگی بزرگ و با یکی از چهار حرف «ü, u, i, a» صرف شود، پسوندهای بعدی آن نیز با هماهنگی بزرگ و با همان گروه حرف صدادار

آهنگ بالائی و یا با آهنگ پائینی صرف می‌شود و همچنین با یکی از همان حرف
صدادار ما قبل خود ساخته می‌شود. مثال:

آخرین حرف صدادار این کلمه با آهنگ پائینی و با حرف « u » صرف می‌شود.	{	o saati qur muş dur mu?
آخرین حرف صدادار این کلمه با آهنگ پائینی و با حرف « a » صرف می‌شود.	{	o səni qandır miş di m i?
آخرین حرف صدادار این کلمه با آهنگ بالائی و با حرف « ö » صرف می‌شود.	{	o od sön müş dür mü?
آخرین حرف صدادار این کلمه با آهنگ بالائی و با حرف « i » صرف می‌شود.	{	o səni dindir miş di m i?

همه این پسوندها با هماهنگی بزرگ و با یکی از چهار حرف فعال « ü ، u ، a ، i » صرف شده اند.

به مثالهای دیگری در جدولهای زیر نیز توجه کنید، که آخرین حرف صدادار هر کدام از آنها با یکی از ۹ حرف صدادار ساخته می‌شود، که پسوند هر کدام از آنها با یکی از ۴ حرف صدادار فعال در کنار هم با هماهنگی بزرگ و کوچک صرف می‌شوند:
a) کلماتی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ بالائی باشد، به شکل زیر پسوند آنها در کنار هم با هماهنگی کوچک و بزرگ به کار گرفته می‌شوند:

	کلمه با یک پسوند	کلمه با دو پسوند	کلمه با سه پسوند	کلمه با چهار پسوند	
اسم	Əli	Əli, də	Əli, də dir	Əli, də kin də	Əli, də kin də dir
فعل	get	get, mək	get, mək də	get, mək də dir	get, mək də dir mi?
فعل	iç	iç, di	iç, mək də	iç, mək də dir	iç, mək də dir mi?
اسم	göl	göl, dür	göl, də dir	göl, də kin də	göl, də kin də mi?
فعل	gül	gül, lük	gül, lük də	gül, lük dən dir	gül, lük lər dən mi?

کلمات مذکور یک حرف صدادار دارند، که آخرین حرف صدادار کلمه نیز محسوب می‌شود، که پسوندهای بعدی با هماهنگی آن صرف می‌شوند.

حرف صدادار پسوندها وابسته به آخرین حرف صدادار ریشه کلمه می‌باشد.

- اگر پسوندی با هماهنگی کوچک و با یکی از دو حرف « a » و یا « ə » صرف

شود، پسوندهای بعدی آن با هماهنگی بزرگ و با یکی از دو حرف « i , l » به کار گرفته می‌شود؛ چرا که اگر آخرین حرف کلمه ای به سه حرف « e , i , ə » ختم شود، پسوندهای بعدی آن با حرف « i » صرف می‌شوند.

(b) کلماتی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پایینی (a,i,o,u) باشد، به شکل زیر پسوند آنها با هماهنگی کوچک و بزرگ در کنار هم به کار گرفته می‌شوند:

	کلمه ساده	کلمه با يك پسوند	کلمه با دو پسوند	کلمه با سه پسوند	کلمه با چهار پسوند
اسم	alma	alma, lıq	alma, lıq da	alma, lıq lar da	alma, lıq lar da mı?
اسم	ışiq	ışiq, lıq	ışiq, lıq dan	ışiq, lıq lar dan	ışiq, lıq lar dan mı?
قیید	yox	yox, suz	yox, suz dan	yox, suz dan dir	yox, suz dan dir mı?
فعل	uç	uç, maq	uç, maq da	uç, maq da dir	uç, maq da dir mı?

اگر فعلی تنها يك حرف صدادار داشته باشد، آن آخرین حرف صدادار کلمه محسوب می‌شود و حرف صدادار پسوندهای بعدی با هماهنگی آن صرف می‌شوند.

- به این مطلب توجه کنید:

- اگر پسوندی با یکی از چهار حرف « i , l , u , ü » ساخته شود، به آن شیوه کار « هماهنگی بزرگ » می‌نامیم.

یعنی هماهنگی بزرگ به چهار فرم ساخته می‌شود.

- اگر پسوندی با یکی از دو حرف « a , ə » ساخته شود، به آن شیوه عمل « هماهنگی کوچک » می‌گوئیم.

هماهنگی کوچک در دو فرم با حرف « a » و « ə » ساخته می‌شود.

(c) به فرمول بندی حروف صدادار با آهنگ بالائی و پایینی و به اصول به کارگیری آنها با هماهنگی بزرگ و کوچک در جدول زیر توجه کنید:

حروف صدادار پسوندها با شش حرف صدادار (ə , a , l , i , ü , u) فعال، با دو شیوه مختلف (با هماهنگی کوچک، با یکی از دو حرف « ə , a » و با هماهنگی بزرگ و با یکی